

AIDAI

1961
NR. 1

TURINYS

JANUARY, 1961

A I D A I - E C H O E S, cultural magazine published monthly, except July and August, by the Franciscan Fathers, Kennebunkport, Maine. Subscription $6.00, single copy 60c. Second-class postage paid at Kennebunkport, Maine and at additional mailing offices.

AIDAI

MĖNESINIS KULTŪROS ŽURNALAS

1961 METAI SAUSIO MĖNUO Nr. 1 (136)

MODERNIEJI GAMTOS MOKSLAI IR RELIGIJA

PRANAS BRAZYS, M.I.C.

I. AKTUALUS KLAUSIMAS

Ar mokslas yra suderinamas su religija? Prieš pusantro šimto metų šitą klausimą visu aštrumu kėlė vadinamasis Apšvietos amžius. Šiandien jis kyla naujam svaigulingos pažangos fone ir yra sprendžiamas jau ne tik logiškais įrodinėjimais, bet ir organizuotos prievartos priemonėmis.

1. Pažangos svaigulys

Mokslo ir technikos pažanga mūsų laikais virto tikromis lenktynėmis. Juk dar XIX š. pradžioje susisiekimo priemonės Europoje esmėje buvo tos pačios, kuriomis naudojosi Vytautas Didysis tarp Vilniaus ir tolimųjų kunigaikštijų arba Cezaris tarp Romos ir Galijos bei Britanijos provincijų.

Šiandien daugiau kaip šimtas milijonų automobilių rieda fantastiškais keliais, šimtai tūkstančių įvairaus tipo lėktuvų raižo erdves, apie žemę ir saulę skrieja pirmieji dirbtiniai palydovai. Telegrafas, telefonas, kinas, radijas, magnetofonas, televizija, telegrafinis rašytuvas ir kasdien šimtus tūkstančių tonų popieriaus prirašanti spaudos pramonė skelbia mokslo pažangą ir technikos stebuklus po tolimiausius pasaulio užkampius.

O tas mokslas vis giliau braujasi į medžiagos esmę ir vis labiau apvaldo jos slaptingas jėgas. Nauja atominė era aušta mūsų planetoje su neribotais energijos kiekiais ir galimybėmis visose srityse. Artėja laikas, kada naktis galės prilygti dienai ir žiema — vasarai; kada tolimiausius žemės kraštus bus galima pasiekti minučių būvyje, o tarpplanetinėse erdvėse jau ne su sakalais ir ereliais, bet su kometomis ir meteorais lenktyniaus žmogaus vairuojamos mašinos.

Dienraščių skiltys ir gausūs mokslo populiarizacijos leidiniai visomis kalbomis skelbia naujausius technikos išradimus ir apie tai, kokių naujovių reikia laukti artimiausioje ateityje. Ir lyg to dar nepakaktų, visuotinę mokslų pažangos euforiją, tarsi opiumo dūmai, stiprina vadinamasis fantazuojantis mokslas, kuris įvairiomis akivaizdinės propagandos priemonėmis greitai pasiekia plačiąsias mases ir kuriame sunku beatskirti tikrovę nuo svajonės, toli pralenkiančios drąsiausius Jules Verne'o ar H.J. Wellso vaizduotės polėkius.

2. Antimarksistinis ateizmas

Jeigu visa šita mokslo pažanga ir jos propaganda, lyg ir nenorėdama, meta tam tikrą šešėlį su tyliu priekaištu religijai, kad jos apreikštoji tiesa, palyginus su mokslo, technikos ir politikos galybėmis, vis tebėra bejėgė pasaulyje, tai modernusis ateizmas, mokslo pažangos vardu, ragina teistinę pasaulėžvalgą keisti moksline, suprask, ateistine.

Gerhard Szczesny mano, kad krikščionybės atstovaujamas pasaulio samprotis buvęs susida-

rytas dar iš perdaug naivių žilos senovės žmogaus patirties duomenų, kurie ilgainiui sukalkėję ir virtę nekintamomis dogmomis. Prieštaravimas tarp tikėjimo ir mokslo, ypač gi gamtos mokslų, didėjąs iš šimtmečio į šimtmetį. Mokslo šviesoje vis labiau aiškėjant visatos dinamizmui, blankstanti Dievo realybės ir visagalybės sąvoka. Jau seniai čia teologija tevedanti ginamojo ir atsitraukiamojo pobūdžio kautynes. Štai kodėl krikščionybę, tą visų religijų pirmūnę, šiandien tenką laikyti "priešfilosofinio ir priešmokslinio visatos sampročio pirmavaizdžiu"[1]. Teologija esanti "ne mokslas, o savos rūšies poezija, kuri su neįrodytomis ir neįrodomomis spekuliacijomis elgiasi taip, lyg jos būtų cheminės formulės"[2]. Szczesny pripažįsta, kad "tikrasis stebuklas, t.y. akivaizdus priežastinio gamtos dėsnių sąryšio išjungimas, galėtų būti vienintelis krikščioniškojo Dievo buvimo įrodymas, tačiau iki šiolei su tokiais stebuklais susidūrė tik tie, kurie jais norėjo tikėti"[3].

Bet jeigu nėra Dievo, nėra nė Jo įsakymų. Įsakymai veikia demoralizuojamai, kai jų leidėjo buvimas ir autoritetas pasidaro nebeįrodomi. Tikėjimas, kuris Bažnyčios autoritetą grindžiąs apreiškimu, o apreiškimo tikrumą — Bažnyčios autoritetu, tesąs "circulus vitiosus", kurio vaisius geriausiu atveju tegalinti būti iliuzija[4]. O moderniam žmogui vadovautis iliuzija, arba tabu, yra ne tik žeminantis, bet ir pavojingas dalykas. Ir kaipgi kitaip būtų galima išaiškinti faktą, "kad 800 milijonų krikščionių iki šiolei taip mažai tegalėjo pakeisti pasaulį, šitą teroro, priespaudos ir baimės pasaulį?"[5]. Todėl autorius pranašauja, kad brutalusis marksizmas, kaip visa triuškinantis tankas, nebus sulaikytas, sutriuškins visus, kurie drįs eiti prieš jį, apsišarvavę ne visagale mokslo tiesa, o donkichotiškąja krikščionybės utopija.

3. Marksistinis antiteizmas

Marksizmas eina daug toliau už paprastąjį ateizmą. Jis yra mūsų laikų antiteizmo įkūnijimas, ne tiek įrodinėjąs, kad Dievo nėra, kiek reikalaująs, kad Jo nebūtų. Užsimojęs išvesti pasaulį iš prietarų nakties ir klasinio išnaudojimo pragaro į mokslinio progreso rojų, marksizmas veda mirtinį karą su religija, kuri ne tik pati nebeįstengianti pasaulio pagerinti, bet dargi ir kitiems kliudanti, nukreipdama žmogaus dėmesį nuo tikrovės į iliuziją, nuo šios žemės į nebuvėlį dangų. Vietoj krikščionybės siūlomo rezignacijos ir asketiškųjų apsimarinimų jungo marksistiškasis antiteizmas žada mokslo pažangos kuriamą vis didesnių patogumų ir gerovės laisvę.

Marksistai skelbia, kad mokslo pažanga pati savaime išstums religiją iš gyvenimo, kaip saulės šviesa naktį. Tačiau iki šiolei marksistų antireliginė propaganda nepasižymėjo dideliu moksliškumu. Ji daug panašesnė į sofistinę demagogiją, negu į mokslinę argumentaciją. Antai "Pravda", kuri prie kiekvieno naujo traktoriaus ar kitokio sovietinių fabrikų gaminio būtinai sugieda marksistiškąjį "tikiu vieną amžinąją, begalinę ir visagalę medžiagą", rašydama apie pirmąjį "sputniką", teikėsi pareikšti, kad "nuo spalio 4 d. jau daugiau nebebus galima taip lengvai iš sakyklų skelbti pasaulio sutvėrimo legendos"[6]. "Sputnikas" galutinai įrodęs, kad jokio dangaus viršuje nesama, o tiktai šalta, mirštamų spindulių ir klaidžiojančių medžiagos dalelių skrodžiama erdvė. Panašiai ir "Sovietskaja Latvija" griežtai suniekina neseniai mirusį Latvijos vyskupą Petrą Strods už tai, kad drįsęs pareikšti, jog religija nesanti priešinga mokslui[7].

Ypačiai paskutiniaisiais metais sustiprėjo priešreliginė propaganda Sovietų Sąjungoje ir jos satelituose. Rusijoj leidžiami ateistiniai žurnalai, brošiūros ir knygos verčiamos į įvairias kalbas ir platinamos masiškai. Atskyrus pelus nuo grūdų, visa ta rašliava galutinai remiasi niekuomet neįrodytais ir neįrodomais G.W. Ff. Hegelio (1770-1831) ir L. Feuerbacho (1804-1872) filosofijos teiginiais, kad pasaulyje esanti tik medžiaga, kurios visuotinis judėjimas iššaukiąs visuotinės evoliucijos vyksmą su kiekybiniais ir kokybiniais pakitėjimais, duodančiais pradžią ne tik fiziniams, bet ir dvasiniams reiškiniams. Medžiagos dinamika kylanti iš visuotinio priešybių kovos ir vienybės dėsnio, kuris esąs visa varanti jėga tiek dvasios, tiek ir gamtos srityse ir kuris padaro nebereikalingą pirmojo judintojo, arba Dievo, sąvoką. Nieko nesą, ko protas negalėtų pilnai ir objektyviai pažinti, nes visa esą medžiaga ir pats protas esąs tos pačios medžiagos kokybinis raidmuo.[8]

Štai tie pagrindiniai kaltinimai, kuriuos religijai apskritai ir krikščionybei ypatingai meta mūsų dienų ateizmas moderniojo mokslo vardu. Norėdami nustatyti objektyvią jų vertę ir susekti tikrąjį moderniųjų mokslų santykį su religija, pirmiausiai turime pažinti dabartinę gamtos mokslų padėtį jų istorinės raidos šviesoje. Šiam tikslui peržvelgsime moderniųjų mokslų kelią iš materialistinio determinizmo į neopozityvistinį indeterminizmą ir šio vyksmo pasėkoje atsiradusį trejopą mūsų dienų mokslininkų nusistatymą religijos atžvilgiu: deterministinį, agnostinį ir integralistinį.

II. IŠ DETERMINIZMO Į INDETERMINIZMĄ

1. *Determinizmo gadynė*

Žmogiškasis pažinimas pačia savo esme yra laipsniškas, pakopiškas, nes diskursyvus ir dalinis. Jis tik pamažu artėja prie pilnutinės tiesos, kartais nuo jos nuklysdamas, kartais pakelėse įklimpdamas.

XIX š. mokslo nutolimas nuo religijos pasiekė savo apogėjų. Po garsiosios Kanto kritikos vis labiau įsigalėjo pozityvizmas, kuris atmetė bet kokią metafiziką, ir determinizmas, neigiąs bet kokią stebuklo galimybę, galinčią sudrumsti griežtų gamtos dėsnių valdomą pasaulio tvarką.

Pierre Laplace (1749-1827) savo veikale "Essai philosophique sur les probabilites" (1814) reiškė nuomonę, kad protas, kuris staiga galėtų suprasti visas gamtoje slypinčias jėgas ir jos elementų tarpusavio santykį ir kuris kartu būtų pakankamai platus aprėpti visų šitų duomenų skaidą, viena formule apimtų didžiųjų visatos kūnų ir smulkiausiųjų atomo dalelių judesi; viskas jam būtų aišku, o ateitis ir praeitis kiaurai permatomos stotųsi prieš jo akis.[9] Visa tai tada atrodė pilnai pateisinama dėl mokslinės indukcijos ir dedukcijos triumfų. Juk jau Edmund Halley (1656-1742) galėjo numatyti, kad 1759 vėl sugrįš jo vardo kometa, kuri nuo 1531 jau 3 kartus buvo pasirodžiusi padangėje. XIX š. astronomas Urbain Le Verrier (1811-1877) "plunksnos smaigaliu", t.y. matematikos apskaičiavimų pagalba atrado planetą Neptūną, kaip Urano orbitos iškrypimų priežastį. 1867 James Maxwell (1831-1879) matematikos pagalba atrado elektromagnetines bangas 20 metų anksčiau, negu jas savo laboratorijoje pasigamino vokiečių fizikas Heinrich Hertz (1857-1894). Viktor Meyer (1848-1897) ir Dmitrij Ivanovič Mendelejev (1834-1907) jau 1869 paskelbė periodinę cheminių elementų sistemą, pranašaudami nežinomų elementų buvimą ir t.t.

Visa tai dvelkė išdidžiu tikrumu, kad žmogus pagaliau gavo į rankas visatos paslapčių raktą. Atrodė, kad Dievas neteko bet kokios apsprendžiamosios galios ir savo vietą turėjo užleisti protui. Determinizmas nusileido iš dangaus į žemę, ir mokslas pasiliko vienų vienas dangaus dykumoje. Vokiečių fiziologas Emil Du Bois-Reymond (1818-1896) pranašavo visuotinę mechaninę formulę, kuri visą tikrovę apims ir išaiškins,[10] o didysis matematikas Henri-Poincarė (1854-1912) rašė: "Kiekviena apraiška, kaip maža ji bebūtų, turi savo priežastį, ir be galo galinga dvasia, kiaurai permatanti gamtos dėsnius, galėtų juos numatyti nuo amžių pradžios"[11]. Uždaros fizinių priežasčių sistemos postulatas neprileido jokios išimties, jokio augštesnės būtybės įsikišimo, arba stebuklo.

Materialistinio monizmo įtakoje kalbėjo garsusis prūsų antropologas Rudolf Virchow 47-jame Vokietijos mokslininkų ir medikų suvažiavime 1874 m.: "Be abejo nebus perdėta, jeigu gamtos mokslų vardu teigsime, jog gamtos dėsniai yra absoliučiai veiksmingi visose aplinkybėse ir niekuomet negali būti išjungti"[12] Visuotinė intelektualų nuotaika prieš religija buvo tokia, kad italų poetas ir kritikas Giosuė Carducci (1835-1907), Nobelio laureatas, savo himne Šėtonui Kristų vadina "Semitico nume. . . che di tristizia l'aer contamini", t.y. semitiškąja dievybe, kuri liūdesiu nuodija orą.[13] Taip, mokslas nesulaikomai žengia pirmyn, o Dievas beviltiškai traukiasi atgal, kaip naktis prieš auštančią dieną. Atrodė, kad palaipsniui atsiskleidžiant medžiaginės visatos dinamizmui, blėso pirmojo visatos Judintojo reikalas.

Šitoje pozityvistinėje priešreliginio determinizmo nuotaikoje Karl Marx (1818-1883) ir Friedrich Engels (1820-1895) sukūrė savo komunizmą, kuris ir šiandien dar tebegyvena pereitojo Apšvietos amžiaus dvasia. Iki pirmojo pasaulinio karo šitoji dvasia vyravo moksle ir medicinoje, kurios taisykles buvo nustatęs prancūzų akademikas Claude Bernard (1813-1878)[14]. Metafizika, antgamtis ir stebuklas buvo rezervuoti neturtingiesiems dvasioje. Jaunas chirurgas dr. Alexis Carrel, vėliau atžymėtas Nobelio premija už nuopelnus biologijos srityje, praktiškai buvo išmestas iš Lyono medicinos fakulteto profesūros ir turėjo emigruoti į Ameriką už tai, kad drįso viešai užsiminti apie stebuklą, kurio liudininku jam pačiam teko būti Liurde.

2. *Moderniškasis indeterminizmas*

Tačiau vis naujesni atradimai ir gilesni apskaičiavimai greitai pradėjo mesti vis tamsesnius šešėlius ant deterministinio pasaulio sampročio. Jau prancūzų matematikas Joseph Fourier (1768-1830) savo studijomis apie šilimą ir austrų fizikas Ludwig Bolzmann (1844-1906) savo vykusiu bandymu statistinės tikimybių teorijos pagalba aiškinti antrąjį termodinamikos dėsnį (pagal kurį šilima negali pereiti iš šaltesnio kūno į šiltesnį be darbo pagalbos) netilpo siauruose determinizmo rėmuose. Tačiau šioms išimtims dar nebuvo duodama didesnės reikšmės ir buvo tvirtai tikima, kad ateis eilė ir jų mechanistiniam išaiškinimui. Tik pagaliau radioaktyvumo atradimas (1896) ir ypačiai elektromagnetinių reiškinių priešta-

ravimas klasiškajai dinamikai sudarė lemiamą smūgį mechanistiniam determinizmui. Galop visiškai jį pribaigė vokiečių fiziko ir Nobelio laureato Max Plancko (1858-1947) energijos kvantų teorija ir, keletą metų vėliau, Alberto Einsteino (1879-1955) šviesos kvantų, arba fotonų, teorija (1905).

Galop revoliucinė visuotinės reliatyvybės teorija visiškai sugriovė išdidųjį materialistinio determinizmo rūmą. 1953 m., dvejais metais prieš savo mirtį, Einsteinas paskelbė paskutiniuosius savo teorijos duomenis, kurie apima visas fizinio makrokosmo ir mikrokosmo (atomo ir jo branduolio) apraiškas, kaip geometrinės erdvės ypatybes. Kitaip tariant, Einsteinas suveda fiziką į geometriją, o geometriją į fiziką. Laiko ir erdvės sąvokos neatskiriamai sujungiamos į vieną chronotopo, t.y. laiko-erdvės sąvoką. Laikas ir erdvė yra du to paties dalyko atžvilgiai: jo neišvengiamieji "kada" ir "kur". Tik mūsų juslės ir protas yra priversti juos išskirti. Kai elektronas skrieja 10^{21} kartų per sekundę greičiu apie branduolį, neįmanoma iš karto su precizija išmatuoti jo padėtį erdvėje ir jo greitį laike: jei noriu nustatyti jo padėtį, pametu jo greitį, ir priešingai. Šita fatališka precizijos negalimybė matematiškai buvo suformuluota vokiečių fiziko (Nobelio laureato) Werner Heisenbergo (g.1901) į vadinamąjį indeterminacijos dėsnį, kuriuo moksliniame atomovaizdyje jungiasi bangos ir dalelės (korpuskulos) atžvilgiai.

Ir iš tikrųjų, juk erdvę galima matuoti erdve, ilgį — ilgio matu, bet laiko negalima matuoti laiku: jį matuojame tolygiu judesiu (pvz. švytuoklės, smėlio, spyruoklės, dangaus kūnų), o greitį matuojame erdve (ilgiu) ir laiku. Tai parodo, kaip laikas yra neatskiriamas nuo erdvės, o abu — nuo judesio. Panašiai Einsteinas įrodė, kad laikas yra neatskiriamas nuo judesio, o judesys nuo energijos; erdvė yra neatskiriama nuo masės, inercijos, materijos. Nėra laiko be erdvės, nė energijos be materijos, ir priešingai. Ir laikas, ir erdvė yra reliatyvūs stebėtojo atžvilgiu. Pvz. mums atrodo, kad daikto ilgumas nepriklauso nuo jo judėjimo, tačiau taip tik atrodo prie mūsų įprastinės judėjimo skalės. Kai metro ilgumo daiktas pasiekia 100, 000 km. greitį per sekundę, jo ilgis stebėtojui sumažėja iki 94 cm., o kai greitis pasiekia 300, 000 km. per sekundę (šviesos greitį), ilgis nupuola iki nulio. Panašiai ir materija, pasiekusi šviesos greitį, tampa gryna energija, o energija, lėtėdama, artėja į absoliutinį nulį (-273,16C) ir sustoja absoliutinės inercijos entropijoj, virsdama gryna materija.

3. Neopozityvizmas

Einsteinas įrodė, kad ne tik erdvės (pvz. ilgio) matavimas yra reliatyvus stebėtojo atžvilgiu, bet ir laiko. Kadangi absoliutinis šviesos greitis yra ribotas (300,000 km. per sekundę), nėra įmanoma nustatyti, ar du tam tikram nuotolyje vykstą įvykiai yra vienalaikiai, ar ne. Vienam stebėtojui su tobuliausiais įrankiais jie galės atrodyti vienalaikiai, kitam, matuojančiam su identiškais tobulais instrumentais, atrodys, kad jų vienas įvyksta anksčiau, kitas — vėliau. Tik tada du įvykiai visiems stebėtojams visuomet atrodys vienalaikiai, kai erdvė tarp jų bus lygi nuliui. Iš čia Einsteinas išveda pagrindinį neopozityvizmo dėsnį, kuris vyrauja mūsų laikų griežtuosiuose moksluose: objektyvus, absoliutus vienalaikiškumas tiksliai nustatyti neįmanoma; bet tai, ko negalima nustatyti ir išmatuoti, mokslininkui neturi jokios prasmės ir neegzistuoja. Tai taikoma ne tik laiko, bet ir erdvės ir pagaliau visos tikrovės pažinimui.[15] Kadangi metafiziniai dalykai negali būti eksperimentu patikrinti, jie mokslui nebeturi prasmės ir neegzistuoja. Šiuo dėsniu remiama neopozityvistinė matematika, matematiškoji logika (logistika) ir filosofija, kurios priešakyje žengia žymusis anglų matematikas ir filosofas, Nobelio laureatas, Bernardas Russell (g. 1872), savo pažiūras išdėstęs drauge su Alfredu N. Whiteheadu (1861-1947) pagrindiniame 3 tomų veikale "Principia Mathematica".[16]

Pagrindinis skirtumas tarp praeitojo šimtmečio deterministinio pozityvizmo ir mūsų laikų indeterministiškojo neopozityvizmo glūdi priežastingumo dėsnio samprotyje. Deterministinis gamtos mokslų pozityvizmas neabejojo priežastingumo dėsniu, kuris be spragų turėjo jungti vieną įvykį su kitu, nepalikdamas vietos stebuklui, kuris galėtų laikinai išjungti geležinį gamtos dėsnių priežastingumą. Mūsų dienų moksle vyraujantis neopozityvizmas, išpažindamas negalimybę nustatyti, kas įvyksta vienu laiku ir kas seka po ko, atmeta priežastingumą, kaip dalyką, kurio negalima patikrinti, ir todėl kaip neturintį prasmės bei neegzistuojantį. Deterministinėje logikoje žodis "yra" buvo lygus teigimui "negali nebūti". Neopozityvistinėje mūsų laikų logistikoje yra galimos tik tikymybinės išvados: joje žodis "yra" jau tereiškia "gali būti". Neopozityvistinė matematika ir griežtieji mokslai jau nebesiremia jokiomis būtinomis tiesomis ir nelygstamais dėsniais bei principais: tai dar būtų metafizika, kurios juk negalima eksperimentu patikrinti, ir todėl mokslui nebeegzistuoja.

Deterministinis pozityvizmas dievino faktą,

UŽŠĄLUSI UPĖ

kaip vienintelę priemonę tiesai nustatyti. Neopozityvizmas pareiškia, kad fakto negalima patikrinti, ir todėl jo buvimas neturi prasmės: tai būtų vis dar metafizika (kantiškasis "Ding an sich"). Neopozityvizmas tesidomi matematišku tikslumu iš galimos sąlygos (hipotezės) išvesti galimas išvadas, visai nesirūpinant, ar toji sąlyga iš tikrųjų egzistuoja. Jis stengiasi tiksliai atsakyti į galimą klausimą: "jeigu būtų taip, tai kas iš to sektų?"

Neopozityvizmui daug įtakos turėjo vadinamasis Vienos logistų ratelis ("Wiener Kreis"), kurio žymiausias atstovas buvo austrų neopozityvistas Ludwig Wittgenstein (1889-1951).[17] Visą filosofiją jis suveda į kalbos analizę ir jos ryšį su patirtimi. Nesusitarimas dėl prasmės, kuria yra vartojamas kuris žodis, yra dažniausioji filosofinių ginčų bei srovių priežastis. Antroji nesutarimų versmė yra žodžio atsajumas nuo tikrovės. Logistinė kalbos analizė parodo, kad jokia kalba negali išreikšti ryšio su tikrove. Vienintelis tiltas iš kalbos į tikrovę yra mano paties asmeninė patirtis. Kito žmogaus patirtį, kaip ir visą išorinę tikrovę, aš tegaliu suvokti savosios patirties ir savųjų išgyvenimų ribose. Aš negaliu suprasti to, ko jokiu būdu nesu pats patyręs. Man nesuprantama, ir todėl neegzistuoja visa tai, ko negalima išsakyti mano subjektyvios patirties terminija. Štai kodėl mokslas negalįs būti objektyvus, visiems griežtai tą patį reiškiąs, bet tik intersubjektyvus, tarpasmeninis, priimamas pagal kiekvieno asmeninių patirčių prizmę. Tikrovė savyje, t.y. nepriklausomai nuo mano asmeninės patirties, man yra neprieinama, neišsakoma, iracionali, nesuvokiama, nepatikrinama ir todėl — neegzistuojanti. O apie ką negalima kalbėti, reikia tylėti ("Worueber man nicht reden kann, darueber muss man schweigen") — buvo Wittgensteino testamentas, pagal kurį jis ir užbaigė savo gyvenimą, pasitraukdamas į nuošalį ir pasišvęsdamas mistikai.

Štai moderniojo mokslo, apsiginklavusio tiksliausiais augštosios matematikos ir logistikos metodais, apsirūpinusio elektroniniais mikroskopais ir teleskopais, esminės tuštybės ir negalės išpažinimas. "Su skausmu mato matematikas, — rašo H. Weyl, — kaip didžiausioji, jo manymu, iš tvirtų blokų statyto bokšto dalis pranyksta migloje".[18]

Daug tiesos pasakė Augustinas: "Aš žinau, kas yra laikas, kolei manęs niekas neklausia; bet kai tik reikia paaiškinti, tai ir nebežinau." Beveik tais pačiais žodžiais šiandien kalba neopozityvistinis mokslas apie materiją ir judesį, į kuriuos dar taip neseniai savim pasitikintis determinizmas tarėsi galįs suvesti visą tikrovę. Judesys ir materija, tie, atrodo, nepajudinami fizinių mokslų blokai, šiandien darosi vis labiau nebepagaunami jokiais metodais ir dingsta iš po tyrinėtojo akių, kaip užkerėta mįslė. Kadaise išimčių nežinantieji gamtos dėsniai šiandien virto apytikrėmis, statistinėmis taisyklėmis, kurios, ypačiai atomo srityje, jau nebeleidžia numatyti visų būsimų įvykių. Vadinamieji tikslieji mokslai tiek sukuklėjo, kad tapo tik provizorine, laikine konstrukcija, iš tolo artėjančia į niekada nepasiekiamą pilnutinę ir galutinę tiesą.

III. TREJOPAS NUSISTATYMAS

Iš griežtųjų mokslų apžvalgos lengvai suprasime, kodėl šiandien tenka susidurti su trejopo nusistatymo mokslininkais: deterministais, agnostikais ir integralistais.

Deterministai yra praėjusios vadinamosios Apšvietos gadynės liekana, kuri dievina mokslą ir tiki, kad jis visa galės išaiškinti ir visa pasiekti. Dievo ir visokio antgamčio nėra, nes tėra viena materija, reali ir dinamiška.

Agnostikai yra už neopozityvistinį nominalizmą, kuris šiandien tebėra labai madingas ir kurį tik ką stebėjome sustojant tamsiame akligatvyje: juk ką ir bekalbėti apie antgamtinę, metafizinę tikrovę, jeigu jau ir apie gamtinę, fizinę būtį nieko tikro pasakyti nebegalima ir dera tylėti?

Integralistai bando derinti determinizmo ir indeterminizmo srovių pozityviuosius laimėjimus, stengdamiesi neperžengti savo specialybės ribų ir vengti išvadų, kurios eitų toliau, negu leidžia mokslinės prielaidos.

Šitų trijų mokslo srovių nusistatymą religijos atžvilgiu tenka panagrinėti atskirai.

1. Deterministai

Prie šios grupės, kaip ir iš pareigos, priklauso marksistai. Nežiūrint visų mirtinų smūgių, kuriuos determinizmui sudavė reliatyvybės ir kvantų teorijos su neabejotinais daugelio jų teigimų pasitvirtinimais, komunistai visomis priemonėmis bando išgelbėti Markso materialistinį determinizmą. Dėl šios priežasties reliatyvybės ir su ja susijusios teorijos ilgą laiką buvo draudžiamos sovietuose. Tiktai 1959 m. Maskvoje pasirodžiusi naujoji oficialioji "Marksistinės filosofijos pagrindų" laida bando pasivyti modernųjį mokslą, prisiimdama ir savaip aiškindama kai kurias naująsias teorijas.

Dialektinis materializmas iki šiolei teigė, kad erdvė ir laikas yra dvi skirtingos materijos būsenos. Dabar jau sutinkama, kad tėra

viena neišskiriama chronotopo, erdvės-laiko, būsena.

Sovietų filosofai visą laiką skelbė, kad religija stovi ir puola su geocentrine sistema. Nors tai niekuomet nebuvo tiesa, tačiau yra įdomu pastebėti, kad Einsteinas įrodė, jog tam tikra prasme visos kosminės sistemos yra reliatyvios stebėtojo atžvilgiu ir todėl visos turi lygias teises. Ginčas tarp Koperniko ir Ptolemėjaus, ar saulė sukasi apie žemę, ar žemė apie saulę, tam tikra prasme yra nesusipratimas. Šito, žinoma, ir dabar joks geras bolševikas negali pripažinti ir atmeta visais balsais. Panašiai atmetamas ir Einsteino teigimas, kad visatos erdvė, neišvengiamai kreivėdama, būtinai turi būti riboto didumo. Bolševikui tačiau dar ir šiandien visata turi būti begalinė ir amžina, nes visatos ribotumas veda prie jos pradėtinumo ir, ko gero, prie paties tvėrimo.

Atmetamas ir visuotinės entropijos dėsnis, kuriuo augštesnės energijos formos palaipsniui virsta šilima, kuri išsisklaido po absoliutinio nulio erdvę ir "miršta". Jeigu visata termiškai dar nenumirė, tai reiškia, kad ji nėra amžina ir turi pradžią laike. To tai jau sovietų mokslas pripažinti negali, nes jam visata turi būti begalinė ir amžina. Entropija, sako jie, tinka ribotai sistemai, bet ne begalinei. Panašiai bando susidoroti ir su visatos plėtimosi teorija. Tolimesniųjų galaktikų spektro linijų progresyvus slinkimas į raudonąją spalvą rodo jas didėjančiu greičiu tolstant nuo mūsų. Jeigu tad visatos tūris didėja ir yra ribotas, seka, kad jis prieš tam tikrą laiką buvo lygus nuliui. Bet tai negali būti, nes tada reikėtų pripažinti pasaulio pradžią ir jos bepradžią priežastį.[19]

Neigdami antvisatinį Absoliutą, deterministai neigia ypačiai jo, kaip nebuvėlio, įsikišimą į griežtų gamtos dėsnių tvarkomą pasaulį stebuklo forma. Labiausiai juos erzina Liurdo įvykiai, kuriuos visiems tyrinėjimams atvira tarptautinė tikinčiųjų ir netikinčiųjų gydytojų komisija kasmet paskelbia jokiais gamtos dėsniais nebeišaiškinamais. Jų pareiškimai remiasi garsaus deterministų pirmūno Claude Bernard (1813-1878) dėsniu: "Fiziologijoj niekuomet negalėsime pripažinti prieštaraujančių faktų. Joks natūralus faktas negali prieštarauti kitam natūraliam faktui. Prigimtis nekuomet nėra sau prieštari; tik stebėtojas gali apsigauti."[20]

A. Einsteino ir kitų žymių mokslininkų pastangos suvesti visus makrokosmo ir mikrokosmo dėsnius į vieną formulę kaip tik remiasi visų gamtos dėsnių neabejotina harmonija. Kaip tad galima išaiškinti tiksliai konstatuotus visiškai staigius džiovos sunaikintų plaučių ar raupsų sužaloto kūno išgijimus? Juk fiziologijai gerai žinomas homeostazės dėsnis sako, kad prigimtis nedaro šuolių ("natura non facit saltus"): kiekviena gyva ląstelė ar organizmas stengiasi išlaikyti galimai pastovias sąlygas, kaip temperatūrą, cheminę sudėtį, maitinimąsi, kraujo spaudimą ir t.t. Kaip yra žinoma, ląstelė reikalauja bent pusvalandžio, kad galėtų suskilti į dvi, neskaitant daug ilgesnės paruošiamosios ir atbaigiamosios fazių. Kad galėtų atsirasti milijonai naujų ląstelių ir atsistatyti ištisi audinių klodai, reikia atitinkamai daug laiko, maisto, geležies, kalcio ir tiekos kitų elementų, ilgo kraujo cirkuliavimo, pakankamo deguonies įkvėpimo ir t.t. Kai visa tai įvyksta staiga, tikrai neįvyksta nei dėl šalto ir antihigieniško Liurdo vandens veikimo[21], nei dėl autosugestijos, nes reikalas eina ne apie nervinius, bet organinius susirgimus ir sužalojimus. Kadangi stebuklai įvyksta religinėje nuotaikoje, kurioje tačiau daugelis nepagyja ir tik kai kurie staiga pasveiksta, seka, kad čia veikia laisva, jokiais gamtos dėsniais nenumatoma, antgamtinė priežastis.[22]

Kaip aiškina deterministai šitą niekaip nesiduodančią numatyti, laisvą priežastį? Jie atsako jokiais eksperimentais nepatikrinamu metafizinės plotmės tvirtinimu: antgamtis yra negalimas, todėl priežastis turi būti gamtinė, nors iki šiolei dar nežinoma.

Teisingai čia pastebi J. de Tonquedec, kad tai, ką mes priskiriame žinomam vienam Dievui dėl specifinių religinių sąlygų, kuriose įvyksta stebuklai, tai deterministai priskiria nežinomos priežasties dievaičiui, kuriam neturi jokio patirtinio pagrindo, o tik metafizinį Dievo buvimo neigimą.[23] O juk gamtos mokslų sritis nėra spręsti apie metafiziką, bet apie pozityviai patikrinamus faktus. Čia labai tinka fenomenologisto Edmundo Husserl (1859-1938) taiklus žodis: "Jei tikrai gamtos mokslai kalba, mielai klausomės, ir kaip mokiniai. Tačiau nevisada kalba gamtos mokslai, kai gamtininkai kalba; ir jau tikrai ne, kai jie apie gamtos filosofiją ir gamtos mokslų pažinimo teoriją kalba"[24]. Ir, žinoma, dar mažiau, kai jie, visai palikę savo specialybės sritį, pradeda mokyti apie antgamtį ir religiją.

2 Agnostikai

Vakaruose šiandien madingas agnostinis nominalizmas. Egzistencializmas yra šiam nusistatymui būdinga nuotaika.

Agnostikai atmeta antgamtį, ignoruoja tikrovę ir jos priežastingumą, ir todėl tik trauko pečiais prieš galimą stebuklą.

UŽŠĄLUSI UPĖ

Atominių institutų mokslininkai, kurie dažnai šimtinėse ir tūkstantinėse grupėse atlieka savo siauros specialybės tyrinėjimus, duodasi nešami, kaip atskiri lašai, didžiuliu kolektyvu virtusiai mokslo srovei, kurioje jaučia savo vienišą, beprasmę egzistenciją, bet aukoja ją, galbūt, geresnei žmonijos ateičiai. Dažnai ir pripažindami krikščioniškojo tikėjimo grožį ir jo nešamą pilnutinį žmogaus gyvenimo įprasminimą, neopozityvistai agnostikai pasirenka verčiau gyventi ir mirti be aiškios prasmės pasaulyje negu priimti tikėjimo dogmas.

Bet tai yra opi egzistencija, stovinti prieš niekumos beprasmybę, kurią jau prieš 150 metų išgyveno melancholiškasis Percy Shelley genijus:

"Audringose vizijose pasiklydę,
kovojame nevaisingą kovą su vaiduokliais
ir, pamišimo pagauti, smeigiame mūsų dvasios durklą
į nepažeidžiamąjį nieką"[25]

Sekdami fizikais, kurie šalia materijos atrado jos priešybę, vadinamą antimaterija, matematikai ir logistai šalia priežastinės determinacijos pasistatė irracionaliąją indeterminaciją, filosofai iš esmės filosofijos išėjo į egzistencijos antifilosofiją, menininkai, rašytojai ir poetai sukilo prieš estetinę formą mene, romane ir poezijoj ir ėmėsi kurti abstraktųjį robotą, antiromaną ir antipoeziją. Žmogus čia apsireiškia tuščias: be psichologijos ir asmenybės, be praeities ir ateities. Atrodytų, lyg vienintelė jo jus-

lė būtų akys. Anot Oskaro Milašiaus epiteto, didelės, beprasmės karvės akys. Šitas "matąs robotas" yra įrėmęs galvą į šaltą mūrą celėje be durų ir be langų, be galimybės prabilti ir būti išgirstu. Stiklinėmis akimis stebi robotas jį supančius daiktus, kurie jam jau nėra nei prasmingi, nei absurdiški, o tik esantys — ir baigta. Pasaulyje, kurį vis labiau apniaukia apokaliptinis niekas, nėra vietos tiesai ir prasmei, ideologijai ir moralei. Įtartina, atmestina, nes pilna melo esanti žmogiškoji tiesa, kalba, ideologija, sociologija, psichologija, moralė, kūryba ir visokia viltis. Juan Miro (g. 1893) vieną savo paveikslą pavadino "tapybos nužudymu". Nathalie Sarraute, Alain Robbe—Grillet, Samuel Beckett ir kitų vadinamosios "nouvelle litterature" atstovų "antiromunus" kritikai vadina "romano nužudymu".[26] Nenuostabu, kad tokia žmogaus egzistencija tampa abejinga savižudybei. Ne per seniai italų spauda pranešė apie nusižudymą jaunos studentės, kuri paliko būdingą egzistencialistinį pasiaiškinimą: "Tai buvo trečiasis mirties kvietimas pasimatyti, ir aš negalėjau atsisakyti".

Šitai ligūstai ir klaikiai situacijai belieka paskutinis mokslo patarnavimas — psichiatrija. Profesorius Victor Frankl; Sigmund Freudo įpėdinis psichiatrijos katedroje Vienos universitete, savo gausiuose pokariniuose veikaluose nurodo, kad žmogaus psichika yra daugiau negu grumtynės tarp instinkto, sąmonės ir sąžinės (Freudo terminais tariant, — "Es", "Ich" ir "Ueber-Ich"): žmogui giliai įgimtas yra prasmės ir vertės alkis. Giliausioji žmogaus dvasios esybė nėra nei smagumo, nei jėgos, bet prasmės geismas ("der Wille zum Sinn"). Šiandien psichoterapeutas kiekviename žingsnyje yra priverstas konstatuoti, kad moderniojo žmogaus neurozai kyla iš gyvenimo prasmės netekimo, nusivylimo, frustracijos. Nuobodis daugiau ligonių pasiunčia pas gydytoją, negu bėda, neišskiriant nė lytiškosios bėdos. Vienintelis čia vaistas gali būti tik gyvenimo prasmės susiradimas vertybės ir vilties linkmėje. Psichoanalizės, pasitenkinančios nihilistinio neurozių podirvio atidengimu, čia nepakanka, nes tuo ji tegali sustiprinti žmogiškosios buities beprasmybės jausmą. Reikia grąžinti žmogų į visų vertybių ir prasmių ištaką — religiją. Atmetęs Dievą, deterministinis rytų marksizmas dar tebeturi jo surogatą ir pakaitalą — tikėjimą į demijurgiškąją žmogaus proto galią. Tačiau vakarų neopozityvizmas jau seniai suprato, kad tai yra tik laikina iliuzija. Kai nėra absoliučiai būtinos Būtybės, nieko nebėra būtino: lieka tik vienas būtinas — niekas.

3. Integralistai

Šiai mokslininkų grupei priklauso visi tie, kurie jieško išeities iš akligatviais besibaigiančių kraštutinumų: iš materialistinio determinizmo ir agnostinio nominalizmo. Ši grupė vengia perdėtų kraštutinumų ir stengiasi derinti ir jungti savyje visus neabejotinos patirties duomenis. Ji nuolat stiprėja, ir į ją krypsta nesustojantis mokslo progresas.

Šiandien palaipsniui pradedama atsikvošėti nuo pirmojo apsvaigimo, kurį iššaukė kvantų fiziko Werner Heisenbergo (g. 1901) vardu pavadintasis indeterminacijos dėsnis. Jau pats Wittgensteinas savo gyvenimo pabaigoje, o ypač vadinamojo "Vienos ratelio" atstovai Otto Neurath (1882-1945), Rudolf Carnap (g. 1891) ir kai kurie kiti neopozityvistai jieško išeities iš agnostinio nominalizmo klampynės. Jieškodami tilto tarp kalbos ir tikrovės, jie nurodo, kad kalboje esama ir universalių elementų, kurie visiems tą patį reiškia. Tokia kalba neabejotinai esanti galima fizikoje ir matematikoje, kurios juk išimtinai tyrinėjančios ne kokybę, priklausančią nuo individualinių pajautų, bet kiekybę. Juk ir pati kalbos galimybė rodanti, kad, nežiūrint kiekvieno subjektyvios patirties, kiekvienas žodis turi visiems bendrų, tapačių reikšmių. Tą patį patvirtinanti neabejotina gamtos mokslų ir jais pagrįstos technikos pažanga.

Pats Einsteinas į savo gyvenimo pabaigą pradėjo giliau suprasti, kaip pati visuotinės reliatyvybės teorija nėra kas kita, kaip pastanga surasti nuo jokio stebėtojo nepriklausomą, absoliučią tiesą. Jis net aiškiai pradėjo abejoti kvantų teorijos vispusišku tikrumu ir pamažu grįžti prie visuotinojo priežastingumo pripažinimo, sakydamas, jog negalįs tikėti, kad Dievas galėtų žaisti kauleliais su visata.[27] Aklas inindeterminizmas negali būti pasaulio tvarkos pagrinde. Savo garsiojoje Oksfordo kalboje Einsteinas pareiškė, kad gamtoje apsireiškia didelė išmintis ir kad "nuostaba ir žavėjimasis tąja išmintimi yra viena iš giliausiųjų religinio išgyvenimo šaknų".[28]

Apie pačią religiją Einsteinas šitaip prasitaria: "Pati gražiausioji emocija, kurią galima išgyventi, yra mistinė . . . Tas, kuris šitos emocijos nepažįsta ir kuris nemoka svajoti ir būti maldos sužavėtas, yra kaip miręs. Žinoti, kad tai, kas mums yra nesuprantama, tikrai egzistuoja, apsireikšdamas kaip augščiausioji išmintis, yra pati raiškiausioji grožybė ... Šitas sentimentas yra tikrojo religingumo centre, ir šia prasme . . . aš priklausau prie religingųjų žmonių grupės."[29]

Šitas blaivus integralinis realizmas neneigia galimybės pažinti tiesą ir neprieštarauja Dievo buvimui. Juk skaitytojas, kuriam skiriami šie žodžiai, nebus tik mano sąmonės vaidinys, bet nepriklausomai nuo manęs egzistuojanti būtybė su kūnu ir siela. Argi tik vaizduotės padaras yra sprausminiai lėktuvai, atomo bombos, antibiotikai, televizoriai, teatrai, ligoninės? Ne, tikrovė mums yra pasiekiama, o per ją ir kintamosios tikrovės nekintamoji priežastis — Dievas.

Popiežius Pijus XII savo kalboje, pasakytoje 1951 m. lapkričio 22 d. Pontifikalinės Mokslų Akademijos nariams studijų savaitės apie mikroseismus proga, iškėlė du didelius moderniųjų mokslų pasitarnavimus Dievo buvimui įrodyti.[30] Tiedu pasitarnavimai yra atskleidimas nuostabaus visatos judėjimo ir tvarkos, kurie atitinka svarbiausiuosius (pirmąjį ir penktąjį) šv. Tomo duodamus Dievo buvimo įrodymus.[31] Trumpai apie abudu.

a. Visatos judėjimo Pradininkas

1. Mokslas kasdien vis raiškiau atskleidžia visuotinį judėjimą tiek makrokosme, tiek ir mikrokosme. Antai žemė 108,000 km. per valandą greičiu skrieja apie saulę; saulė 72,000 km. per valandą greičiu skrenda Herkulo konsteliacijos link ir kartu dalyvauja viso Paukščių tako sukimesi apie savo ašį 1,090,000 km. greičiu per valandą (275 km per sekundę), apibėgdama savo galaktinį ratą vieną kartą per 200 milijonų metų. Panašiai sukasi apie 500 milijardų galaktikų, kurių žvaigždės skaitomos milijardais (pvz. mūsų Paukščių takas jų turi apie 100 milijardų, pasiskleidžiusių 100,000 šviesmečių skersmens debesyne).

Visos tolimesnėsės galaktikos (mums arčiausioji Andromeda yra už 750,000 šviesmečių) tolsta nuo mūsų, Einsteino spėjimu, traukos jėgai priešingos repulsyvinės jėgos stumiamos. Juo tolimesnės galaktikos, juo greičiau nuo mūsų tolsta. Galaktikos, esančios už milijono šviesmečių nuo mūsų, tolsta 160 km. per sekundę; už 100 milijonų šviesmečių — 16,000 km. per sekundę; už milijardo šviesmečių — 160,000 km. per sekundę. Maždaug už 2 milijardų šviesmečių esančių galaktikų tolėjimas pasiektų šviesos greitį (300,000 km. per sekundę) ir pasidarytų mums amžinai nematomos. Reliatyvybės teorija teigia, kad materija, pasiekusi šviesos greitį, tampa gryna energija. Iš čia seka, kad materialinė visata negali išeiti už absoliutinės dviejų milijardų šviesmečių spindulio ribos.

2. Bet tai tėra lokalinis medžiagos judėjimas makrokosme. Prie jo pridėkime nuolat vykstančias chemines elementų reakcijas, atomų, elektronų ir atomo branduolio perkaitas. Visa medžiaga juda, keičiasi, jungiasi, irsta ir palaipsniui artėja į visuotinę entropiją tiek makrokosmo, tiek ir mikrokosmo skalėse, nes visas šitas kitėjimas vyksta iš augštesniųjų energijos lyčių į šiluminę, kuri sklaidosi erdvėje ir artėja į absoliutinį nulį, iš kurio nebėra kelio atgal. Medžiaginė visata sensta ir artėja į neišvengiamą savo energijos mirtį, kaip ir gyvieji organizmai.

3. Todėl juo toliau mes grįžtame į praeitį, juo mažesnio tūrio randame medžiaginę visatą ir juo augštesne energija plasdančią. Šiandien vis labiau įsigali Liuveno universiteto astrofiziko kun. Georges Lemaitre (g. 1894) teorija, pagal kurią medžiaginė visata prasidėjo iš pirmapradžio atomo. Mount Wilson observatorijos astronomas Edwin E. Hubble apskaičiavo, kad galaktikos, kurių tarpgalaktinis nuotolis, visatai skečiantis, padvigubėja per 1,300 milijonų metų, maždaug prieš 5-10 milijardų metų turėjo būti visos vienoje pirminėje masėje, kurios tūrio spindulys galėjo siekti maždaug dabartinį žemės nuotolį nuo saulės. Toji pirminė masė turėjo būti neapsakomai suspausta ir todėl neįsivaizduojamai augštos energijos laipsnyje, kuriam negali būti taikomi joki dabartiniai fizikos dėsniai. Ir todėl mokslas čia susiduria su savo galutine riba ir nutyla. Prabyla Biblija: Dievas sutvėrė visatą ir tarė: "Fiat lux".[32] Ir staiga, prieš keletą milijardų metų, iš nieko kartu su suspausta materija tvykstelia marios šviesos ir kitokių elektromagnetinių bangų ir milijardais galaktikų tebesiskleidžia erdvių platybėse.[33]

Dar 1911 m. rašė Nobelio laureatas švedų fizikas Svante Arrhenius (1859-1927): "Nuomonė, kad kas nors gali atsirasti iš nieko, yra priešinga dabartiniam mokslo stoviui, pagal kurį materija yra nekintama."[34] Tačiau kaip skirtingai jau kalba modernusis pirmos eilės mokslininkas Sir Edmund Whittaker apie visatos kilmę: "Šie skirtingi apskaičiavimai sueina į išvadą, kad buvo gadynė, apie 1-10 milijardų metų atgal, kada kosmas, jei egzistavo, tai egzistavo tokioje formoje, kuri visiškai skiriasi nuo visa, kas tik mums yra žinoma: taip kad ji atstovauja paskutinei mokslo ribai. Atrodo kad mes be perdėjimo galime žiūrėti į ją, kaip į tvėrimą. Pasaulėvaizdžiui suteikia ji darnų foną, kurį siūlo geologiniai įrodymai, pagal kuriuos kiekvienas žemėje egzistuojąs organizmas yra turėjęs pradžią laike. Jeigu šią išvadą patvirtintų ateities tyrinėjimai, ji galėtų pasidaryti pačių svarbiausiuoju mūsų epochos atradimu, nes tai

būtų pagrindinis mokslinio pasaulėvaizdžio pasikeitimas, panašus į tą, kurį prieš keturis šimtmečius yra padaręs Kopernikas."[35]

b. Visatos judėjimo Tvarkdarys

1. Tokiu tad būdu visuotinis visatos judėjimas, palaipsniui slinkdamas iš augštesnio energijos laipsnio į žemesnį, seniai jau būtų sustojęs jeigu būtų buvęs amžinas. Bet jeigu visata nejuda amžinai, tai ji pradėjo judėti laike, prieš kurį judėjimo nebuvo. Perėjimas išnejudėjimo į judėjimą reiškia perėjimą iš energijos nebuvimo į energijos atsiradimą, t.y. iš absoliutinio nulio į vis augštesnius energijos laipsnius. Tačiau antrasis termodinamikos dėsnis teigia, kad nėra perėjimo iš žemesnio energijos laipsnio į augštesnį be darbo prisidėjimo, t.y. be naujo visatai nepriklausančios energijos impulso. Tas impulsas turi ateiti iš amžinos, neišsenkančios energijos versmės, kuria galime pavadinti grynuoju, materijos inercija neapsunkintu judėjimu ("actus purus") ir visokio galimo judėjimo amžinuoju pradininku — Pirmuoju Judintoju.

Mokslas kasdien randa vis naujų įrodymų, kad visatoje vykstąs judėjimas nėra chaotiškas. Jis vyksta pagal tam tikrą tvarką. Tvarka gi pasiekiama, judinant atskirus jos pradmenis iš vienos vietos į kitą pagal tam tikrą tikslingą planą. Plano buvimas suponuoja mintį, o mintis — mąstantįjį planuotoją — tvarkdarį. Pirmasis visatos Judintojas yra neišvengiamai ir pirmasis jos Tvarkdarys.

Trumpumo dėliai apsiribosime čia tik viena maža tos visuotinės tvarkos iškarpa iš paskutiniųjų biologijos tyrinėjimų srities.

2. Elektroninio mikroskopo pagalba šiandien mokslui pasisekė prasiveržti į submikroskopinį cheminių reakcijų pasaulį. Ypačiai toli pažengta kai kurių baltymų, kaip insulino (Cambridge'o universiteto biochemikui Frederick Sangeriui — g. 1918 — suteikta Nobelio premija 1958), ribonokleazės fermento ir kitų proteinų tyrinėjime. Kaip žinoma, proteinai yra pagrindinis gyvųjų organizmų komponentas. Dauguma jų pasižymi specifinėmis katalytinėmis galiomis, iššaukiančiomis specifines chemines reakcijas, ir yra vadinami fermentais, arba enzymais.

Labai įdomi yra baltyminės molekulės, nuo tūkstančių iki milijonų kartų sunkesnės už vandenilio atomą, sąranga. Kiekviena baltymo molekulė susideda iš daugybės mažesnių sandų (komponentų), vadinamų amino rūgščių. Kiekvienas baltymas turi skirtingą amino rūgščių kiekį. Yra žinoma apie 20 skirtingų amino rūgščių, kurios baltyminėje molekulėje sudaro vadinamąją polipeptininę grandinę. Šioje grandinėje, dažniausiai spirališkai įsuktoje, kiekviena amino rūgštis turi griežtai nustatytą eilės numerį ir labai panėši į iš atskirų 26 raidžių sudėtą sakinį. Kaip ilgesnis sakinys turi savo skyrybos ženklus, arba pauzes, taip amino rūgšių spiralė turi tam tikrose vietose savo užtvankas, blokuojančias ar lėtinančias tam tikras chemines reakcijas. Kaip sakinys yra tam tikra prasme objektyvuotoji dvasia, taip kiekviena amino rūgščių spiralė yra tam tikra šifruota gyvybės kalba su savo nustatyta rašyba, gramatika ir sintakse ir kurios prasmę pradeda vis giliau įžvelgti modernioji biochemija.

Šitas nuostabus tikslingumas užtinkamas ne tik proteinų molekulėse, bet ir įvairiausiuose tolygios ir skirtingos cheminės prigimties molekulių junginiuose ir įvairiuose tų junginių telkiniuos. Genai, apsprendžią paveldėjimo turinį, yra vienas iš raiškiausių šito nuostabaus tikslingumo pavyzdžių.

Kiekvienas organizmas yra tarsi pilna šitų gyvybės sakinių harmoningai parašyta knyga, Aristotelio "entelechijos" (gyvybės prado, arba sielos) objektyvacija.

3. Maskvos biochemijos instituto direktorius akademikas Aleksadr Oparin (g. 1894) pripažįsta, kad jokia baltymo molekulė negalėjo ir negali atsirasti atsitiktinai, lygiai kaip be rūpestingo raidžių rinkėjo, aklomis pažėrus krūvą raidžių, neatsiras nei Šekspyro raštai, nei trumpiausias eilėraštis.

"Jei skaitytojui pasiūlyčiau spręsti, —sako Oparinas, — kaip didelė yra galimybė iš neorganinės medžiagos, gamtos jėgų, pvz. vulkano veikimo įtakoje, netikėtai savaime atsirasti dideliam fabrikui su visais šildymo įtaisais, kaminais, mašinomis, vėsintuvais ir t.t., geriausiu atveju toks pasiūlymas darytų nevykusio pokšto įspūdį. Kadangi tačiau pats paprasčiausias mikroorganizmas turi daug sudėtingesnę sąrangą už bet kokios mašinos, jo netikėtas atsiradimas yra kur kas mažiau galimas . . . Yra visiškai neįtikima, kad pirmykščiuose organinių junginių tirpiniuose, kuriuose vyksta daugybė cheminių reakcijų, atsitiktinai susidarytų, pvz., jaučio globinas arba bet koks kitas proteinas."[36]

Žymusis biologas Pierre Lecomte de Nouy (1883 - 1947) savo veikale "Žmonijos likimas"[37] apskaičiuoja, jog visus žemės atomus (o jų esama apie 10^{87} maišant po 500 trilijonų kartų per sekundę, reikėtų 10^{243} milijardų metų, kad, tikimybės dėsniais einant, galėtų

atsirasti bent viena baltyminė molekulė. O juk žemės amžius, lygiai kaip ir visos medžiaginės visatos, nėra didesnis už 10 milijardų metų, ir baltyminių molekulių yra ne viena, bet milijardų milijardai. Todėl visai teisingai pastebi tas pats mokslininkas, jog gyvybė yra aiški atsitiktinumo priešybė, turinti savo protingą priežastį, kurios veltui ieškotume nesąmoningoje, bežadėje gamtoje. Štai kodėl, jo manymu, visi tie, "kuri be jokio tikro įrodymo sistemingai stengėsi sunaikinti pačią Dievo idėją, atliko mokslui priešingą, antimokslinį pasitarnavimą."[38]

IV. TREJETAS IŠVADŲ

Baigiant, galima pasidaryti bent trejetą tikrų išvadų.

Pirma, kad vidinio prieštaravimo tarp mokslo ir religijos nėra ir negali būti.

Antra, pati katalikų Bažnyčia tiek savo doktrina, tiek ir gyvenimo praktika tokį prieštaravimą neigė ir tebeneigia.

Trečia, nors mokslas, palaipsniui artėdamas prie pilnutinės tiesos, artina žmogų ir prie religijos, tačiau pats vienas į ją, be antgamtinės Dievo pagalbos, niekuomet nenuveda.

Bent po keletą žodžių apie kiekvieną šių išvadų atskirai.

1. Istorinėje mokslo raidoje ir pačiuose jo principuose nėra nieko, kas iš esmės prieštarautų Dievo buvimui ir juo grindžiamai religijai. Priešingai, nuolatinis mokslo šokinėjimas nuo vienos hipotezės ant sekančios rodo jo nepilnumą, laikinumą, ribotumą. O žmogus gali pasitenkinti tik pilnutine, amžinąja tiesa, kurios jis savo trumpu ir nepakartojamu gyvenimu kitaip negali pasiekti, kaip antgamtinio apreiškimo pagalba.

Štai kodėl visada buvo giliai tikinčių genialių mokslininkų, o pastaraisiais laikais jų skaičius sparčiai auga. Šiandien vis dažniau sutiksime netikintį darbininką ar pusmokslį propagandininką, negu tikrą mokslininką. Rimtas mokslininkas, jeigu ir nebūna galutinai apsisprendęs religijos atžvilgiu, tai visuomet jaučia jai daug pagarbos, nes mato esminį mokslo nesugebėjimą išspręsti didžiųjų visatos ir žmogaus egzistencijos mįslių.

Protingoji žmogaus prigimtis nuo amžių nerimsta, ieškodama žmogaus, jo kultūros, istorijos ir visos jį supančios visatos tikslo ir prasmės. Visa tai yra anapus mokslo pasiekiamos tiesos ribų, ir todėl žmogus negali pasitenkinti vienu mokslu. Religija yra sena, kaip pats žmogus. Norėti ją atmesti vadinamojo mokslo progreso vardu yra, taikliu La Piros pasakymu, mokslinis infantilizmas, būdingas vadinamajam Apšvietos amžiui, kuriuo vakarų pasaulis persirgo prieš 150 metų.[39]

Mykolas Kopernikas (1473-1543), Galileo Galilei (1564-1642), Isaac Newton (1643-1727), Louis Pasteur (1822-1895), Nobelio laureatas fiziologas Alexis Carrel (1873-1944), Nobelio laureatas fizikas Louis de Broglie (g. 1892), kvantų teorijos kūrėjas Max Planck (1858-1947), Nobelio laureatas fizikas Max Laue (g. 1879), atominės energijos tyrinėtojas Louis Leprince-Ringuet (g. 1901), matematikas ir fizikas Francesco Severi (g. 1879)[40] ir daugybė kitų buvo arba yra giliai tikinčios asmenybės. Net sovietų dabar taip augštinamas Lomonosovas (1711 -1765) arba Nobelio laureatas fiziologas Pavlovas (1849-1936) neslėpė savo religinių įsitikinimų. Pirmasis yra žinomas savo "Dvasinėmis odėmis" (laisvu psalmių vertimu) ir "Mąstymais apie Dievo didybę". Antrasis prašėsi būti palaidotas Apreiškimo bažnyčioje, kurioje buvo krikštytas ir sutuoktas ir kurią išgelbėjo nuo uždarymo, sumokėdamas valdžiai 40, 000 rublių kontribucijos.

Atrodo, kad ir patsai marksistinis antiteizmas savo "moksliniais" įrodymais kovoje prieš religiją nelabai bepasitiki. Nebesitikėdami religiją likviduoti mokslo pagalba, jie kovą prieš Dievą jau seniai yra perkėlę iš objektyvaus mokslo srities į istorijos ir gyvenimo faktų klastojimą, ekonominį bei politinį tikinčiųjų terorą, rafinuotus "smegenų plovimo" metodus ir sistemingą "perauklėjimą" gausiuose kalėjimuose bei priverčiamųjų darbų stovyklose. Pačia Sovietų Sąjungos konstitucija yra griežčiausiai draudžiama bet kokia religinė propaganda ir neleidžiamos net mokslinės diskusijos tarp religijos ir ateizmo šalininkų. Negana to, steigiami ateistiniai vaikų darželiai ir vadinamosios ateizmo seminarijos su vis gausėjančiu ateistinės antireligijos apeigų ritualu: ateistiniais krikšto, sutvirtinimo, santuokos sakramentų bei laidotuvių pakaitalais.[41]

2. Pati Katalikų Bažnyčia kategoriškai neigia bet kokį vidinį prieštaravimą tarp religijos ir mokslo. Tai atitinka Šv. Rašto mintį[42], taip moko ir didysis Bažnyčios autoritetas šv. Tomas Akvinietis, pabrėždamas, kad tikėjimas ne tik neprieštarauja mokslui, bet dargi jį tam tikrame laipsnyje suponuoja, panašiai kaip malonė suponuoja prigimtį arba pilnatvė — papildomąjį.[43]

Šitą savo doktriną Bažnyčia iškilmingai yra patvirtinusi visabažnytiniame Vatikano susirinkime 1870 m. sekančiais žodžiais:

"Bažnyčia ne tik kad nesipriešina žmogiškojo meno ir mokslo kultūrai, bet dargi ją įvairiais būdais skatina ir remia. Ji juk neignoruoja ir neniekina jų naudingumo žmonijos gyvenimui. Priešingai, ji net tvirtina, kad mokslas ir menas, lygiai kaip yra išėję iš Dievo, mokslų Viešpaties, taip ir veda, Jo malonei padedant, į Dievą, jeigu tik yra deramai puoselėjami... Jokiu būdu ir jokiam mokslui Bažnyčia nedraudžia savo srityje naudotis savais principais ir savu metodu. Tačiau, pripažindama šią teisėtą laisvę, ji stropiai saugoja, kad kartais, pradėdami nesiderinti su dieviškuoju mokslu, jie neužsikrėstų klaidomis arba, peržengę savo ribas, nesimestų į tikėjimo sritį ir neklaidintų."[44]

Šitą Bažnyčios doktriną patvirtina ir ilgametė jos praktika. Neminint čia gausių universitetų, institutų ir visokio laipsnio mokyklų, prisiminkime tik Pontifikalinę Mokslų Akademiją, įkurtą Romoje 1603 m., t.y. žymiai anksčiau už bet kurią šios rūšies įstaigą visame pasaulyje. Duodamas jai naują statutą, Pijus XI 1936 m. spalio 28 d. pareiškė:

"Mūsų linkėjimas ir viltis yra ta, kad pontifikaliniai akademikai šios mūsų ir savo studijų įstaigos pagalba galėtų pasiekti kuo plačiausio ir kuo giliausio mokslų progreso; ir daugiau nieko kito iš jų neprašome, nes juk šiuo augštu pasiryžimu ir kilniu darbu remiasi tiesai tarnaujančiųjų tarnyba, kurios iš jųjų reikalaujame."[45]

Neminint visos eilės žymių mokslininkų, kurie šimtmečių būvyje yra buvę Pontifikalinės Mokslų Akademijos nariais (jų tarpe ir garsusis Galileo Galilei), mūsų laikais yra pažymėtini šie pontifikaliniai akademikai: Niels Bohr, Alexis Carrel, Agostino Gemelli, Guglielmo Marconi, Emil Picard, Max Planck, Erwin Schroedinger, Edmond Whittaker, Wilhelm Schmidt, Louis de Broglie, Theodore de Karman, Otto Hahn, Werner Carl Heisenberg, Georges Lamaitre, Paul Niehans, Francesco Severi, Arne Tiselius (Uppsala), Artturi Ilmari Virtanen (Helsinki), Max von Laue ir kt.[40]

Gerbdama mokslą, Bažnyčia vis dėlto yra atsargi ir nesiskubina vaikytis "paskutinį mokslo žodį", nes mokslas nuolat progresuoja ir keičiasi ir kaip tik todėl joks jo žodis negali būti paskutinis. Už tai jai teko ir tenka susilaukti daug priekaištų. Tačiau jeigu, pvz., 1900 m. Bažnyčia būtų pasiskubinusi, drauge su visais ano meto mokslininkais, priimti Maxwellio elektromagentinę teoriją kaip paskutinį, visa išaiškinantį mokslo žodį, mūsų dienų fizikų akyse ji būtų buvusi neprotinga.

3. Patirtiniai mokslai savo esmėje yra teisingi, bet nepilni, neatbaigti, daliniai. Jie negali duoti atsakymo į tolimuosius, antlaikinius būties klausimus: kas yra pasaulis ir žmogus, iš kur mes esame, ko ir į kur einame? Ar visa mūsų kultūros ir istorijos tėkmė su visomis mūsų kūno ir dvasios pastangomis, su mūsų krauju, prakaitu ir ašaromis turi kokią liekamą, antlaikinę prasmę, ar gal tik teka į neišvengiamą visuotinės mirties aklavietę be ženklo, kad kada nors esame buvę?

Nesulaukdamas atsakymo į šiuos galutinius klausimus, mokslininkas yra priverstas jo ieškoti kitur. Pirmoji į pagalbą čia ateina filosofija, kuri imasi spręsti patirtiniams mokslams neprieinamą būties esmę, žmogaus ir visos visatos galutinį tikslą ir prasmę. Tačiau maža žmonių gali atsidėti filosofijai ir dar mažiau susigaudyti ir nepasiklysti prieštaringų nuomonių labirinte. O žmogaus gyvenimas nesulaikomomis ir neatšaukiamomis sekundėmis taksi į niekada nepakartojamą praeitį, ir gyvenimo sprendimų atidėti negalima. Todėl čia kiekvienam žmogui, mokytam ir bemoksliui, neišvengiamai yra reikalinga ypatinga Dievo pagalba— mūsų galutinio tikslo ir į jį vedančio kelio apreiškimas.

Nuolatinė mokslo ir filosofijos pažanga, artėdama prie galutinės tiesos, artėja prie apreikštosios tiesos, ją vis naujos patirties pavyzdžiais paraiškindama. Todėl žmogiškasis pažinimas ne tik neprieštarauja religijai, bet palaipsniui veda jos kryptimi, nors pats vienas niekuomet iki galo nenuveda. Šuoliui nuo žmogiškosios iki apreikštosios tiesos padaryti reikalinga paties Dievo kiekvienam žmogui atskirai teikiama pagalba, arba malonė. Ją laimi blaivus žmogiškojo proto ribų pripažinimas ir nuolankus maldavimas daugiau šviesos: antžmogiškos, dieviškos šviesos, kuri įsižiebia ribinių miglų supamam žmogaus prote su pirmuoju antgamtinio tikėjimo aktu.[47]

BIBLIOGRAFINĖS PASTABOS

1 **G. Szczesny**, Die Zukunft des Unglaubens, München 1958 (Paul List Verlag). 58.

2 t.p. 151.

3 t.p. 162.

4 Plg. **Karl Heinz Deschner**, Was halten Sie vom Christentum? München 1957 (Paul List Verlag), 109.

5 t.p. 22.

6 "Pravda", 1957 gruodžio 8 d.

7 1958 lapkričio 2 d. nr.: "Ruošdamasis pamokslui, jo ekscelencija visų pirma stato sau klausimą, ko reikalauja dabartinės aplinkybės?... Iš tiesų, čia yra apie ką susimąstyti. Nei Senajame Testamente, nei Evangelijose, nei kitose šventosiose knygose nė vienu žodžiu neužsimenama apie tai, kas dabar vyksta mūsų planetoje. Ne, ten nekalbama nei apie atomines elektros stotis, nei apie

sputnikus, nei apie kosmines raketas... Taigi šventasis tėvelis nuvyksta į Agluoną, ryžtingu žingsniu užlipa į sakyklą ir paskelbia: Kai kas abejoja Dievo buvimu. Sako, jog religija einanti prieš mokslą... Kokia kvailystė!... Juk mokslas yra religijos vaisius. Mes dabar turime mokslinę religiją."

[8] **Lietuvoje** antireliginės propagandos centre tebevyrauja Jemeljano Mižailovičiaus Jaroslavskio, kurio tikroji pavardė yra Hubelmann (1878-1943), populiarūs raštai. 1959 pabaigoje Vilniuje pasirodė M. Šeinmano paruoštas, B. Mačėnaitės sulietuvintas, jo raštų rinkinys "Apie religiją" (712 psl.). Pažymėtini taip pat sekantys naujausieji leidiniai, turį savo atitikmenis beveik visuose komunistų valdomuose kraštuose:

J. Ragauskas, "Ite missa est" (autoriaus nukunigėjimo ir subedievėjimo tariamoji istorija). Vilnius, 1959. To paties: "Moteris ir religija", Vilnius 1959 (įrodinėjama sovietinė tezė, kad religija esanti įrankis, kuriuo vyras pasivergia moterį); "Katalikų religinės šventės ir apeigos", Vilnius 1958 (80 psl.).

V. Lazutka, Apie tikėjimą ir sielą. Vilnius 1959 (52 psl.).

V. Lauraitis, Žemaičių Kalvarija. Vilnius 1959 (prieš Marijonų vienuoliją).

J. Sideravičius, Po Nekalto Prasidėjimo skraiste. Vilnius 1960 (prieš Marijonų vienuoliją kaip Vatikano špionažo organizaciją).

Štai keletas kitų įvairiomis kalbomis pasirodžiusių leidinių pavadinimai: "Dangaus kūnų kilmė", "Mokslas ir religija apie gamtą", "Moksliniai pramatymai ir religiniai prietarai", "Religijos ir tikėjimo į Dievą atsiradimas", "Darvinizmas ir religija", "Ateisto vadovas" ir ypačiai jungtinis Maskvos Mokslų Akademijos Filosofijos instituto leidinys "Mintys apie religiją".

[9] Panaši nuotaika dar tebevyravo šio šimtmečio pradžioje. Savo knygoje "Dalla scienza alla Fede" (Assisi 1960[2], 105 ir sek. psl.) šią nuotaiką, savo mokslinio darbo pradžioje išgyventą, įdomiai aprašo žymus konvertitas Francesco Severi, Italijos valstybinio augštosios matematikos instituto pirmininkas, Prancūzijos Institute užimąs Einsteino vietą, visų žymesniųjų Mokslų Akademijų (jų tarpe ir Maskvos) narys.

[10] Plg. jo veikalą "Über die Grenzen des Naturerkennens", pasirodžiusį 1872 (2-ji laida, Leipzig 1907).

[11] "Science et Méthode", Paris 1909, 65 psl.

[12] Cit. pagal Pijaus XII kalbą, pasakytą 1943 m. vasario 21 d. Pontifikalinei Mokslų Akademijai jos septintųjų studijų metų inauguravimo proga. Žiūr. "Acta Apost. Sedis" 1943, vol. 35, p. 72.

[13] Cit. pagal F. Severi, "Dalla scienza alla fede", Assisi ("Pro Civitate Christiana") 1960[2], 107.

[14] Ypačiai čia didelės įtakos turėjo ir tebeturi jo veikalai "Introduction à l'étude de la médicine expérimentale" (Paris 1865) ir "La Science expérimentale" (Paris 1878).

[15] A. Einstein, "Ueber die spezielle und allgemeine Relativitaetstheorie" (1920[6]), 14 psl.: "Der Begriff existiert fuer den Physiker erst dann, wenn die Moeglichkeit gegeben ist, im konkreten Falle herauszufinden, ob der Begriff zutrifft oder nicht... Solange diese Forderung nicht erfuellt ist, gebe ich mich als Physiker (allerdings auch als Nicht-Physiker) einer Teuschung hin, wenn ich glaube, mit der Aussage der Gleichzeitigkeit einen Sinn verbinden zu koennen." (Sąvoka fizikui egzistuoja tik tada, kai yra galimybė konkrečiu atveju patikrinti, ar ji pasitvirtina, ar ne... Kolei šitas reikalavimas nėra išpildytas, tolei kaip fizikas (ir, žinoma, taip pat kaip ne fizikas) pasiduočiau iliuzijai, jeigu tikėčiau, kad vienalaikiškumo teigimui galima duoti kokią nors prasmę).

[16] Cambridge[2], 1925-27 m. Būdingas šiai krypčiai yra Felix Kaufmanno (1895-1949) veikalas "Das Unendliche in der Mathematik und seine Ausschaltung" (1930), kuriame neigiama pati begalinės būties galimybė ir priartėjama prie vokiečių logisto Edmund Husserl (1859-1938) fenomenologijos, reiškiamos jo pagrindiniuose veikaluose "Logische Untersuchungen" ir "Ideen zu einer reinen Phaenomenologie und phaenomenologischen Philosophie".

[17] Jo pagrindinis veikalas "Tractatus logico-philosophicus (New York 1922) daugiausia paveikė Wiener Kreis ir kitus iš jo išriedėjusius neopozityvistų ratelius.

[18] H. Weyl, Philosophie der Mathematik und Naturwissenschaft, Muenchen u. Berlin 1927, 44: "Mit Schmerzen sieht der Mathematiker den groessten Teil seines, wie er meinte, aus festen Quadern gefuegten Turmhaus in Nebel zergehen."

[19] Plačiau apie sovietinių mokslininkų bėdas su naujausiomis mokslo teorijomis plg. Gustav A. Wetter SJ išsamų straipsnį žurnale "Wissenschaft und Weltbild", Maerz 1959, S. 336-50.

[20] "Leçons de médicin opératoire", cit. R. Le Bec, "Raison médicales de croire au miracle", Bonne presse, 1950, p. 13 ir 14. Claude Bernard pagrindinis veikalas "Introduction à l'étude de la médicine expérimentale" ir šiandien tebegalioja kaip mokslinio metodo šedevras.

[21] Plg. prof. Kliewe 1952 m. padarytąją Liurdo vandens analizę, aprašytą "Bulletin de l'Association Médicale de Lourdes", 1953, p. 9-13.

[22] Dr. A. Vallet savo veikale "Mes Conférences sur les guérisons miraculeuses de Lourdes", Paris 1939, p. 30 aprašo, kaip kaimietė, pavarde Biré, būdama visiškai akla dėl baltosios optinio nervo atrofijos, staiga atgavo regėjimą po išsimaudymo Liurdo vandenyje. Patikrinus nepastebėta jokio optinių nervų pakitėjimo. Organinis pagijimas įvyko tik po mėnesio, bet kaimietė per tą laiką puikiai matė, anot prof. Guinier, mirusiomis akimis.

[23] Plg. J. de Tonquédec, "Miracle": "Dictionnaire Apologétique de la foi catholique", III, 552.

[24] E. Husserl, Ideen zu einer reinen Phaenomenologie und phaenomenologischen Philosophie, 1922, p. 38: "Wenn wirklich die Naturwissenschaft spricht, hoeren wir gerne und als Juenger. Aber nicht immer spricht die Naturwissenschaft, wenn die Naturforscher sprechen; und sicherlich n i c h t, wenn sie ueber 'Naturphilosophie' und 'naturwissenschaftliche Erkenntnistheorie' sprechen."

[25] Cit. pagal F. Severi, "Dalla scienza alla fede", Assisi 1960[2], p. 100.

[26] Plg. Claude Mauriac, La littérature contemporaine, Paris 1958 ir R. La Capria straipsnį "Nouveau roman" leidinyje "Almanacco letterario Bompiani", 1960, psl. 157 ir sek.

[27] Plg. matematiko Francesco Severi straipsnį "Nuo reliatyvybės prie Absoliuto", perspausdintą jo veikale "Dalla scienza alla fede", Assisi 1960[2], p. 154.

[28] Philipp Frank (g. 1884, Wiener Kreis'o atstovas ir Einsteino įpėdinis Pragos Karolio universitete 1912-38 m., vėliau perėmęs vadovauti Bostono "Institute for the Unity of Science") savo veikale "Einstein" (1947); cit. pagal itališkąjį Garzanti leidimą (1949), psl. 387.

[29] t.p., 388.

[30] Plg. "Acta Apost. Sedis", 1952 vol. 44, pp. 31-43.

[31] Plg. "Summa Theol." I, q. 2 a. 3.

[32] Gen. 1, 3.

[33] Šitos nuomonės, be kitų, yra ir Goettingeno univ. profesorius Carl Friedrich Weizsaecker (g. 1912).

Nemaža mokslininkų grupė, jų tarpe anglų fizikas ir astronomas James Jeans (1872-1946), laikosi vadinamosios visatos kondensacijos hipotezės. Pagal ją visata pra-

džioje buvo neapsakomai skystų dujų debesynas, kurio tūrio spindulys galėjo siekti apie 30 milijardų šviesmečių. Besikondensuodamos, atskiros debesyno dalys virto arba tebevirsta galaktikomis. Tokia visatos pradžia, pereinanti iš žemiausio į vis augštesnius energijos laipsnius, taip pat yra priešinga antrajam termodinamikos dėsniui ir todėl reikalauja darbo įsikišimo, arba impulso iš pirmojo visatos Judintojo.

Kiekvienu tad atveju mokslas yra priverstas sustoti ties kritiškuoju momentu, kuris įvyko maždaug prieš 5-10 milijardų metų. Mokslas nieko jau nebegali pasakyti, kas buvo prieš tą kritiškąjį visatos momentą, nes materijos stovis tada buvo visai skirtingas nuo dabartinio, ir joki žinomi fizikos dėsniai dar neveikė.

[34] S. Arrhenius, Die Vorstellung vom Weltgebaeude im Wandel der Zeiten, 1911, p. 362.

[35] "Space and Spirit", 1946, 118-119.

[36] A. I. Oparin, L'origine della vita sulla terra, trad. Einaudi, 1956, p. 74; žiūr. t.p. 188-89.

[37] "Human Destiny", New York, 1947.

[38] t.p.

[39] Plg. V. Citterich straipsnį "La Pira in Russia" žurnale "Testimonianze", 1959 nr. 17.

[40] Plg. [9] išnašą.

[41] Žiūr. Romano Scalfi, "L'impegno della propaganda antireligiosa in U.R.S.S.": "Russia cristiana ieri e oggi", 1960, nr. 4, psl. 19.

[42] Plg. Rom. 1,20: "Nes kas jame neregima, jo amžinoji galybė ir dievystė, tai nuo pat pasaulio įkūrimo galima matyti proto šviesa iš padarytųjų dalykų."

[43] Plg. Summa theol., I, q. 2, a. 2 ad 1: "Sic enim fides praesupponit cognitionem naturalem, sicut gratia naturam, et perfectio perfectibile."

[44] Concilium Vaticanum, Sessio III, cap. 4.

[45] Pijus XI, Motu Proprio "In multis solaciis", 1936 spalio 28 d. ("Acta Apost. Sedis" 1936, vol. 28, p. 424).

[46] Plg. "Annuario Pontificio", Cittá del Vaticano, 1960 psl. 1081-84 ir 1821.

[47] Štai keletas visiems prieinamų veikalų paliestaisiais klausimais:

George Gamow, The Creation of the Universe, 1952.

Tadeusz Felsztyn, Swiat w oczach współczesnej nauki, London[3] ("Veritas"), 1960.

idem: Wiedza i Wiara w świetle nowoczesnych poglądów fizycznych, 1945.

idem: Zmierzch materializmu w naukach przyrodzonych, 1952.

idem: God, Man and the Universe, 1954.

P. Lecomte de Noüy, L'avenir de l'esprit, New York (Brentano's) 1943.

H. Muschalek, Gotterkenntnisse Moderner Naturforscher, Berlin (Morus Verlag), 1954[2].

Abbé G. Remy, Dalla Creazione all'era atomica, Torino (Marietti) 1952.

Louis Leprince-Ringuet, Des Atomes et des Hommes, Paris (A. Fayard). Itališkasis vertimas pasirodė 1960 (Atomi e Uomini, ed. Paoline).

W. T. Stace, Religion and the Modern Mind, London (Macmillan) 1953.

E. Whittaker, From Euclid to Edington, Cambridge (Univ. Press), 1949.

Fr. Dessauer, Leben, Natur, Religion. Fribourg (Universitaetsbuchhandlung).

idem: Am Rande der Dinge (64 psl. brošiūra, Knecht Verlag).

idem: Begegnung zwischen Naturwissenschaft und Theologie (60 psl., t.p.).

idem: Religion im Lichte der heutigen Naturwissenschaft (49 psl., t.p.).

F. Sh. Taylor, The Fourfold Vision. A study of the Relations of Science and Religion (1946[2]).

B. Bavnik, Die Naturwissenschaft auf dem Wege zur Religion (1947).

Lincoln Barnett, The Universe and Dr. Einstein, 1949.

G. O. Jones, J. Rotblatt, G. J. Whithrow: Atoms and the Universe, 1956.

M. V. Tracey, Proteins and Life, 1948.

J. B. Rhine, The Reach of the Mind, 1954.

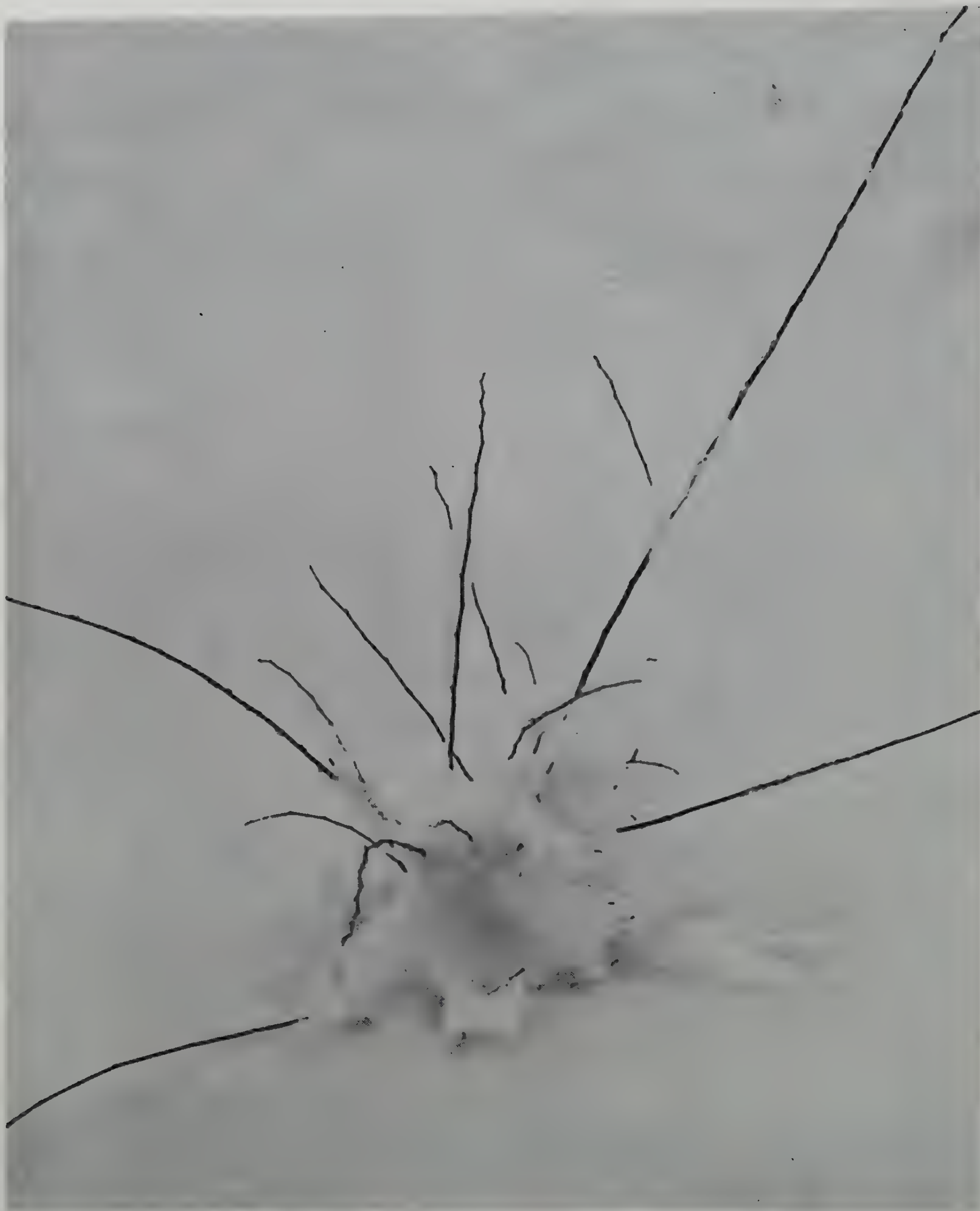
E. F. Caldin, The Power and Limits of Science, 1949.

D. Dubarle, Humanisme Scientifique et Raison chrétienne, 1953.

C. E. M. Joad, The Recovery of Belief, 1951.

A. Kašubienė — Angelai (glazūra)

Snieguotas krūmas

J. AUGUSTAITYTĖ - VAIČIŪNIENĖ

PO SAULĖS LANGU

Tu išeini liūdna, manęs nelaukus,
Kol saulės lango mėlynos langinės atsivers,
Ir mes išvystame palaidus plaukus
Tarp aukso rėmų jos tekėsimos dukters.

O vedžio akys pilnos laiko
Ir palšo smėlio priberta vienaplaukė galva.
Kažkas akiračiuos miglas išvaiko
Ir taria — nebijok žalios šviesos, eiva!

Man rodos buvo rankos ryto,
Išnirusios iš minkšto patalėlio debesies.
Po saulės langu augštas medis vyto,
Kurio vaisius, kaip gražią pasaką nešies.

Duktė raudodama važiavo:
Jai buvo gėda nuo palydos savo nuogumos.
Patylomis šaltiniai šnekučiavo,
Sušokę upėn nuo pabudusios kalvos.

Mes likome stovėt ant kranto,
Stebėdami asmenvardžius baltam lape —
Kaip upė plieno ašmenim tvirtoves ranto,
Pailsusi, nuo kojų ik galvos šlapia.

AUDEKLAS

Užmigo raganos akis pirmoji —
Gyvybės audeklo karvytė dar išausti negalės.
Užmik antra, trečioji, ketvirtoji —
Užmik ant mano kelių pagalvės!
Užmigs antroji ir trečioji,
Bet ketvirtoji dar budės.

Užmik ir tu, akele ketvirtoji . . .
Kai ji užmigs, pabudusi akis pirmoji pražiūrės.
Tu karvytėle, jau gijas vynioji
Iš tylumos ganyklinės žolės.
O raganos akis didžioji
Tave namolei parlydės,

Kur po slenksčiu žarijų šnibždesys girdėti, —
Prigirdo orą pelenų aitriai išsirpusiais rūkais.
Kalnai pakalnės žydi jais nusėti,
Gyvieji žengia mirusių takais, —
Audėjos pirštai palytėti
Apsivelka gležnais šilkais.

BALTA PAUKŠTĖ

Nieks nežino, kur ji lizdą veja,
Kuo užsėti jos šviesių dvarų laukai.
Kai anksti rytais ji nutupia į žemę,
Mėto ją akmenimis pamišėliai žmonių vaikai.

Tuoj suvys jų rankų stangrios gyslos,
Akmenys į jų sodus kerštu sugrįš . . .
Nuo krantų Dunojaus, Elbės ir Dubysos
Jokis plyštantis atomo garsas paukštės nepavys.

Debesų buriukai šilko vilnom
Greit užtaršo jos sparnų lengvas brydes.
Mirtinai mes jos giedojimo pasiilgom,
Mindami basomis kojomis aštrias naktų
žvaigždes.

Balta paukštė žino savo kelią, —
Ji platybėj erdvių niekad nepaklys.
Tai jinai tą žydrą ugnį toly skelia,
Tai jinai kudirkinių varpų kietos širdies
šauklys.

PARTIZANŲ IŠLEISTUVĖS

Už stalo, užtiesto žaliai,
Sėdėjo vieniši mano jauni svečiai
Ir paskutinio žodžio laukė išdidžiai.
Į žėrinčias taures subirę spinduliai
Žydėjo lūpose ir baugiuose veiduos —
Suspaustų akmeninėm rankom
Dienų betolstančiuos aiduos.

Žinau — jie neišeis vogčia
Ir nepraras jaunumo žavesio prasmės . . .
Jų gyslomis žilų miškų jėga šlamės.
Pasikartos prie kelio rymanti kančia.
O žingsnių užsikirtusių klaiki tyla
Pavasariais baltutę tošį
Pagirdys kruvina sula.

Nurudo samana miške.
Jie eina vis tolyn šešėliais dengiami.
Nuleidžia palšas drobules stogai žemi.
Šarma žaibuoja spyglio šakele traškia. —
— Sugrįžk — sušunka varpinės balsu skardžiu
Į dūmus degančiojo kaimo —
Žmogaus ir mirštančių kregždžių!

PROF. K. JABLONSKIO ATMINIMUI

(1892 — 1960)

JO ĮNAŠAS LIETUVOS ISTORIJOS MOKSLUI

ZENONAS IVINSKIS

Paskutinysis dešimtmetis Lietuvos istorijos mokslui buvo labai nuostolingas. Vienas po kito Kaune pasimirė du žinomieji iš nepriklausomybės laikų istorikai, universiteto profesoriai: 72-jų metų sulaukęs, bet dar savo judrumo nenustojęs *Augustinas Janulaitis* (1950.V.21); savo aiškia logika ir metodingumu per paskaitas pasižymėjęs 70-metis *Ignas Jonynas* (1954.VII. 14). Abu jiedu atstovavo mūsų praeities tyrimo darbui ir, žinoma, nepritapo prie naujos sistemos, kai okupantai pagal savo metodą ėmėsi Lietuvos istoriją naujai "perrašyti", t.y. ją apgrobti nuo viso to tikrojo turinio, kuris sudaro lietuvių tautos istorijos esmę. Kitu keliu buvo nuėjęs *Povilas Pakarklis,* kurio politinis mėtymasis į ekstremizmus jam sukliudė duoti nešališkų tyrinėjimų. Vos 53 metų sulaukęs (1955.VII.28), užmerkė ir jis akis. Kaune 1959.III.2 mirė iš ilgamečio ištrėmimo (nuo 1940 m. liepos mėn.) sugrįžusi *Marija Urbšienė (Mašiotaitė).* Šalia savo dviejų stambių bibliografiškai istoriškų darbų iš pirmosios vokiečių okupacijos (Karo Archyvas 1937-39), ji buvo davusi eilę gerai dokumentuotų straipsnių. Pora metų prieš ją Kaune mirė ir pats Karo Archyvo ir Mūsų Žinyno redaktorius pulk. *Vytautas Steponaitis,* kuris buvo prirašęs iš lietuvių kultūrinės ir karinės praeities eilę studijėlių ir straipsnių (XIXa. sukilimai, bermontininkai ir kt.). Tremtyje taip pat be laiko mirė dar darbingas mūsų žymusis bibliografas *Vaclovas Biržiška* (1956.I.3).

Tuos žymius nuostolius dar labiau padidino, kai 1960.VII.28 po sunkios ir ilgos ligos (plaučių vėžio) Vilniuje pasimirė 68-tuosius baigęs *Konstantinas Jablonskis.* Stovėjo jis pačioje savo intensyvių darbų tėkmėje, ruošė naujus straipsnius, rinko, tvarkė medžiagą naujiems tomams, kai reikėjo atsigulti ligoninėn, kurioje jis vidurvasaryje ir užgeso, plaučių vėžiui persimetus į visą kūną ir palietus smegenis.

Su dideliu gailesčiu svetur išsiblaškę istorikai ir mūsų praeities mylėtojai sutiko tą skaudžią žinią. Su dr. Ad. Šapoka, kuris Tėviškės Žiburiuose (1960.VIII.18. Nr. 33) gražiai ir šiltai įvertino K. Jablonskio mokslinį darbą ir davė jo nuostabiai kuklaus charakterio taiklią apybraižą, reikia drauge tarti: "Tai buvo tylus kabinetinis mokslininkas iš prigimimo, pasižymėjęs nepaprastais gabumais ir ištverme, be abejonės, pats pajėgiausias ir daugiausiai mokslui nusipelnęs mūsų laikų Lietuvos istorikas, nors daug kam žinomas kaip teisininkas . . ." Iš tiesų K. Jablonskiui ir Lietuvos istorijoje ilgai tepripažinta teisininko, teisės istoriko vardas, nes jis teisės mokslus tebuvo studijavęs, ir tų pačių formaliai neužbaigęs. Tad nepriklausomoje Lietuvoje jis buvo tapęs Kauno apygardos teisėju, 1938-ais buvo paskirtas į Valstybės Tarybą. O Teisių fakultete jis pradžioje tik kukliame asistento etate tedėstė Lietuvos teisės istoriją.

Nuo pat savo jaunystės parodęs meilę Lietuvos praeičiai, velionis neliko siauru teisininku. Jau nuo pat nepriklausomybės pradžios jis buvo pritraukiamas prie įvairaus Lietuvos praeities tyrinėjimo ir šaltinių rinkimo darbo. Pradžioje jis rinko vertingesnes dvarų knygas ir archyvinę medžiagą Valstybinei Centrinei bibliotekai. 1920-25 jis buvo aktyvus Valstybinės Archeologijos komisijos narys. Savo plačiu žvilgsniu į praeitį K. Jablonskis taip pat su pasisekimu užgriebė ir priešistoriją, nors toje srityje jis pats, berods, nieko neparašė.

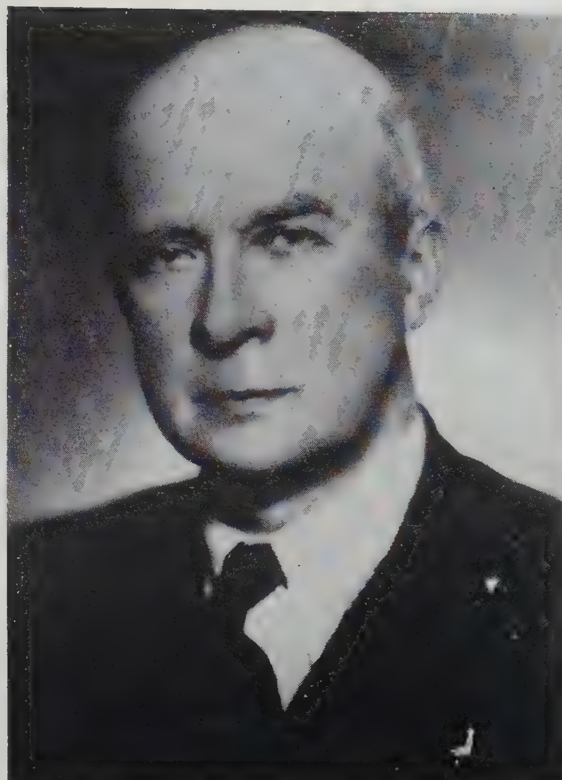
Beveik visai plačiau nežinomos yra likusios jo atostogų dienų ekspedicijos į smėlėtus Nemuno ir Neries krantus. Tose pirmykštėse mezolitinio (vidurinio akmens amžiaus, pradžia 8000 m. pr. Kr.) žmogaus sodybose K. Jablonskis ieškojo vadinamosios svidrinės kultūros radinių. Patyrusio proistoriko žvilgsniu jis aptiko ir surinko tūkstančius titnaginių svidrinės kultūros įvairiausių įrankių—strėlių, gremžtukų ir kt. daiktų. Privatus K. Jablonskio rinkinys, kurį mini prof. J. Puzinas savo studijoje "Naujausių proistorinių tyrinėjimų duomenys" (atsp. iš Senovė, 1938. IV.9), apėmė radinius Lapių valsčiuje (Drąseikiuose, Linkuvoje), Jonavos vls. (Varpiuose, Skaruliuose, Saleninkuose). Pažaislio vls. (Petrašiūnuose, Eiguliuose II), Augšt. Panemunės vls. (Laumėnuose), Merkinės vls. —dešin. Nemuno krante

(Puvočiuose, Maksimonyse, Mardasave, prie Glyno ežero) ir kt.

Būdavo miela žiūrėti, kaip vertingomis istorijos ir teisės knygomis perkimštoje K. Jablonskio bibliotekoje ant knygų lentynų pakraščiukų buvo išdėliota daugybė jo išrūkytų papirosų gilzų dėžučių (brolių Saliamonų markės Kaune. Velionis buvo nepertraukiamas rūkytojas. Gal intensyvus rūkymas privedė prie plaučių vėžio!?). Tose dėžutėse su "metrikomis" buvo sudėlioti svidrinės kultūros radiniai. Šitą savo polinkį proistorei K. Jablonskis perdavė ir vyriausiai savo dukrai Rimutei Rimantienei, iš kurios išėjo žymi Lietuvos proistorės tyrinėtoja. Kaip tik panaudodama turtingą tėvo rinkinį, kurį ji buvo padėjusi smėlynuose rinkti, ji davė kelis tyrinėjimus iš Lietuvos mezolito (žr. Liet. Encikl. IX 236). (Antroji K. Jablonskio duktė medikė J. Umbrasienė reiškiasi mokslinėje medicinos literatūroje Lietuvoje. Daugiau atžalyno mūsų istorikas, sukūręs šeimą su viena iš Sruogaičių, nepaliko).

Stambiausias ir reikšmingiausias tačiau K. Jablonskio įnašas buvo ne kur kitur, o tik Lietuvos istorijos srityje. Jis pasiliko Lietuvoje vienintelis, kuris įsigijo didelę archyvinę praktiką, beskaitydamas senąja slavų kalba rašytus įvairių Lietuvos kunigaikštijos raštinių rankraščius. Įgijęs ar paveldėjęs mokslinį tikslumą iš savo tėvo — didžiojo mūsų kalbininko, jo vyriausias sūnus Konstantinas buvo griežtai tikslus ir patikimas visuose savo archyviniuose darbuose. Jis per metų eilę laisvu nuo tarnybos laiku dideliu akylumu nurašinėjo XVI-XVIII a. dokumentus iš Centrinio Valstybės Archyvo Kaune, iš Kauno Metropolijos kūrijos archyvo, iš Vytauto D. universiteto rankraščių skyriaus, iš įvairių muziejų (Kėdainiuose, Panevėžyje, Šiauliuose), iš privatinių rinkinių ir tt. Šitaip K. Jablonskis pirmasis Lietuvoje pasiruošė rimtam šaltinių leidėjo darbui, kurį jis atliko su benediktinišku patvarumu. Turėdamas pakankamai darbo Lietuvoje, o jos archyvuose rasdamas savo tiriamiems klausimams apsčiai medžiagos, Jablonskis nesižvalgė į užsienio archyvus. Jis pats nė kartą nebuvo nei Karaliaučiaus, nei kituose kaimynų archyvuose. Bet ir apie ten ieškotiną medžiagą jis sugebėjo duoti patarimų.

Stambiausias K. Jablonskio darbas, kuris jam suteikė gero šaltinių leidėjo garbę, yra: *Istorijos archyvas, I tomas: XVI amžiaus inventoriai. Kaunas 1934 (Vytauto D. Universiteto Bibliotekos leidinys Nr. 2).* Šitas folio 483psl. rinkinys, kurio nuostabiai rūpestingos rodyklės užima 131 psl., per 680 skilčių davė beveik

Prof. Konstantinas Jablonskis

pusę iki tol nespausdintų ar visai nežinomų XVI-jo amž. dvarų, folvarkų, kaimų, miestelių ir bažnyčių inventorių, kurie visokeriopai yra taip svarbūs kultūros istorijai. Jų tarpe buvo ir iš Karaliaučiaus archyvo nuotraukose gautas Jurbarko valsčiaus ir Naujosios Valios (Virbalio) inventorius, duodąs žinių apie M. Mažvydą.

Skaitydamas Lietuvoje senųjų valstybės raštinių aktus, K. Jablonskis aptiko gana daug lietuviškų žodžių, posakių, specialių terminų, paimtų iš žmonių kalbos. Jais dokumentuose buvo norima arčiau tikrovės išreikšti įvairius socialinio bei ūkinio-baudžiavinio gyvenimo santykius. Gausias šaltinių ištraukas K. Jablonskis davė atskiru leidiniu: *Lietuviški žodžiai senosios Lietuvos raštinių kalboje. I dalis, tekstai.* Kaunas 1941 (išleido Lietuvos Istorijos Draugija). Gaila, kad šitas svarbus leidinys, kurio paskutinieji lankai buvo išspausdinti tik vokiečių okupacijai prasidėjus (jo kolegos spausdintais lankais jau naudojosi nuo 1936), per maža buvo išplatintas. Iš viso versmių ištraukomis 392 psl. buvo paremti 299 lietuviški žodžiai, rasti slaviškuose šaltiniuose. Kas nors kiek pavartė tą tomą, matė, su kokiu K. Jablonskiui įgimtu kruopštumu buvo išspausdinti smulkiu šriftu

tekstai, vis duodant atitinkamą bibliografiją. Žodis dėkla (duoklė-diaklo) buvo, pvz. dokumentuotas 242 ištraukomis, žodis jauja (jevja) — 120 tekstų, panašiai klojimas, kluonas, kumpis, lydymas (dirvai nudegintas laukas), namas, antrininkas, pakulos, pirtikė, pasėdis, priemenė (117 tekstų), rykūnė (110 tekstų), raistas, raitininkas, svirnas (138 tekstai), užkurys, veldamas (baudžiauninkų rūšis — 143 tekstai) ir daug kt. Savo rinkinį velionis buvo pasiryžęs toliau tęsti. Jis buvo iš raštų, ar archyvuose gautų slaviškai rašytų versmių vėl išrinkęs 124 lietuviškus žodžius. Jie taip pat su atitinkamomis ištraukomis turėjo būti paskelbti. Tarp naujų žodžių į rinkinį, pvz., turėjo patekti su tekstais lietuviški žodžiai: aptvary, ardy, berštva, budviec, dikadenis, drovinik, ganiava, girnukol, ilginia, lukšt, plaktynik, pudym, pusbitinik, ragana, tyltvietas, tretinik, žemgryndy, žuvinnik ir tt.

Kokiu būdu pats Jablonskis galvojo atskiru tyrinėjimu tuos jo paties išspausdintus tekstus sunaudoti Lietuvos kultūros istorijai, davė jis gražų pavyzdį savo paskaitoje Pabaltijo istorikų kongrese Rygoje (1937.VIII.16-20): *Die offizielle Urkundensprache des litauischen Grossfuerstentums als kulturgeschichtliche Quelle* (Conventus Primus Historicorum Balticorum. Acta et relata. Riga 1938. 269-275).

Lietuviškus žodžius ir tekstus dokumentuose Jablonskis vis pasižymėdavo, juos labai brangino. 1937 prof. P. Skardžiaus redaguojamame Archivum Philologicum (VI, Kaunas 1937, 142-148) jis paskelbė iš XVII amžiaus šešis lietuviškus teismo priesaikų tekstus: *Kelios XVII amžiaus lietuviškos priesaikos ir kitos lietuvių kalbos liekanos Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės aktuose*. Jablonskis domėjosi ir lietuviškais universalais Maž. Lietuvoje. Lietuvos Mokslų Akademija buvo jam pavedusi galutinai spaudai paruošti P. Pakarklio surinktas *XVI-XIX ad. Prūsijos valdžios 'gromatos', 'pagraudenimus', 'apsakymus' ir kt.*, skirtus lietuviškoms Rytprūsių sritims. Tų lietuviškų universalų sudarė 106 dokumentai, kurių originalesnių duodamos ir klišės. Dar prieš savo mirtį K. Jablonskis šitą kalbininkams ir istorikams (šaltinis valstiečių baudžiavai) svarbų rinkinį buvo pabaigęs tvarkyti.

Ketvirtas svarbus K. Jablonskio sudarytas šaltinių leidinys yra: *Lietuvos valstiečių ir miestelėnų ginčai su dvarų valdytojais.* Dokumentų rinkinys. I dalis. XVI-XVII amžiai. Vilnius 1959 (Lietuvos TSR Mokslų Akademija. Istorijos Institutas). Keliasdešimt metų K. Jablonskis svajojo prieiti prie Lietuvos Metrikos, t.y. Didž. Lietuvos Kunigaikštystės valstybinės kanceliarijos archyvo, kuris yra išgabentas į Maskvą (žr. Liet. Encikl. XVI, 135). Nors Jablonskis tapo pripažintu profesoriumi ir akademiku, o vistik jam nebuvo lemta prieiti prie svarbių Lietuvos Metrikos dokumentų. Naujojo rinkinio įvade jis vėl karčiai nusiskundė, kad Lietuvos Metrikos "fondas dar labai nepilnai tepanaudotas šiam rinkiniui".

Per 367 psl. velionis jame davė 98 originalius dokumentus, kurių kai kurie labai platūs. Tad leidėjas nepagailėjo kartais gana išsamiai lietuviškai atpasakoti dokumentų turinį tiems, kurie paskubomis tuo rinkiniu naudosis. II tomo (XVIII a.) dokumentai yra surinkti istoriko Jaso, bet ir jų galutinė redakcija buvo patikėta K. Jablonskiui.

Paskutinis žymesnis rinkinys, kuris pernai vasarą pasirodė K. Jablonskio redakcijoje, yra *Statut velikogo kniažestva Litovskogo 1529 goda* (Minsk 1960, Akademija Nauk Belorusskoj SSR, Otdel Pravovych Nauk). Kai Minsko Akademija ėmė ruošti I Lietuvos Stauto išleidimą, K. Jablonskis pradžioje tefigūravo paprastu konsultantu. Bet jis davė daug teisinių ir istorinių komentarų (alfabeto tvarka), ištaisė Minske padarytas vertimo ir komentarų klaidas. Tad jis buvo išrinktas to svarbaus leidinio redaktoriumi. Tuo būdu pagaliau velionis apsaugojo, kad Lietuvos Statuto šaltiniai būtų nukelti į Kijevo Rusės senovę — XII amžių. K. Jablonskio redagavimas buvo tiek reikšmingas, kad "Russkaja Pravda" nebuvo įskaityta į Lietuvos Statuto šaltinius. Be kitko, jo rūpesčiu iš Varšuvos buvo gautas mokslui dar nenaudotas I Liet. Statuto rankraščio mikrofilmas. Tas tekstas yra daug geresnis už nuo seniau naudotą Dzialynskio nuorašą, kurį Minsko istorikai-teisininkai kaip tik buvo padėję pagrindan.

Ir prie atskirų, nors ir smulkių klausimų priėjęs, K. Jablonskis vis stengdavosi duoti, surasti, iš archyvų ištraukti naujų, iki tolei nežinomų šaltinių. Taip jis paskelbė tikrai svarbius *Dokumentus apie kan. M. Daukšą* (atsp. iš Tautos ir Žodžio VII 1931-71 psl. Ten duota to žymiojo vyro biografijai 15 dokumentų tekstai. Jų tarpe yra vyskupų Jurgio Petkevičiaus ir Merkelio Giedraičio testamentai. Vėl papildomai apie M. Daukšą Jablonskis skelbė nuncijaus Caligari auditoriaus Tarkvinijaus Pekulo vizitacijos Žemaičiuose (1579) tekstus: *Papildomosios žinios apie kan. M. Daukšą, Archivum Philologicum IV.1933. 64-85.* Tas šaltinis turi platesnės reikšmės keleriopu atžvilgiu, ir nors nėra pilnas išlikęs (trūksta gero trečdalio), be to, tik ištraukose paskelbtas, lieka svarbia vers-

me Žemaičių parapijų padėčiai įvertinti M. Giedraičio laikų pradžioje. Be kitko, to šaltinio pagalba galima aiškiai nustatyti, kad pasakojimai apie tik septynis likusius Žemaičiuose kunigus priklauso perdėm legendų sričiai (žr. Aidai 1956, 265-269).

Iš naujai surastų dokumentų K. Jablonskis išaiškino ir *Abromo Kulviečio kilmę* (Arch. Phil. V. 1935 107-114). Būdamas vienu iš Lietuvos Istorijos Draugijos organizatorių ir jos nuolatiniu valdybos nariu, velionis Praeities žurnalo dviejuose tomuose ne tik spausdino Lietuvos istorijos (1928-31) bibliografiją, bet davė ir stipriai dokumentuotų, naujai skelbiamais šaltiniais paremtų straipsnių, arba vien tik dokumentų. Pažymėtina: *XVI amžiaus belaisviai kaimynai Lietuvoje* (I, 1930, 166-213 — duodami iš Kauno ir privačių archyvų 10 nespausdintų dokumentų); *Apie vergus Didžiojoje Lietuvos Kunigaikštystėje XVI amžiaus pradžioje* (t.p. 304-317). Trumpu, bet dokumentuotu straipsniu K. Jablonskis pasisakė *Dėl 1408 metų Vytauto privilegijos Kauno miestui tikrumo* (t.p. 329-339), įrodinėdamas, kad ji yra falsifikatas. Karaliaučiaus archyvaras, dabar to archyvo direktorius Goettingene, K. Forstreuteris bandė paneigti Jablonskio tezes (Eine deutsche Stadtgruendung. Jomsburg VI, 1942, 18-37), bet jos dar nėra galutinai sugriautos.

Antrame Praeities tome (1933) Jablonskis ištisai davė tik svarbius dokumentus, daugiausia išrankiotus iš Žemaičių žemės teismo knygų. Jis lietė perdėm Vytauto D. laikotarpį (II, 375-411). Ten pat *archyvinėse smulkmenose* (412-436) buvo ne tik seniausieji Deltuvos bažnyčios dokumentai ir eilė kitų archyvinių ištraukų, bet ir Didž. Lietuvos kunigaikščio Kazimiero privilegija Žemaičių žemei, kuri iki tol tebuvo žinoma iš vėlesnių laikų.

Čia suminėtas K. Jablonskio darbų ir jo straipsnių sąrašas nėra pilnas. Tremtyje jo negalima pilnai ir sudaryti. Taip pat nepilnai gali būti apžvelgta, ką Jablonskis yra atlikęs ir okupuotoje Lietuvoje, kur dalis jo rinkinių yra jau nuo seniau mašinraščio tekstuose deponuoti Akademijos Istorijos Institute. Paminėtina: 1) dokumentų rinkinys — "Nelaisvoji šeimyna 1501-1570," 1950,2) tąsa—"Laisvųjų žmonių patekimas feodalinėn priklausomybėn", baudžiavon pasidavimas 1523-1776 (1951). Atskirai buvo paruoštas didžiojo kunigaikščio valsčių valstiečių Žemaičiuose surašymas, kuris buvo atliktas 1537 m.

Žinoma, be K. Jablonskio neapsiėjo visi stambieji Akademijos Istorijos Instituto leidiniai. J. Žiugžda, kuris nuo gramatikos ir lietuvių literatūros istorijos peršoko istorijon ir yra padarytas "vadovaujančiu" istoriku Lietuvoje, neturėjo patyrimo istorijoje. Tą patį galima pasakyti ir apie buv. žurnalistą ir korespondentą Švedijoje (Lietuvos Žinių) J. Jurginį. Nors J. Žiugžda, pvz., yra nurodytas Vilniuje 1955 išleisto *Lietuvos TSR istorijos šaltinių I tomo* (iki 1860 m.) vyr. redaktoriumi, nors ten figūruoja dar ir J. Jurginio pavardė, tačiau nėra abejonės, kad svarbiausią darbą yra atlikęs atsakomasis redaktorius K. Jablonskis. Pats dokumentų parinkimas, kurių dalis pirmą kartą iš viso iš Lietuvoje esamų archyvų buvo spausdinami, rodo Jablonskio ranką. Jis prisidėjo ir prie trečiojo tomo to rinkinio paruošimo (1958), kuris įvardytas "Lietuvos darbo žmonių kova dėl tarybų valdžios Lietuvoje 1917-19 m." Tik ar daug čia velionis galėjo "patarti", reikia abejoti. Dokumentų atranka yra tokia nelaimingai vienašališka, kad ji duoda visai klaidingą vaizdą iš Lietuvos nepriklausomybės pirmųjų metų.

Laimingesnis buvo K. Jablonskis, kur jis pats galėjo iš savo didelio istorinio patyrimo duoti savo įnašą kolektyviniuose darbuose. *Lietuvos TSR Istorijos* I tome (Vilnius 1957), kur beveik visi skyriai ištisai vis parašyti viską "geriau žinančių" Žiugždos ir Jurginio, K. Jablonskis tedavė tik du skyreliu: *Prekinių-piniginių santykių plitimas ir baudžiavinės reformos XVI a. antroje pusėje* (179-195 psl.) ir *Bajorų diktatūros įsigalėjimas* (210-216 p.) Taip pat labai kukliai jis tepasirodė ir vientomyje *Lietuvos TSR istorija* (Vilnius 1958), terašydamas tais pat klausimais du skyreliu: XVI *amžiaus baudžiavinės reformos* (68-73 p.) ir *Bajorų diktatūros įsigalėjimas* (76-80 p.). Puslapių gana nedaug! Bet tai, ką čia Jablonskis apie socialinius santykius parašė, yra ne vienai dienai parašyta.

Mums sunku iš svetur teisingai ir tiksliai įvertinti ir suprasti, su kokiomis sunkenybėmis K. Jablonskis susidūrė, ką jis turėjo atlikti, kad nors kiek turėtų mokslinės laisvės savo pamėgtame istoriniame-archyviniame darbe. Jo raštai gali būti iš dalies jo minties atspindys. Jeigu pas P. Pakarklį, pvz., kiekviena proga vis išlįsdavo puolimai kunigams, Vatikanui ir apskritai Bažnyčiai, tai K. Jablonskis buvo toli nuo tokių tendencijų.

Štai iliustruotame kolektyvo albume *Vilniaus Universitetas,* kurį redagavo J. Bulavas (Vilnius 1956), Jablonskis davė sintetiškai įdomią Vilniaus Akademijos (1579-1776) ir Lietuvos Vyriausiosios Mokyklos (1774-1781-1803) istoriją, pabrėždamas, jog "Vilniaus (jėzuitų)

akademijos mokslo lygis tuo metu nebuvo žemesnis už kitų Europos kraštų universitetų mokslo lygį" (22 p.).

Mokslo populiarizacijai skirtame žurnale "Mokslas ir Gyvenimas", kur tiek daug rašoma prieš religiją, K. Jablonskis savo įdomiame straipsnyje *Visuomeninė mintis* (1959, Nr. 10, 5-7 psl.) specialiai užakcentavo, kaip Vilniaus akademijos ir Vyriausiosios mokyklos profesoriai "niekada neparėmė "baudžiavos stiprinimo" ir aiškiai pasisakydavo prieš valstiečių baudžiauninkų prilyginimą vergams" (5 p.) Jau 1596 akademijos profesorius jėzuitas M. Smiglevskis savo daug kartų vėliau perspausdintoje knygoje "Apie palūkanas" "aiškiai pasisakė, kad baudžiauninkas yra ne vergas, o laisvas žmogus . . ." (6p.). Jablonskis pacitavo dar kitus profesorius (A. Olizarovijų, M. Karpavičių), kurie dar griežčiau kalbėjo prieš baudžiavą. Šitokis mokslinis objektyvumas, kai Lietuvos istorija okupacijoje tiek daug žalojama pagal maskvinį modelį, Jablonskiui daro tik garbės.

Ir kituose okupuotoje Lietuvoje spausdintuose darbuose profesorius Jablonskis vis rodėsi savo augštumoje, ir savo mokslinio akademinio žodžio nenupigino. Gal svetur mažai tėra žinomas kolektyvinis darbas *Senoji Lietuviška knyga,* skirta paminėti pirmosios lietuviškos knygos 400 metų išleidimo sukakčiai. Leidinio atsakinguoju redaktoriumi buvo V. Mykolaitis (Kaunas 1947). Jablonskio straipsnis (*Mažvydo gyvenimas ir aplinka* 89-108 psl.) tame rinkinyje yra augšto lygio mokslininko plunksnos vaisius. Tą pat galima pasakyti apie jo *Lietuvos valstiečių kovą prieš feodalų priespaudą iki valakų reformos* (Lietuvos Istorijos darbai I, Vilnius 1951, 44-86 p.).

K. Jablonskis buvo per dešimtmečius įsigijęs tokią įžvalgią pažiūrą į komplikuotus Lietuvos visuomeninius-socialinius santykius XV-XVIII a., kad reikia labai apgailestauti, jog jis neparašė platesnio tyrinėjimo, ar krūvon nesuėmė visų savo darbo rezultatų. Įdomus yra taip pat Jablonskio straipsnis rinkinyje *Lietuvos valstiečiai XIX amžiuje* (Vilnius 1957), kur jis pats, būdamas ir vienas iš redaktorių, davė išsamų įnašą: *Valstiečių judėjimas Lietuvoje XIXa. pirmojoje pusėje ir valstiečių siekimų reiškėjas Jonas Goštautas* (48-69 p.).

Visų jo darbų čia ir neišskaičiuosime. Daug jų liko nebaigtų, apmestų, daug šaltinių pasiliko surinktų ir laukia gero specialisto, galinčio tą palikimą sunaudoti. Prieš 1940 jis buvo smarkiai ėmęs rinkti medžiagą Žemaičių vyskupijos dokumentų kodeksui. Šalia žinomo nuorašų kodekso, kurį 1691 padarė M. Babinovskis, Jablonskis buvo surinkęs iš senų teismų aktų ir šiaipjau iš archyvų dar eilę nežinomų fundacijų ir kitokių dokumentų. Gal ir tas svarbus darbas kada nors bus užbaigtas, kai mokslinio darbo sąlygos bus pasikeitusios.

Nuostabus buvo žmogus prof. Konstantinas Jablonskis. Kalbėdavo jis labai mažai. Savo beveik nuolatiniu tylėjimu, kur kiti garsiai kalbėdavo, ir savo nuoširdžiu kuklumu jis pareikšdavo visą savo egzistenciją. Bet jis buvo *nepaprastai paslaugus,* visada savo moksliniais patarimais pasirengęs padėti kiekvienam, kas tik ėjo Lietuvos istorijos sritin. Laimingi buvome mes, doktorantai, kuriems teko laiku pamatyti K. Jablonskį. Jis tada — jo paties žodžiais — "varinėjo" iš bibliotikos į biblioteką, jis teikė savo nuorašus, kurie, atrodo, tik tam buvo jo rūpestingai nurašyti, kad kiti galėtų pasinaudoti. Jis mielai skolino knygas, iškeldavo įvairių priekaištų, statydavo naujų papildomų reikalavimų vien tik tam, kad įrodymai pasidarytų pilnesni.

Tokios rūšies patarimais ir paslaugomis jis apsupo ir mane, kai, rašydamas Berlyno universitete disertaciją, 1931 rudenį pirmą kartą Kaune jį aplankiau. Knygoje, kuri buvo 1933 išleista Berlyne serijoje "Historische Studien" (Heft 236), pirmajame puslapyje dėkojau jam —vieninteliam iš lietuvių. Visiems paslaugus išliko prof. Jablonskis iki pat grabo lentos. Jo patarimais naudojosi visi, kas tik kiek ėjo Lietuvos praeitin. Jis ne tik žinojo labai daug, bet jis visada mokėjo vietoje ir laiku nurodyti, kur ką reikia panaudoti, kokią knygą paskaityti, kokį šaltinį pacituoti. Archyvų rinkinius jis buvo išlasęs, apėjęs, daug ką pats nusirašęs, kad ir kiti galėtų panaudoti jo turimus nuorašus.

Nesiekė jis pats mokslinių laipsnių (beveik per prievartą originaliu būdu buvo sutvarkytas jo universiteto baigimo diplomas), tačiau jis visada padėjo tiems, kurie, rašydami diplominius darbus, disertacijas, habilitacijas ar šiaipjau ruošdami kokį mokslinį tyrinėjimą, palietė Lietuvos praeitį. Pvz., inž. K. Šakenis (buvęs švietimo ministeris) apie savo gimtą Vabalninką pradėjo ruošti stambią monografiją. Jablonskis jam davė tiek daug įvairios vertingos medžiagos ir nurodymų, kad K. Šakenis parašė tikrai pavyzdingą darbą, iš kurio galima mokytis, kaip reikia rašyti lokalinės istorijos.

Nesiekė Jablonskis ir mokslininko garbės, bet jis jos kaip tik nusipelnė savo tikrai reikšmingais darbais, kurie visada liudys apie jo atliktą didelį įnašą Lietuvos istorijos moksle.

BAUSMĖ

KĘSTUTIS KEBLYS

Jei netoliese tūnojo žvalgas, pasistiepęs tarp beplaukiančių varpų, galėjo matyti du iškylančius ir vėl pranykstančius šalmus. Bet iš slėnio matėsi tik kalva, apsidengusi rugiais ir užsimaukšlinusi žalią medžių kepurę. Ir iš viršaus (ten savo namo prieangyje, rūpesčio sukraipytam veide įsismeigęs pypkę, sėdėjo žmogus) jų nematė. Juodu ėjo grioviu, tarsi gailėdamiesi graublėtos šunkelio nugaros. Niekeno nematomi jie buvo — ėjo, kopė. Du — skirtingi našta ir amžiumi. Juodviejų veidai buvo lygiai seni nuo karo dulkių grimo, tačiau tas, kurs ėjo iš paskos, buvo jaunesnis. Jo rankovės nemargino dryžiai, kaip pirmojo. Bet ne dėl to: jis jautė kiekvieną žingsnį, delnu karabino diržą, kita ranka skardinę, kuri, nors nepilna ir kliuksinti, spaudė petį. Jis buvo jaunesnis savo netikrais judesiais, jis šnekėjo daug ir klausiamai.

— Kaip manai, ar dar toli?

Tas, kuris ėjo pirma ir abiem rankom nešėsi šautuvą, tylėjo.

— Ar kada turėjai panašų uždavinį?

Tyla.

— Ši kalva be galo. Kas bus, jei saulė nusileis?

— Bus tamsu, žioply. —Vyresniojo žodžiai ritosi tingiu nuoboduliu.

—Žinau, bet mums liepė viską atlikti dar prieš saulėleidį.

Vyresnysis tylėjo.

— Kaip rasim, jei sutems?

— Užverk kiaurymę! Per mažai benzino jie įpylė. Reikėjo pilną skardinę. Arba parišt tau ant liežuvio, taip geriausiai.

— Bet kodėl jie mus siuntė?

— Kas tau darbo? Pamėgintum palieti man benziną . . .

— Bet kodėl? Kam mus du? Ar neatrodo tau kvailas šitas žygis? Galėjo pasiųst lėktuvą. Pagaliau ir artileriją turi. Tie tinginiai, kad ir iš penkto karto, vistiek pataiko.

— Žiūrėk, profesoriau . . .

— Aš nesu joks profesorius, tau daug kartų jau sakiau.

— Žiūrėk, profesoriau, čia tau ne universitetas. Tu prakeiktai teisus — nesi joks profesorius, profesoriau. Esi prakeiktas, sukirmijęs, niekam nevertas eilinis. Ir žioplas. Įsikalk tai sau po šalmu, supranti?

— Tvarkoj, tvarkoj. Bet vistiek, kuriem galam jie mus čia siuntė?

— Velnią, esu matęs bjaurių dalykų. Bet kai eilinis sukvailioja ir generolą vaizduoja . . . Žiūrėk, plačiazūbi — jei jie siuntė, jie žino ir kam. Supranti? Kas tu per vienas, kad aušintum burną prieš juos? Jie žino. Jie įsako, o tu vykdyk ir tylėk. Supranti? Tvarkoj. Užsičiaupk dabar ir žiūrėk benzino.

— Tvarkoj, tvarkoj. Ko tu toks irzlus šiandien? Bijai, ar ką?

Pirmasis neatsakė. Ir nereikėjo — jo judesiai, jo skverbiąs žvilgsnis, ramiai nešamas šautuvas kalbėjo: baimė pabėga nuo to, kuris užmiršta save.

Jie kopė dar valandą, dar pusvalandį. Jų niekas nematė. Tuomet kairėj baigėsi rugių laukas, šunkelis sukosi dešinėn. Pirmasis pritūpė— už lauko, iki pat šilo viršūnės, tiesėsi pieva. Atvira ir nesaugu. Jis greit pakilo, peršoko šunkelį ir dingo javuose. Jaunasis sudribo greta jo, paleisdamas iš rankų skardinę.

— Pabandytum išlieti . . .

Jie slinko, laužydami dar nepageltusius šiaudus, delnais maldami dirvon vos užgimusius grūdus.

— Ar ten?

Šunkelis ritosi tuščia pieva, beveik nekildamas, lyg norėdamas apjuosti kalvos viršūnę, ir baigėsi prie gelsvo namuko. Žemiau, dešinėj, pūpsojo krūmai, susiliedami su rugių lauku.

— Ten.

Jie šliaužė paruge, paskum krūmais viršun. Kitoj pusėj vėl atsivėrė pievos liežuvis, o už jo, jau visai arti, vaismedžių apsuptas namas. Dabar jie matė ir prieangyje sėdintį žmogų ir jo pypkės dūmus.

— Ką darom?

Pirmasis žvalgėsi ir galvojo.

— Viduj gali būti kareivių, kaip manai?

— Eisim tiesiog.

— Bet jei jie ten pasislėpę, mes baigti.

— Nesąmonė. Tas senis taip ramiai nesėdėtų, jei būtų ne vienas.

VORATINKLIS SU RASOS LAŠELIAIS

— Bet gal tyčia jį ten pasodino. Spąstams.

— Žinoma, kaip kitaip. Generalinis štabas sužinojo, kad ateinam, pasiuntė specialų smogikų dalinį tavęs sutvarkyti. Ką manai, toks garbingas eilinis, profesorius, beveik generolas. Tokį nušaus, ir karas laimėtas. Žinoma, kad laukia. Užteks, eime.

Jie patraukė per pievą. Dabar juos pamatė ir žmogus. Jis atsistojo, drebančia ranka išsitraukė pypkę ir žiūrėjo.

Jie artėjo greitais žingsniais, paruoštais šautuvais. Jie matė žmogų, bet tik matė. Jie nežinojo, kad jis vadinasi Albert Mann ir kad namas yra jo. Net daugiau: kad namas yra jis. Jie nežinojo, kad pastato rąstai ir stogo čerpės, ir durų rankenos, ir langų stiklai yra to žmogaus raumenys ir kraujas ir prakaitas — kūnas, per dvidešimt metų paverstas daiktu, o daiktas dabar tapęs kūnu. Bet jie to nežinojo. Jie tik skubėjo artyn į drebantį žmogų ir nieko nejaučiantį namą.

Ir žmogus juos tik matė: ko jie čia ateina ką jie man darys, kodėl tik du, gerai, kad tik du.

Jie priėjo. Žmogus stovėjo už trijų žingsnių, blėstančia pypke ir baimės virpinamom blakstienom. Šautuvo vamzdis, grasinančiai pravėręs savo nedidelę, apvalią burną, gerklėje laikė mirtį — kas bus, jei svetimas šaus į mane? Ar jis šaus? Jo veidas — kaukė. Kodėl jis tyli ir žiūri ir gąsdina?

Jaunasis nusimetė skardinę ir pakėlė karabiną. Žmogus iškreipė šypseną, pradėjo mosikuoti rankom ir kalbėti.

— Ką jis sako, profesoriau?

— Negaliu suprasti, jis . . .

— Trauk pragaras tave. Kurių velnių universitetan ėjai, kad net nesupranti, kaip jie šneka?

— Aš tik tris semestrus tą kalbą studijavau — ką gali per tris semestrus išmokti? O tas senis mala, kaip kavos trupeklis. Palauk — kažką apie tai, kad jis ne mūsų priešas, kad draugas.

Žmogus nustojo. Jie kalbasi juokingai tarp savęs, jie gal manęs nešaus.

— Eik pažiūrėt į vidų.

Jaunasis prasistūmė pro žmogų, karabinu atvėrė duris. Žmogus apsisuko eiti.

— Tu! Lik čia!

Žmogus nesuprato žodžių. Bet šautuvas kalbėjo visų kalba. Jis liko prieangyje, jaunasis dairėsi viduj. Ką jie darys?

— Nieko viduj. Kitoj pusėj tik pora medžių, nesunku matyti, jei kas artinsis.

— Gerai. Dar turim laiko. Pasakyk seniui, kad pasiliktų prieangyj.

Jaunasis žvejotais žodžiais aiškino žmogui ką daryti. Paskui, pasiėmęs skardinę, nusekė pirmąjį į sodą, prie namo kampo. Jie sugulė po krūmu — iš ten buvo matyti pieva, žmogus ant prieangio ir šunkelis, atšliaužiąs iš slėnio.

Gerai, jie bent dabar manęs nešaus, gal jie žvalgai, gal paklydo.

Jie išsiėmė popierines dežutes ir pradėjo valgyti.

Bet ko jie čia atėjo, ką jie mano daryti, kas, jei pagalvos, jog aš priešas, tada tikrai nušaus.

Žmogus pakilo ir nuėjo prie jų.

— Ko jis nori?

— Atrodo, jis siūlo mums pieno.

— Puiku, lai atneša.

— Palauk, ką gali žinoti. Jis kokių nuodų dar pripils, ar ko. Atmink, esam priešų krašte.

— Neskaityk man paskaitų, profesoriau. Kas tau yra, atostogas kine prasėdėjai, ar ką? Čia tau ne šnipų filmas. Seniui iš baimės dreba kelnės, nori mums įsiteikti. Kada paskutinį kartą ragavai šviežio pieno? Šitie prakeikti sausainiai ir surūdijusi mėsa. Ei, tu, eik, eik, atnešk!

Žmogus linksmai linktelėjo ir greitu krypavimu nuskubėjo vidun.

— Aa! Nemainyčiau nei ant alaus!

Puiku, jie priima, dabar man tikrai nieko nedarys.

— Duok jam cigarečių, profesoriau.

— Kad jis pypkę rūko.

— Gal cigaretės kelis metus nematė. Duok.

— Jis priešas, nepamiršk.

— Po velnių, duok! Priešas! Keno pieną geri, profesoriau? Tvarkoj. Jis žmogus, taip? Tikriausiai dar geresnis už tave. Pasijudink.

Žmogus paėmė tris cigaretes. Paskum surinko ištuštintus indus ir sugrįžo vidun.

Jie dabar tikrai nieko nedarys man, jie žmonės, kaip ir mes.

— Nori nusnūsti?

— Ne.

— Puiku. Tada žvalgykis.

Pirmasis išsitiesė, užsimaukšlino šalmą, kietą pagalvę.

— Kiek dar laiko turime?

— Aš miegu, supranti?

— Sakė — prieš saulėleidį. Kelintą maždaug bus?

— Apžiok pirštą ir tylėk.

Jaunasis nutilo, paskum vėl:

— Ar mes nušausim tą senį?

— Tu esi plačiausios burnos, prakeikčiausias ir niekam nevertas eilinis. Atsimerk, užsičiaupk ir leisk miegoti.

— Kaip tu gali miegoti, nesuprantu.

— Profesoriau, mūsų miestelyj lojantiems šunims išmušdavo dantis.

Pirmasis pakilo, kietai nusispjovė, pasiėmė šautuvą ir nuėjo vidun. Atradęs lovą, atsigulė. Akimirka, ir jis miegojo.

Prieangyje sėdėjo žmogus ir laukė. Vijo bauginančias mintis. Obelin atsirėmęs, jaunasis žvalgėsi neramiai į visas puses, pavydėjo savo bendrui ramaus miego, duoto tiems, kurie vykdo, kas įsakyta.

-o-

Jaunasis pažiūrėjo į dangų — jau laikas, saulė visai žemai. Jis pakilo. Tuo pat metu tarpduryj pasirodė pirmasis.

— Tvarkoj. Atsinešk.

Jaunasis pakėlė skardinę ir karabiną. Abu suėjo vidun. Žmogus stovėjo tarpduryj.

Ką jie darys, ką jie darys, Viešpatie, ką jie darys?

— Ten kampe bus geriausiai.

Jaunasis atsuko skardinės dangtelį ir pradėjo lieti siaurą lataką nuo slenksčio skersai kambarį. Kampe pastatė skardinę, išsitraukė nosinę, sugrumulavo ją ant šakalio, suvilgė. Paskum skardinę parvertė ir grįžo į prieangį.

Ką jie daro, ne, ne, jie padegs mano namą! Ne, ne!

Dabar žmogus pradėjo šaukti, grumoti, mosikuoti. Jie nesuprato — greitoj žodžių bertyj jaunasis tepagavo nuolat kartojamą "mano namas" — jie nežinojo, kad dvidešimt siekimo metų buvo sudildę skirtumą tarp namo ir žmogaus.

Jaunasis išsiėmė žiebtuvėlį. Žmogus puolė ant jo, pirmasis pakėlė šautuvą. Tuomet žmogus stabtelėjo, apsisuko, metėsi atgal. Jaunasis pasitraukė nuo prieangio ir uždegė nosinę-fakelą. Žmogus staiga išnėrė lauk, šaukdamas: jo rankoje švytėjo sviesti paruoštas ilgas duonriekis.

— Ne, ne! Nesudeginsit mano namo!

Pirmasis kilstelėjo ginklą. Šūvis paskandino piktą šauksmą. Žmogus sudribo ant slenksčio. Krauju užspringo paskutiniai žodžiai: mano namas.

Jaunasis stovėjo stulpu, pasimetęs, prasižiojęs.

— Mesk, nudegsi pirštus.

Ugnies juosta šovė vidun. Lange išdygo raudonas kamuolys.

— Eime.

Jie užsimetė šautuvus ir pasileido šunkeliu žemyn. Jaunasis dar atsigręžė. Liepsnos kaišiojo ilgus sprandus pro duris, langus, laižė žmogaus rankas ir veidą. Ugnis rijo daiktus: namą ir žmogų, kuris buvo virtęs namu.

Priėję rugių lauką, jie nusileido griovin ir sulėtino žingsnius.

— Mes juk turėjom jį nušauti?

— Aišku.

— Žinai, tas žmogus buvo neprotingas. Kam jis gynė tą savo lūšną? Jis būtų dar bent dvidešimt metų gyvenęs ir pasistatęs kitą. Dabar nepasistatys.

— Profesoriau, stebiuosi. Pagaliau protingai prabilai.

Užpakalyj į artėjančią naktį vertėsi dūmų kamuoliai. Slėnyj prabilo patrankos — per jų galvas lėkė sviediniai. Juodu leidosi žemyn tylūs, atlikę tai, kas buvo įsakyta.

Z. BALVOČIENĖ

LYG SAPNAS

Lyg sapnas praėjai pro šalį, —
Jisai daugiau nesikartos.
Nualpęs svyra, linksta žiedas . . .
Džiaugsmai trumpi, o kiek kančios!

Lyg sapnas praėjai pro šalį . . .
Veltui, veltui jau bejieškos,
Kaip ir ano, jau mirusiojo žiedo . . .
Žadėta saulė sudienos.

Pav. 1. Vabalninko bažnyčios varpinėlė

LIETUVOS MEDINĖS VARPINĖS

MEDŽIAGA LIETUVIŲ ARCHITEKTŪRAI PAŽINTI

JURGIS GIMBUTAS

Lietuvos miestelių ir bažnytkaimių medinės bažnyčios ir varpinės daugiausia buvo statytos vietinių dailidžių, be architektų pagalbos. Dėl to šie pastatai įjungiami į sodžiaus (arba liaudies) architektūrą, kaip ir ūkininkų sodybų trobesiai. XX amžiaus pirmojoje pusėje nedaug bebuvo išlikusių senų medinių varpinių ir bažnyčių, išlaikiusių savo originalų pavidalą iš XVII ar XVIII amžių. Daugelis XIX-XX a. statytų medinių bažnyčių pamėgdžioja savo architektūra ne visada stilingas mūrines bažnyčias, arba po remontų nustojo savito grožio, kuris matomas logiškos medinės konstrukcijos pastatuose.

Pagal istorinius šaltinius, pirmosios krikščioniškos bažnyčios Lietuvoje XIV a. gale — XV a. pradžioje buvo statomos medinės, išskyrus mūrines pilių ir rezidencines bažnyčias. P. Galaunės teigimu, pirmosios Lietuvos bažnyčios neturėjusios nei varpinių, nei bokštų. Atskirai stovinčių varpinių pavidalas galėjo būti sukurtas ne seniau, kaip XV amžiuje.

Ne prie visų bažnyčių stovi atskiros varpinės. Naujesniųjų bažnyčių varpai esti įkelti į bažnyčios bokštus. Ypatingai barokinės architektūros įtakoje, nuo XVII a., varpinės dažnai jungiamos su bažnyčia, išvirsdamos jų fasadiniais bokštais. Jei nėra nei bokštų, nei varpinės, tai varpelis pakabinamas prie didžiųjų durų arba prie zakristijos. Paprasčiausia atskirai stovinti varpinė buvo ne uždaras bokštas, bet vienas ar du stulpeliai su stogeliu (pav. 1). Tokio pavidalo varpinė dar buvo Varėnos kapinėse šio šimtmečio pradžioje (Alytaus aps). Tokių stulpinių besienių varpinių būta ir kaimynuose: Latvijoje, Lenkijoje. Didesniems ir sunkesniems varpams reikia stipresnio ir augštesnio pastato - bokšto, kad varpą apsaugotų ir toliau skambėtų. Bokštinių varpinių savitumas ir formų įvairumas Lietuvoje nerodo tokios svetimų stilių įtakos, kaip naujosios medinės bažnyčios. Gal dėl to, kad nebuvo reikalo varpinių dažnai perstatinėti. Jos stovi nuošaliau nuo bažnyčių ir galėjo būti neliečiamos, kai bažnyčia buvo atnaujinama ar sudegdavo. Yra vietų, kur vietoje senos medinės pastačius mūrinę bažnyčią, senoji medinė varpinė išliko. Pati varpi-

nių konstrukcija yra tokia, kad jas galima remontuoti, nekeičiant visos išvaizdos. Pvz., Skaruliuose prie Jonavos, Kauno aps., senoji medinė varpinė pakeista mūrine tik XIX a. pabaigoje, o mūrinė gotinė šv. Onos bažnyčia pastatyta XVII a. pradžioje vietoje senesniosios medinės.

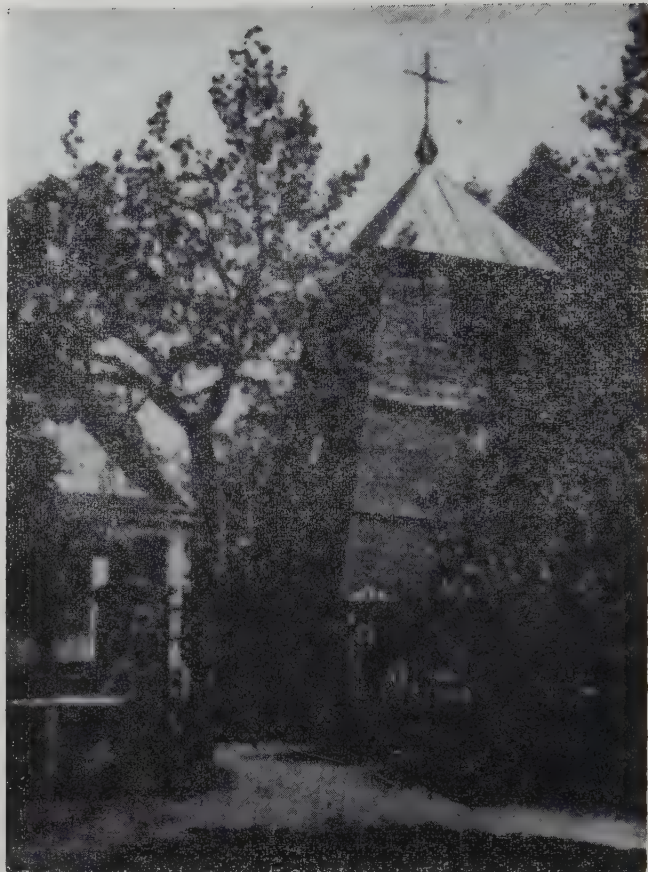
Varpinės vieta yra šventoriuje šalia bažnyčios arba greta vartų vienoje eilėje su tvora. Lietuvos varpinėse nematyti nei gotinių stogų, kaip Galicijoje, nei didelių barokinių bonių, kaip Lietuvos bažnyčiose. Lyginant jas su Lenkijos ar Ukrainos varpinėmis, matomas šioks toks formalinis ryšys. Vakarinių slavų varpinių kilmė rišama su gynybiniais pilių bokštais (P. Galaunė pagal I. Grabor, K. Moklowski, V. Sičinskij). Ukrainoje ir pačios varpinės buvo naudojamos, kaip sargybos bokštai nuo priešų gintis. Ten, kaip ir Lenkijoje, varpinės žinomos nevėliau, kaip nuo XVI a., ir savo forma yra panašios į lietuviškąsias. Žinant tų laikų artimus Lietuvos ir vakarinių slavų ryšius, yra galima prielaida, kad lietuvių varpinės savo raidos pradžioje buvo kokiu nors būdu nusižiūrėtos iš seniau statytų medinių gynybos bokštų prie pilių. Deja, dar neturime išsamių istorinių tyrinėjimų varpinių kilmei ir raidai išaiškinti.

Per kelis šimtmečius lietuvių varpinės buvo ištobulintos liaudies meistrų, kartais pasekant ir architektų statytomis stilingomis mūrinėmis varpinėmis, kol susidarė specifinė medinių varpinių architektūros tradicija. Lietuviškų varpinių būdingas pažymys yra jų formos masyvumas. Jos labai skiriasi, pavyzdžiui, nuo augštų ir lieknų itališkų kampanilių. Kaip taisyklė, varpinių stogeliai yra piramidiniai, su smailia viršūne.

Lietuvoje žinomas varpines galima skirti pagal formą į tris tipus: 1. Kvadratinio plano su ištisai arba iš dalies nuožulniomis sienomis, vad. *piramidinės*. II. Kvadratinio plano su stačiomis sienomis, vad. *stačiosios*. III. *Aštuoniasienės*. Visų tipų yra po kelis variantus. Šitoks skirstymas neparodo jų raidos laiko atžvilgiu. Jų visų yra išlikę senesnių ir naujesnių iš XVIII -XIX amžių. Iliustracijai paminėsime po keletą žinomų varpinių, iškeldami skirtingų variantų architektūrinius bruožus.

1 tipas: p i r m i d i n ė s varpinės.

1. *variantas*. Visos sienos siaurėja augštyn vienodu nuolydžiu. Jų griaučiai padaryti iš keturių stulpų, skersai surištų apačioje ir viršuje, ir apkalti lentomis (pav. 2). Tokios varpinės kartais vadinamos stulpinėmis. Dar paminėtinos: Varputėnų bžkm., Šiaulių aps., stat. 1792 m.; Degučių bžkm., Tauragės aps., stat. 1840 m.; Rudasos bžkm., Utenos aps.

Pav. 2. Piramidinė varpinė Lietuvoje. Vieta nežinoma.*

Pav. 3. Kretingos aps., Papievio bažnytkaimio varpinė.

Pav. 4. Tryškių miestelio bažnyčios varpinė, šiaulių aps., statyta XVIII a.

Pav. 5. Alytaus aps., Pivašiūnų bažnytkaimio varpinė.

2. *variantas.* Sienų didžioji apatinė dalis piramidiškai siaurėja, o antrasai augštas turi stačias sienas (pav. 3). Kartais viršutinė dalis perdalinta apjuosiančiu horizontaliniu karnizu, ir tada visas bokštas atrodo, kaip trijų augštų. Pavyzdžiai: Joniškio mstl. medinės bažnyčios, statytos 1626 m. ir pakeistos mūrine 1890-1901 m., iki XXa. išlikusi medinė varpinė (Šiaulių aps.); Vaiguvos bžkm. Šiaulių aps., stat. 1719m.; Rozalimo mstl., Panevėžio aps., stat. 1771 m. (šios varpinės antrasis augštas perdalintas karnizu pusiau).

3. *variantas.* Sienos stačios, tik jų apačia, mažiau kaip trečdalis viso augščio, nuožulniai paplatinta. Puošnų efektą sudaro dviejų augštų stogu išskirti skardininkai (pav. 4). Kiti pavyzdžiai: Beržoro bžk., Kretingos aps., stat. 1746 m.; Sedos mstl., Mažeikių aps., stat. 1770 m.; Platelių mstl. šv. Petro ir Povilo bažnyčios, statytos 1777 m., varpinė; Židikų mstl., Mažeikių aps. (pastarosios varpinės sienos praplėstos tik dviejuose šonuose). Šis varijantas yra būdingas Žemaičiams.

Pav. 6. Varpinė Lietuvoje, vieta nežinoma*

Pav. 7. Švenčionių aps., Daugėliškio vls., Mikalavo kaimo cerkvės varpinė.

II tipas: s t a č i o s i o s varpinės

1. *variantas.* Vienodo pločio vertikalių sienų bokštas. Antrasis augštas (skardininkas) kartais esti visai atviras, tik su kertiniais stulpais (pvz., Birštone, stat. 1787 m. ir sudegusi 1905 m.; arba su angomis varpams (pav. 5). Panašių varpinių dar yra (ar buvo) Salų mstl., Ašmenos aps.; Vievirženų bžkm., Kretingos aps. (čia varpinė mūrinė, o bažnyčia medinė).

2. *variantas.* Antrasis augštas siauresnis už pirmąjį, kuris padengtas stoginėliu (pav. 6). Atrodo, kad šis variantas yra daugiausiai užtinkamas Lietuvoje. Būdingi pavyzdžiai: Kabilninko mstl. (buv. Nauj. Medilas), Švenčionių aps., stat. 1651 m., nugriauta apie 1900. m.; Deltuvos mstl., Ukmergės aps., stat. 1752 m; Dubingių mstl., Ukmergės aps.; Inturkės bžkm. Utenos aps., stat. XVIII a.; Pasvalio mstl., nugriauta 1910 m; Šventybrasčio bžkm., Kėdainių aps.; Viduklės mstl., Raseinių aps., stat. XIX a. ant augšto akmeninio pamato; Pievėnų mstl., Telšių aps., stat. 1788 m. (pirmasis augštas mūrinis, antrasis medinis).

3. *variantas,* daugiau užtinkamas Augštaičiuose. Trys augštai, kiekvienas siauresnis už apatinįjį. Atrodo, lyg būtų sudėtos trys keturiakraštės prizmės viena ant kitos (pav. 7). Šiai grupei priklauso žinomoji Rumšiškių mstl. XVIII a. varpinė, kuri dabar stovi iškelta augštesnėn vieton, užtvenkus Nemuną ties Kaunu. Labai panaši į Rumšiškių yra Labanoro varpinė, Utenos aps., stat. XVIII a. Kiti pvz.: Vajasiškio bžkm., Zarasų aps.; Upytės bžkm., Panevėžio aps.; Daugailių mstl., Utenos aps. Kai kurių medinių bažnyčių fasadiniai bokštai yra lygiai tokios formos, kaip II — 3 varianto varpinės. Jie atrodo, lyg būtų pristatyti prie bažnyčios pastato (pav. 8). Ryliškių bžkm. (Alytaus aps.) nauja medinė bažnyčia, stat. 1928 m, turi vieną tokios formos bokštą, pastatytą simetriškai išilginėje plano ašyje. Suprantama, kad konstruktyviniu požiūriu yra lengviau statyti bokštus ant žemės, nei įjungti juos į bažnyčios stogo konstrukciją. Daugelis senųjų Lietuvos medinių bažnyčių iš viso neturi bokštų, o tik bonias ar mažus bokštelius ant stogo šelmens.

III tipas: a š t u o n i a s i e n ė s varpinės.

1. *variantas.* Ištisai arba tik dalinai piramidinės sienos su aštuoniabriauniu vieno ar dviejų augštų stogu. Tokios architektūriškai turtingos varpinės yra didesnės ir puošnesnės už kitus tipus, bet retai užtinkamos (pav. 9). Dar žinoma XVII a. statytoji Pavandenės bžkm. varpinė Varnių vals., Telšių aps.

2. *variantas.* Stačios sienos su aštuoniabriauniu stogu (pav. 10). Labai graži šio tipo varpinė su arkine galerija viršuje tebestovi Palūšės bažnytkaimyje, Švenčionių aps., stat. 1760 m. Trijų augštų aštuoniasienė varpinė buvo pastatyta 1874 m. prie Kurklių mstl. bažnyčios (šv. Jurgio, stat. 1700 m.).

Be tų ryškesniųjų tipų, pasitaiko mišrių formų varpinių, kaip bokštas ant pailgo stačia-

Pav. 8. Gruzdžių miestelio kapinių koplyčia, Šiaulių aps., statyta 1851 (1857?) m.

Pav. 9. Aštuoniasienė varpinė prie Šaukėnų bažnyčios, Šiaulių aps., statyta XVIII a. pirmoje pusėje.

kampio plano pastato, naudojamo koplyčiai arba bažnyčios sandėliui (pav. 11). Panaši varpinė, tik su atviru skardininku ir šešiolika kolonėlių stogui laikyti, yra Stelmužės bžkm., Zarasų aps., stat. 1650 m. Tai bus viena iš seniausiųjų išlikusiųjų varpinių Lietuvoje. Kartais varpinės įtaisomos ant šventoriaus vartų, pvz., 1848 m. mūryti bokštiniai vartai Keturvalakių bžkm., Vilkaviškio aps. Galimas dalykas, kad šitokios varpinės su vartais buvo nusižiūrėtos į monumentaliosios mūro architektūros pavyzdžius, kaip Merkinės bažnyčios vartai su varpine, restauruoti XVII a.

Lietuvos varpinių atskirų dalių santykiai įvairuoja. Neprisilaikoma jokių apibrėžtų architektūros dėsnių. Vienos varpinės yra žemos ir plačios, kitos — lieknesnės, lengvai kylančios augštyn siaurėjančiomis sienomis. Vienų stogai turi statesnius, kitų lėkštesnius šlaitus. Skardininkų, kur įkabinti varpai, angų apipavidalinimas išbaigiamas dekoratyviškai, su arkiniais išgaubimais ir ornamentais. Bokšto viršūnę puošia šaltkalvių darbo geležinis kryžius arba mažutė barokinė bonia su kryželiu. Lietuvių varpinės rodo daugiau individualios meistrų kūrybos, nei sodybų trobesiai. Tai supranta-

Pav. 10. Radviliškio bažny-čia ir varpinė, statyta XIX a.

Pav. 11. Marijos Magdalenos bažnyčia, statyta 1609 m., ir varpinė Užvenčio miestelio, šiaulių aps.

ma religinėje architektūroje. Būdinga, kad pačiose medinėse bažnyčiose išliko mažiau architektūrinio originalumo, nei jų šalutiniuose varpinių pastatuose.

Šio straipsnio iliustracijos ir paminėtosios varpinės parinktos iš autoriaus rinkinio, turinčio apie 70 varpinių paveikslų. Tai tik maža dalis Lietuvos varpinių, bet ir jų jau nemažai nugriauta. Statybos datos imtos iš antrinių šaltinių (monografijų, Lietuvių Enciklopedijos). Jos turėtų būti patikrintos Lietuvos parapijų ir kt. archyvuose. Jei lietuvių liaudies menas, ypatingai kryžiai ir koplytėlės, yra gana išsamiai patyrinėtas ir turi nemažą literatūrą, tai patys įdomiausi lietuvių medinės architektūros paminklai — bažnyčios ir varpinės dar laukia suregistravimo, inventorizavimo ir specialios literatūros. Iš senesniųjų tyrinėjimų ir literatūros bene vienintelis tos srities mokslinis darbas yra Pauliaus Galaunės "Lietuvių liaudies menas" (išleista Vytauto Didžiojo Universiteto Kaune 1930 m.), kur medinėms bažnyčioms ir varpinėms skiriami pp. 72-100 ir duota 29 iliustracijos. Bet ir toje knygoje trūksta pastatų planų ir matmenų, nes dar nebuvo atlikta bažnyčių ir varpinių architektūrinė inventorizacija su brėžiniais ir matavimais. Labai vertingi yra dail. A. Jaroševičiaus ir dail. Ad. Varno fotografijų ir piešinių rinkiniai, saugomi Lietuvos muziejuose. Tomis iliustracijomis naudojosi ir P. Galaunė, ir kiti leidiniai, tačiau tik maža dalis varpinių pateko į jų puslapius. Miunchene 1948 m. išleistoje Jurgio Baltrušaičio "Lithuanian Folk

Art" knygoje daugiausia pakartotos P. Galaunės veikalo iliustracijos. Iš svetimtaučių Lietuvos tyrinėtojų paminėtinas Jenos universiteto prof. Paul Weber, kuris pirmo pasaulinio karo metu dirbo Lietuvoje, kaip meno paminklų konservatorius, šiek tiek susipažino su Lietuvos architektūra ir paskelbė 30 psl. studiją "Litauische Kirchen", kurioje paviršutiniškai paminėjo ir varpines (knygoje "Bilder aus Litauen", Kaunas 1917 m., II laida).

Nežinia, kiek medinių varpinių yra išlikę Lietuvoje dabar ir ar jos saugojamos nuo sunykimo. "Turisto vadovas" (Vilnius 1959 m.) pamini Lietuvos architektūros paminklų sąraše 26 mūrines ir medines varpines, neskaitant Vilniaus ir Kauno, bet be iliustracijų. Okup. Lietuvoje paskutiniuoju laiku yra atlikta vertingų architektūrinių tyrinėjimų ir paskelbta keletas studijų apie sodžiaus ir mūro pastatus, bet apie medines bažnyčias ir varpines neteko pastebėti nei vieno darbo. Tik vieną kitą fotografiją galima užtikti naujuose reklaminio pobūdžio leidiniuose.

Panaudotų iliustracijų šaltiniai:

Pav. 1. Vabalninkas. Iš A. Jaroševičiaus "Lietuvių Kryžiai", Vilnius 1912.

Pav. 2. Nežinoma vieta.* G. Orento fot. iš "Nauj. Romuvos", Kaunas 1939.

Pav. 3. Papievis. A. Valeškos fot. iš "Technika ir Ūkis", Kaunas 1938.

Pav. 4. Tryškiai. Ad. Varno fot. prieš 1930 m. iš "Architektura SSSR", 6.

Pav. 5. Pivašiūnai. Fot. iš Akiro-Biržio "Alytaus apskritis", Kaunas 1931.

Pav. 6. Nežinoma vieta.* Fot. iš "Technika ir Ūkis", Kaunas 1938.

Pav. 7. Mikalavo km. J. Gimbuto fot. 1939.

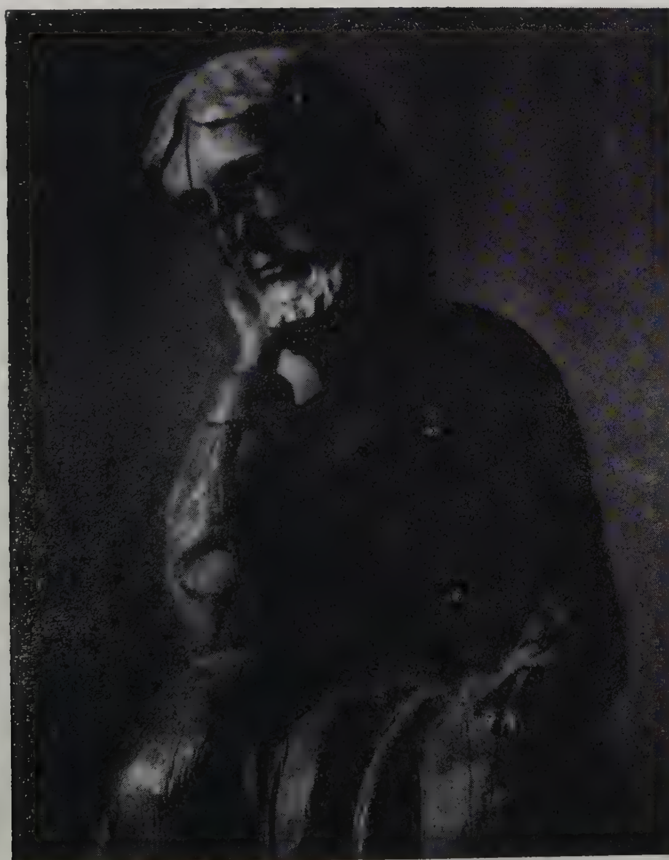
Pav. 8. Gruzdžiai. Ad. Varno fot. iš "Nauj. Romuva", Kaunas 1937.

Pav. 9 Šaukėnai. B. Buračo fot. prieš 1930 m. iš J. Baltrušaičio "Lithuanian Folk Art", Münchenas 1948.

Pav. 10. Radviliškis. Fot. gauta iš Br. Kviklio, Čikaga.

Pav. 11. Užventis. A. Valeškos fot. iš "Nauj. Romuva", Kaunas 1938.

* Gerb. Skaitytojai prašomi pranešti "Aidams", jei atpažintų pav. 2 ir 6 vietoves Lietuvoje.

Kristus — lietuvių liaudies menas. J. Gimbuto nuotrauka

ĮŽYMUSIS SIBIRO TYRINĖTOJAS JONAS ČERŠKIS

(1845-1892)

DR. VL. VILIAMAS

Lietuvių tautos kalvarijų kelias Sibire turi jau seną istoriją. Kaip būtų įdomu, jei mūsų istorikai lietuvių kalvarijų kelią Sibire plačiau atskleistų, iškeltų jo atskirus etapus, apskaičiuotų mūsų tautos sudėtas aukas.

Iš šios ilgos ir tragiškos odisėjos čia norime duoti žiupsnelį žinių apie tikrai garsų lietuvį: žymųjį geologą ir geografą Joną Čerškį, kuris ir dabar dar plačiai komentuojamas rusų mokslinėje literatūroje, kaip vienas didžiausių ir reikšmingiausių Sibiro tyrinėtojų.

Kilmė ir jaunystė

Šiuo klausimu ypač trūksta tikslių žinių, nors dėl Čerškio lietuviškos kilmės abejonių nekyla. Įvairiuose raštuose jis atžymimas lietuviu, o ir pats savo lietuviškumą yra viešai išpažinęs. Čerškių giminė yra kilusi iš buvusios Drisos apskrities, netoli Svolnos miestelio. Jų giminė tik vėliau visur išsibarstė. Dr. Antanas Čerškus, dabar gyvenąs East St. Louis, tuo reikalu mano paklaustas, taip rašo:"Klausei apie geografą Czerskį. Taigi geografas ir kanauninkas Čerškis (Stanislovas Čerškis gyvenęs 1777-1833 ir kunigavęs Salantuose, Kiemeliškėse ir miręs Varniuose, *Vl. V.)* yra lietuviai ir mūsų giminės. Taip man tėvelis pasakodavo. Mūsų pavardė tais laikais buvo sulenkinta, o vėliau surusinta, — pirmieji mus vadino Czerski, antrieji Čerski. Tėvelis turėjo dokumentus ir sakydavo, kad, turint tokius dokumentus, nereikėjo nei baudžiavos eiti, nei į rekrūtus imdavo. Tėvelis sakė, kad mūsų seneliai atėjo iš Latgalijos ir pirko Pladiškių palivarką, Duokiškio parapijoje, iš kurio išsivystė visas nedidelis Pladiškių-Čerškų kaimas." (1959. 3.10).

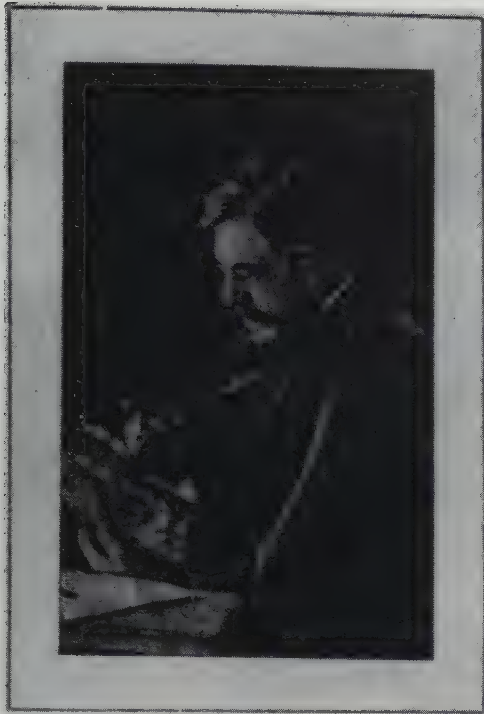
Yra ir kitų versmių, nurodančių Čerškus ar Čerškius buvusius bajoriškos kilmės lietuvius. Tačiau atrodo, kad 1845 m. gimęs Jonas Čerškis, greičiausia ne iš Pladiškių, bet iš Svolnos, turėdamas dvylika metų, buvo motinos nuvežtas mokytis į Vilnių. 1860 m. jis jau mokosi Trakų gatvėje veikusiame Bajorų institute. Jis čia mokėsi lotynų, prancūzų, lenkų kalbų ir kitų dalykų. Nurodoma jo muzikos pamėgimas ir geras prancūzų kalbos pramokimas.

1863 m. sukilimo dalyvis ir tremtinis.

1863 m. sausio mėn. prasidėjęs ir vėliau plačiai Lietuvoje įsiliepsnojęs sukilimas pareikalavo daug aukų. Tūkstančiai vyrų buvo sugrūsti į kalėjimus, o vėliau išgabenti į Sibiro plotus.

Aštuoniolikametis Jonas Čerškis, kaip aktyvus sukilimo dalyvis, buvo sugautas ir patalpintas į Vitebsko kalėjimą. Kaliniams ir prieš trėmimą nebuvo leista pasimatyti su savo namiškiais. Tačiau Jono motinai ir seseriai Michalinai kažkaip pavyko jį pamatyti, o motina spėjo net jam įduoti kelis auksinukus juodai dienai.

Iš Vitebsko į vežimus sugrūstas kalinių transportas, saugojamas griežtos sargybos, judėjo pirmyn per Tulą, Riazanę, Volgą Tobolsko link, kur buvo numatytas kalinių paskirstymo punktas. Kelionė buvo labai varginanti, maisto davinys mažas, ir jaunas sukilėlis Jonas Tobolską pasiekė gana suvargęs ir išblyškęs. Čerškis, apklausinėjamas, nurodo, kad jis yra Jonas, Domininko sūnus, Romos katalikų tikėjimo, lietuvis dvarininkas. Žiaurūs Tobolsko pareigūnai jam davė didžiausią bausmę: paskyrė eiliniu kareiviu-rekrūtu į Amūro linijinį batalijoną. Nužygiuoti tokius tolius pėstiems reiškė maždaug tą patį, ką ir mirties sprendimas. Didžiai nusiminęs, Jonas ieškojo išeities. Motinos įspausti auksinukai padėjo jam pakeisti trėmimo vietą. Dabar jis skiriamas į Omską, kuris nuo Tobolsko yra tik apie 550 km. Ir ši pėsčių kelionė, vedanti per Išimą į Omską, buvo varginanti. Kaliniai pakely buvo priversti badauti ir prašyti išmaldos iš vietos gyventojų. Šioje kelionėje Čerškio dėmesį atkreipė simpatingas vyras, nuolat kilnojęs ir studijavęs akmenukus. Tai būta tokio pat tremtinio lenkų geologo J.

Jonas Čerškis

Czekanovskio, su kuriuo Čerškis susipažino, o vėliau, patekęs į mokslinių darbų sritį, nuoširdžiai susidraugavo.

Omską pasiekus, prasidėjo sunki karo tarnyba. Čia vyravo rusams tipinga taisyklė: devynis užmušk — dešimtą išmokyk. Jonas, būdamas menkos sveikatos, dažnai neatlaikydavo karinio apmokymo mankštų ir krisdavo iš nuovargio ant žemės. Iš pradžių Čerškį norėta pataisyti mušimu. Vėliau rusai įsitikino, kad tuo būdu jo nepataisys, ir buvo priversti duoti jam lengvesnę tarnybą. Jis, kaip gerai išlavintas jaunuolis, buvo paskirtas tvarkyti ir prižiūrėti pulko bibliotekos ir patarnauti karininkams. Dirbdamas bibliotekoje ir turėdamas kiek laisvesnio laiko, Čerškis su visu entuziazmu pasinėrė į knygas ir ypač susidomėjo geologija ir jai artimais mokslais. Bibliotekoje jam greit pritrūko knygų, ir čia jam atėjo į pagalbą rusų geografas ir etnografas G. Potaninas, inž. Marčevskis, vietos gydytojas ir kt. Jis nepaprastai daug studijavo. Tai irgi atsiliepė į jo sveikatą, kuri ėjo prastyn. 1867 m. jis visai rimtai susirgo, tik daktarai negalėjo nustatyti jo ligos diagnozės. Pagaliau jam pripažįstamas visiškas nervų suirimas, iššaukiąs kraujo cirkuliacijos sutrikimus. 1869 m. jis pagaliau iš kariuomenės atleidžiamas.

Grįžti į tėvynę jam vistiek neleidžiama. Laisvė nuo kariuomenės nepadaro jo laisvo nuoskurdo. Jis pradėjo verstis privačiai pamokomis: mokė Omsko pirklių vaikus prancūzų kalbos, muzikos ir salioninių šokių. Visą laisvesnį laiką ir vėl skyrė savo studijoms, Omsko apylinkių paleontologinėms kolekcijoms bei jų moksliniam aprašymui.

Kilo noras patekti studentu į Kazanės universitetą, tačiau ir tai jam neleidžiama.

Mokslininko karjera

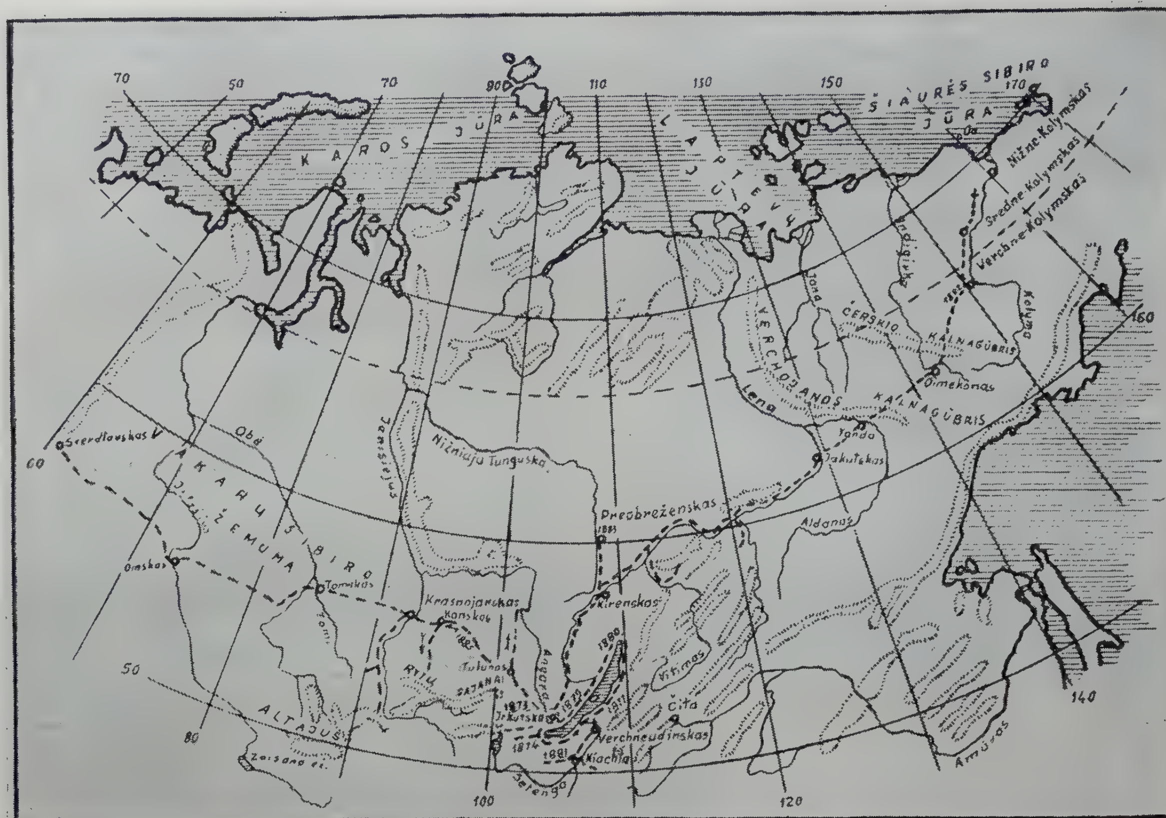
Nežiūrint visų nepasisekimų ir vargų, Čerškis, nors ir savamokslis, savo kolekcijomis pradėjo atkreipti ir kitų dėmesį. Jam pasisekė sudominti žymų gamtininką-akademiką A.F. Middendorfą, kuris susidomėjo Čerškio kolekcijomis ir pripažino jas vertingomis mokslui. Pagaliau reikalai taip susiklostė, kad Čerškis 1871 m. rudenį kviečiamas į Rusijos geografinės draugijos skyrių Irkutske jos moksliniu bendradarbiu.

Irkutske Čerškio gyvenimas žymiai pagerėjo. Čia jis vėl susitiko jau jam pažįstamą geologą J. Czekanovskį, kuris jį nuoširdžiai priėmė ir jam padėjo. Čia jis rado ir kitus ištremtus lenkų mokslininkus, kaip B. Dybovskį, Vitkovskį ir kt.

Apsigyvenęs Znamensko priemiesty pas rusų karininko našlę, su dviem dukrelėm laikančią restoraną, jis vėl visas jėgas pašventė mokslui. Pirmas Čerškio mokslinis darbas buvo: Omsko miesto ir apylinkių geognostinės struktūros pagrindai. Tas veikalas 1872 m. buvo išspausdintas Sibiro geografinės draugijos žurnale ir pripažintas labai vertingu. Vėliau per trylika metų beveik kiekviename šio žurnalo numery pasirodydavo Čerškio straipsniai, pastabos ir kita mokslinė medžiaga. Čerškis greit iškilo kaip autoritetingas mokslininkas, ir jam pavedami savarankūs darbai bei mokslinių ekspedicijų vadovavimas.

Jau 1872 m. jis vadovavo ekspedicijai ištirti Rytų Sajano kalnus, Angaros, Okos ir Irkutos augštupius. Kitais metais jis siunčiamas į Chamar-Dabano kalnagūbrį, Tunkos Alpes. Jis pateikė ne tik tų sričių geologinio susiformavimo istoriją, bet ir tų sričių geologinius žemėlapius. Čerškio vardas ir darbai nuolatos garsėjo.

1875 m. jis siunčiamas prie Biziuno stoties—patikrinti žinios, ar ten tikrai rastas mamuto skeletas. Čerškis nustatė, kad tai būta klaidingos žinios, bet tuo pačiu žygiu jis ištyrė Nižneudensko uolos profilius, rado juose lokių, šunų, elnių, lemingų liekanų, jas moksliškai aprašė ir davė mokslinę šių iškasenų interpretaciją. Čerškis plačiai tyrė Irkutsko apylinkes,

J. čerškio svarbesnių kelionių maršrutai (1873-1892)

sudarė Irkutsko gubernijos pietvakarinės dalies naują geologinį žemėlapį ir davė geologinį šios srities raidos aiškinimą. Šis darbas buvo įvertintas aukso medaliu. Ir taip Čerškis garsėjo ne tik Irkutske, bet ir Peterburge, kaip vienas iš geriausių Sibiro geologų, ypač kaip žymus paleontologas ir geologinės struktūros interpretatorius.

Nuo 1877 m. Čerškis ketverius metus iš eilės studijavo Baikalo ežero pakrantes. Jo išleisti darbai apie šios srities tyrinėjimus iki šių dienų tebėra augštai vertinami.

Tokie tyrinėjimai anais laikais buvo nelengvas darbas. Ir Čerškis ekspedicijose neretai maitindavosi tik džiovinta duona ir žuvimi. Pėsčiam reikėdavo išvaikščioti nemaži nuotoliai, išlaipioti sunkiai prieinami kalnai; kitos keliavimo sąlygos buvo irgi gana primityvios. Tyrinėjimas buvo nepaprasto pasiaukojimo reikalas. Čerškis kantriai tempė šį sunkų vežimą. Pasiaukojimas mokslui viską nugalėdavo.

Tačiau Čerškio laimė ir vėl ėmė blėsti. Geografinėje draugijoje, vadovams pasikeitus, ėmė reikštis prieš Čerškį pavydas, intrygos. Atsirado žmonių, kuriems nepatiko, kad Čerškis perdaug iškyla, gauna geriausius honorarus. Darbui sąlygos darėsi sunkiai įmanomos. O Čerškis šiuo metu jau buvo vedęs savo šeimininkės vyresniąją dukterį Marvą ir susilaukęs sūnaus Aleksandro. Blogi santykiai draugijoje ir vėl atsiliepė į jo sveikatą. Gydytojas uždraudė pusei metų dirbti protinį darbą. Čerškis buvo priverstas griebtis pardavėjo amato. Kiek vėliau dar toji pati draugija siuntė jį į Preobraženską vadovauti ten naujai steigiamai meteorologinei stotelei. Ir šį uždavinį Čerškis atlieka su visa moksline precizija. Dar ir dabar rimti mokslininkai rodo Čerškį pavyzdžiu, kaip reikia vesti ir organizuoti meteorologinius tyrinėjimus.

1883 m. Čerškis, grįžęs iš Preobraženską į Irkutską, pajuto, kad jo čia niekas nebelaukia. Jisai visai išstojo iš draugijos ir bandė ieškoti kitos rūšies darbo, o tai jam nelengvai sekėsi.

Paskutinis etapas.

Tačiau laimė ir vėl nusišypsojo. Imperatoriškoji mokslų akademija Peterburge pasikvietė Čerškį į savo bendradarbių eiles. Grįžtant iš Sibiro, jam dar pavedami atlikti geležinkelio trakto, nuo Irkutsko iki Uralo kalnų, geologiniai tyrinėjimai. Jo šis darbas, kaip duodąs daug

Pirminis J. čerškio kapas ir maldos namai prie Kolymos upės.

naujo, yra augštai vertinamas. Čerškis už jį buvo apdovanotas Lidkės medaliu.

Peterburge Čerškis visais atžvilgiais gavo geriausias sąlygas savo tolimesniems darbams. Jis čia pirmiausia aprašė A. Bungės ir E. Tollio ekspedicijoje į Naujojo Sibiro salas surinktas paleontologines kolekcijas, nustatė tų kolekcijų stratigrafiją. Peterburge Čerškis buvo vertinamas, kaip neginčijamas terciaro ir kvartero žinduolių autoritetas. Jo darbai iš šios srities, paskelbti rusų ir vokiečių kalbomis, padarė jį žinomą ne vien rusiškajame pasauly. Čerškis išgarsėjo ir kaip žymus žemės plutos raidos aiškintojas, atseit, dabartinio tektonikos mokslo pradininkas. Jo studijas plačiai yra panaudojęs ano meto žymus austrų geologas E. Suess savo dar ir dabar aktualumo nenustojusiame, garsiame veikale: "Das Antlitz der Erde."

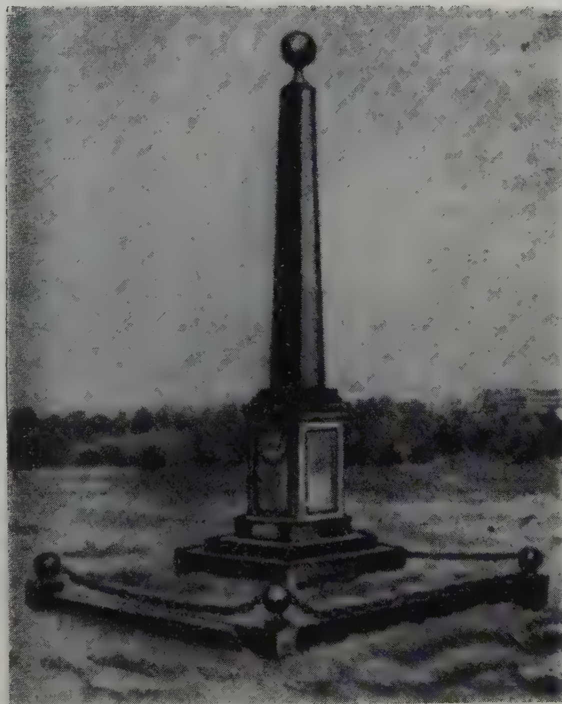
Tačiau Čerškiui nebuvo lemta ilgiau pagyventi Peterburge. Mokslų akademija nusprendė organizuoti ekspediciją į dar visai neištirtus Kolymos, Indigirkos ir Janos baseinus, ištįsusius arktinio Sibiro srityse. Nepaisydamas draugų atkalbinėjimo ir nestiprios sveikatos, Čerškis pasiėmė šiai ekspedicijai vadovauti. Jis 1891 m. su kelionėms entuziastinga savo žmona bei dvylikos metų vienturčiu sūnumi Aleksandru, išvyko iš Peterburgo į šią nepaprastai sunkia ekspediciją. Jakutske Čerškis, surinkęs tik 4 arklius ir kiek vietinių jakutų, pasileido į kelionę, kuri buvo jo paskutinē. 1891 m. rugsējo 28d. jis pasiekė Verkhne-Kolymską ir nutarė čia žiemoti. Jau žiemos metu jis rimtai susirgo, bet jokiu būdu neleido, kad ekspedicija būtų nutraukta. Jo sprendimas, kaip tai yra ryšku iš jo dienoraščio, buvo: "Aš įsakau, kad ekspedicija nebūtų nutraukta net ir tuomet, kai ateis mano paskutinės minutės, ir kad mane vežtų pirmyn net ir tada, kai aš merdėsiu."

Jis nepaprastai aiškiai ir tiksliai jautė, kad jo gyvenimo dienos jau suskaitytos. Dar 1892 m. gegužės 31 d. jis savo dvasiškiui Sučkovskiui rašė: "Prie geriausių sąlygų aš tikiuosi pratęsti tik tris savaites.".

Jonas Čerškis mirė 1892 m. birželio 25d. 10 val. 10 min. vakare, senuoju kalendoriumi. Liepos mėn. 1 d. jis buvo palaidotas Kolymos upės krante, priešais Omolono upės žiotis. Prie jo kapo pasiliko tik skurdus maldos namelis ir kuklus kryžius, aptvertas medine tvorele. Ekspediciją užbaigė jo žmona Marva su sūnumi ir kitais dalyviais. Buvo pasiektas paskutinis jos punktas Nižne-Kolymskas, o iš ten per Irkutską grįžo į Peterburgą. Telegrama, pasiųsta apie jo mirtį, Peterburgą pasiekė tik rugsėjo 5 d.

Čerškio mirtis buvo atžymėta Akademijos plenumo posėdy prof. F. Plėskės kalba, o taip visos eilės mokslinių žurnalų, į kuriuos nekrologus parašė žymūs ano meto mokslininkai: V.O. Obručevas, M. Zagoskinas, Jadrinčevas, Nikitinas—Černyčevas, Ivanovskis (prancūžiškai). Visų buvo apgailestauta šio žymaus mokslo vyro ankstyva mirtis, kuris herojiškai, per dvidešimt metų vykdė Sibire mokslinius tyrinėjimus, paliko nepaprastai šviesų atminimą ir didelį patarnavimą mokslui.

J. Czekanovskis įamžino savo vardą Sibiro stratigrafijoje. Čerškis buvo pripažintas genialiu ne tik paleontologijoje ir stratigrafijoje, bet ir geomorfologijos bei tektonikos pradinin-

Paminklas ant J. čerškio kapo, pastatytas sovietiniais laikais.

ku. A.I. Borisiakas jam skiria tokią reikšmę, kokią JAV yra nusipelnęs W.M. Davis.

1921 m. tolimose Komandorų salose tragiškai yra žuvęs ir Čerškio sūnus Aleksandras.

—o—

Tų sričių tyrinėjimai, kurias J. Čerškis apėmė savo paskutinėje ekspedicijoje, buvo atnaujinti tik 1927 m., kada S.V. Obručevas, vėliau su Bilibinu suruošė bent dvi ekspedicijas. Čerškio tyrinėjimams atžymėti jų pastangomis Sovietų S-gos geografinė draugija vieną kalnų virtinę pavadino Čerškio vardu.

Čerškio paskutinis noras buvo, kad jo kūną, radę vėlesni tyrinėtojai, padėtų kur nors muziejuje. Apie tai S. V. Obručevas rašo: "Čerškio noras įvykdytas, tik kitu būdu: jo paminklas—kalnagūbis—yra 1000 km. ilgio, 300 km pločio ir iki 3000 m. augščio. Plotu jis yra kitų žieminio Sibiro kalnų."

Ant Čerškio kapo šiandien pastatytas naujas (sovietinis) paminklas, vietoje ten seniau stovėjusio kryžiaus. Čerškio mokslas dar gerbiamas. Jo tikėjimas, tautybė ir laisvės troškimas, tie pagrindiniai idealai, dėl kurių, maždaug prieš šimtmetį, Čerškis išėjo į sukilėlius, tebėra ir dabar mindžiojami. Čerškio paminklai tuo būdu, bent tos šalies žmonėms, kuri davė šį šaunų vyrą, įgauna kita prasmę, negu tai nori priskirti jų statytojai.

PANAUDOTA LITERATŪRA

1. **Obručev, S. V.** V nevedomych gorach Jakutii. Otkrytije chrebta Čerskogo. Moskva-Leningrad, 1928.
2. **Revzin, G. I.** Padvig žizni Ivana Čerskogo. Moskva - Leningrad, 1952.
3. **Borisjak, A. I.** Geologičeskij očerk Sibiri. Petrograd, 1923.
4. **Obručev, V.A.** Istorija geologičeskogo issledovanija Sibiri. Leningrad, 1934-37. Šio veikalo yra pasirodę keli tomai. Jame yra sužymėti visi J. Čerškio darbai, o taip pat darbai apie jį.
5. **Zariny, V. ir E.** Putešestvije M. P. Čerskoi. Moskva, 1952. Čia daug žinių yra apie patį Čerškį, kaip lygiai apie jo žmoną, jos tyrinėjimus ir gyvenimą.
6. **Obručev, S. V.** Kolymskaja Zemlica, Moskva, 1933. Platus Čerškio kalnagūbrio aprašymas.
7. **Fijalkauskytė, N.** Jonas Čerškis. "Mokslas ir gyvenimas", 1958, nr. 5. Iš čia panaudota Čerškio maršrutų schema.
8. **Parmuzin, J.P.** Straipsnis veikale: "Otečestvennyje fiziko-geografy iputešestvenniki", Moskva, 1959.

Jonas Šileika — Peizažas

KŪRYBOS PASAULY

KNYGOS ir ŽURNALAI

SAULĖ KRYŽIUOSE

Leonardas Andriekus: SAULĖ KRYŽIUOSE. Iliustravo Telesforas Valius. Išleido T. Pranciškonai. Brooklynas, 1960; 208 p.

Prieš save turime antrą Leonardo Andriekaus lyrikos knygą. Pirmoji, "Atviros Marios", pasirodė prieš penketą metų, ir vienas iš ryškiausių jos bruožų buvo asyžietiškas, saulėtas, kiek gailus dvelkimas. Mūsų poezijoje buvo tai naujas vėjas, kitų lyrikų beveik nepalytėta teritorija.

Tada knietėjo klausimas, ar autorius, suradęs savą žodį ir pasaulį, jį ir toliau kultyvuos savo lyrikoje, ar jieškosis kitos dirvos. Ne vienas poetas, kartą pataikęs savą stygą, joje ir įstringa nepajudinamai. Leonardas Andriekus šioje savo knygoje daro posūkį ir turinio ir formos atžvilgiu, yra kitoniškas negu "Atvirose Mariose". Čia jis ateina susiradęs savo naują teritoriją, — dabartinę jo poeziją gaubia ne Asyžiaus šventasis, bet Lietuvos laukų ir pakelių Rūpintojėlis. Tiesa, ne vienas mūsų poetas yra jau skyręs šiam motyvui savo posmus, ir tai vienus iš pačių puošniausių savo kūryboje. Čia galima priminti Putiną, Faustą Kiršą ir dar kitus. Nuo seniai Rūpintojėlis įžengė ir į mūsų dailę. Leonardas Andriekus iš kitų mūsų lyrikų skiriasi tuo, kad Rūpintojėlio tema jo kūryboje sudaro bemaž visumą, išsiskleidžia į didesnį šio rinkinio eilėraščių pluoštą. Kitaip tarus, autorius pagrindą šiam veikalui paėmė iš savo žemės ir iš savo liaudies dailės. Tuo pačiu išryškėja ir rinkinio religinis bei tautinis tonas.

Iš tikrųjų autorius Rūpintojėlį išgyvena ne atitrūkusį nuo lietuviško peizažo, o kaip integralinę, su mūsų žemės arimais, pakelėmis ir visu mūsų tautos likimu suaugusią būtybę, tylią, skaudžią, ilgesingą ir mįslingą, kantriai budinčią ties mūsų šalies dalia. Taigi, Leonardas Andriekus Rūpintojėlį įstato į konkrečią aplinką, beveik artojišką mūsų žmonių apyvoką. Jisai ir kreipiasi: "Mūsų žemės Kristau" (69 p.). Kaip šio konkretumo ženklus, galime nurodyti tokius "Saulės Kryžiuose" žodžius: sėja, rugiapjūtė, svirnas, senkapiai, spragilai, baudžiavos, kartuvių kalnelis, ražienos, vaga, velėna, svirtis ir panašiai. Šis žemdirbio pasaulio ir susimąsčiusio Rūpintojėlio derinys sudaro vieną iš originaliųjų šios lyrikos savybių, — posmus, išrautus iš lietuviškos dirvos. Kaip pavyzdį, norėtume čia išrašyti vieną iš tokių Leonardo Andriekaus eilėraščių, kur susibėga mūsoji tikrovė, mintis ir įsijautimas:

Ne be reikalo tiek amžių iškentėjai,
Galvą sulenkta ranka parėmęs.
Ne be reikalo,
Ne be reikalo rytų ir šiaurės vėjai
Šlapią sniegą,
Sausą krušą
Ir nuvytusius klevų lapus
Į švenčiausią tavo Veidą bloškė.

Visą laiką, palenktus prie darbo,
Mus šventos kantrybės, Dieve,
Visą laiką, [mokei.
Visą laiką tavo šlovei, tavo garbei
Malėm girnom,
Arėm žagrėm,
Kūlėm spragilais javus,
O nuilsę, balsiai nedejavom.
Tavo amžiai, valandos, minutės
Su kruša, sniegu ir lapais tyli.
Tavo amžiai,
Tavo amžiai, rytvėjui smarkiau
Mūsų girnom, [papūtus,
Mūsų žagrėm,
Mūsų kluonų spragilais,
Tartum kanklės,
Nuolankiais akordais aidi.
(Amžiai, 27-28 p.p.)

Panašių nuotaikų ir vaizdų rasime ir kituose šio rinkinio eilėraščiuose. Kai kur jie nuaidi rūsčiu tragiškumu, kaip "Laidotuvėse":

Čia tavo, Dieve,
Padangę plėšo
Raudom budynių ir šermenų
Balsai, nuo verksmo neužkimę.
Ak, iš padangių,
Iš mėlynųjų
Tave nukėlė
Į mūsų žemę
Tasai šaukimas —
Tos balsios raudos tylių žmonių.
(36 p.)

Knygos tonas yra monologinis. Autorius byloja Rūpintojėliui savo rūpestį, gėlą, žmonių vargą, skundus ir ilgesius, siunčia jam savo maldas ir apmąstymus, klausia jį ir teiraujasi, o Rūpintojėlis atsakymų neduoda, pasilieka tylus ir gailus, parymęs ties ūkanuotu Lietuvos peizažu. Šis monologinis kalbėjimas siekia didžiąsias, likimines problemas, gyvenimo ir mirties klausimus, neatitrūkdamas ir nuo dabarties: atliepia ir "viesulas, pakilęs iš rytų" (32 p.). Šis monologinis metodas, nors labai tolimai ir netiesioginiai, gali priminti senovinių mūsų giesmių sąrangą, kurioje taip pat šaukamasi Dievo ir jo šventųjų malonės bei užtarimo, bet nesitikima iš jų žodinio atsakymo į žmoniją kamuojančias problemas. Tuo galima paaiškinti ir tas knygos vietas, kurios nuskamba tarsi giedojimai. Į tai gražiai įsipina liturginiai ir bibliniai atgarsiai, šen ten teologiniai, vietomis net ir išpažintiniai užsiminimai, kaip tai:

Ką šnekėjo ten bernai keikūnai
Prie žiogrelių,
Tu girdėjai. (60 p.)

šalia šių elementų eina tautosakinių priemonių pasigavimas, daugiau turiniui, o ne formai. Šis bruožas tinka prie paties Rūpintojėlio motyvo, o vietomis L. Andriekus ir visą eilėraštį nupina iš tokios tautosakinės medžiagos, nors tai yra lyg ir išimtis jo kūryboje. Kaip šios rūšies pavyzdį galima nurodyti "Susitikimą", kuris pradedamas tokiu pasakose girdėtu paveikslu:

Jei besutikčiau seneliu
Tave, ateinantį papieviu...
(110 p.)

Kaip iš šios citatos matome, autorius Rūpintojėlį regi gamtoje, mūsų žemės akiratyje. Tad nenuostabu, kad ir gamta gieda mūsų pakelių Smūtkeliui:

Šiandieną alksniai ir klevai sulinkę
Tau Šventas Dieve graudžiai šlama.
(74 p.)

Šis giedojimas gamtoje, atvirose erdvėse daugiui knygos eilėraščių teikia platų mostą, tam tikro orumo aureolę. Tačiau būtų klaidinga galvoti, kad "Saulės Kryžiuose" nuotaikos tuo ir išsisemia. Anaiptol, čia netrūksta subtilių, niuansuotų posmų, netikėtų atvērimų. Štai viena vieta: "Lelijos krykščia upėse ir tvenkiniuos" (78 p.). Arba vėl: "Dar atbėgs pusnim kiškeliai" (85 p.). Tarpais iš šių subtilių metmenų L. Andriekus išgauna kažkaip gailiai veriantį įspūdį:

Lyg nebūtų dirvoj
Akmenėlis klykęs (105 p.)

Dar galima priminti ir tai, kad autorius šen ten gamtą panaudoja ir kiek daugiau ornamentuotiems, tartum įmantriems paveikslams nupiešti:

Žariją paukščiai neš snapuos
Į tulpės kieliką —
Į mano išdainuotą sielą. (30 p.)

Kitas gretimas tam bruožas būtų vietomis jaučiamas lyg išprotautinis, loginis išvedžiojimas — gal teologinių tradicijų ataidėjimas, kaip tai įskaitome "Žinojime":

Lengvai sužinome,
Lengvai atspėjame,
Ką mūsų žemėj, Viešpatie, mąstai.
Dar galima žinot,
Dar galima atspėt
Iš klevo lapų suvirpėjimo,
Iš debesėlio, plaukiančio lėtai,
Ką Tu mąstai. (34 p.)

Tariant dar žodį apie knygos turinį, liktų pastebėti, kad pabaigoje aptinkame pluoštą eilėraščių, atsijusių nuo Rūpintojėlio motyvo. Tarp jų matome ir tokių, kurie kiek primena pirmo jo rinkinio dainas apie jūrą, žuvėdras, gintarą, kaip štai:

Tokios tylios marios,
Tokios lengvos vilnys,
Kad galiu girdėt alsuojant sraigę
Uždarytame kiautelyje. (188 p.)

"Saulė Kryžiuose" beveik ištisai parašyta, pasigavus laisvo eiliavimo. Išoriniu savo rūbu eilėraščiai nekartą primena senovinių himnų ir odžių formą. O jei ieškoti paralelės mene, — tartum mozaikinį ar vitražinį stilių. Būtų buvęs įdomus bandymas, jei autorius būtų pamėginęs šia antikine forma paįvairinti savo posmus. Gal čia ką netikėto būtų davęs ir senovinių bažnytinių lotynų giesmių eiliavimo nusižiūrėjimas. Bet šie žodžiai nėra kokia nors kritika, o vien tik mintis apie formos eksperimentų galimybes.

O spaudoje teko matyti ir pora kritiškų pastabų. Jos svarbiausia lietė koncentracijos reikalą, — ir pavienių eilėraščių riboje ir viso rinkinio apimtyje. Iš tikrųjų reikia sutikti, kad esama pasikartojimo, eilėraščių mintį ar nuotaiką gvildenančio ištęsimo. Nuo savęs dar galėčiau pridėti, kad rinkinyje kiek jaučiamas pareiginis svoris, likiminė rimtybė. Net ir tragiško ar eleginio liūdesio kūrybai tačiau praverčia protarpiniai šviesesnio dažo pabraukimai, kurie įneša naujo reljefo ir perspektyvos.

Po viso to lieka grįžti prie ankstesnio teigimo, kad su "Saule Kryžiuose" Leonardas Andriekus atėjo, susiradęs savo naują pasaulį ir naują vaizdą.

Aug. Raginis

P a s t a b a : knyga "Saulė kryžiuose" gaunama "Aidų" administracijoje (680 Bushwick Ave., Brooklyn 21, N. Y.). Kaina 3 dol. A d m .

NAUJIENOS APIE MILAŠIŲ

Nantes (L.A.), France, einąs laikraštis "La Resistance de l'ouest" 1960.X.19 d. numeryje įsidėjo Louis Chaigne straipsnį "Le genie de Milosz". Autorius jį lygina su vokiečių, prancūzų žymiausiais poetais. Primena jį buvus pirmuoju Lietuvos atstovu Paryžiuje.

Praėjusių 1959 metų rugp. mėnesį mirė Francis de Miomandre, Milašiaus draugas nuo 1901 m. ir Milašių visą laiką kėlęs, mirė sulaukęs 80 metų. Po metų 1960 m. rugsėjo mėn, mirė kitas artimas Milašiaus draugas, nuo 1905 metų, Nicolas Beuduin, poetas, rašytojas, sulaukęs taip pat 80 metų. Iš artimųjų Milašiaus draugų gyvi yra dar Jean Cassou ir Gerard Bauer, garsūs prancūzų rašytojai.

ATSIŲSTA PAMINĖTI

L. Dambriūnas: LIETUVIŲ KALBOS VEIKSMAŽODŽIŲ ASPEKTAI. Liet. Enciklopedijos Leidykla, Bostonas 1960. 160 p. (151-161 p. yra santrauka anglų kalba: Verbal Aspects in Lithuanian).

Jurgis Gliauda: ŠIKŠNOSPARNIŲ SOSTAS. Romanas. Lietuviškos Knygos Klubo leidinys. Chicago 1960. 268 p. Kaina $2.50.

Alė Rūta: MOTINOS RANKOS. Išleido Liet. Knygos Klubas. Chicago 1961, 397 p. Kaina $4.00.

Pranas Naujokaitis: MAŽI ŽINGSNIAI. Pasakojimai jaunimui. Išleido Lietuvių Bendruomenės New Yorko apygarda 1960. 119 p. Kaina $2.00.

Pr. Naujokaitis: AKMENS ŠIRDIS. Elegijos. Išleido Ateitis, Brooklynas, 1960, 104 p.

Perkūno eilės. Išleido Sandara, Chicago, 1960. 63 p.

Inž. V. žemakis: SIENŲ KLAUSIMU tarp Baltijos ir Juodųjų Jūrų. Su 5 žemėlapiais, santrauka bei paaiškinimais anglų kalboje. Išleista autoriaus lėšomis. Chicago, 1960. 122 p.

Knygų Lentyna. Lietuvių Bibliografinės Tarnybos Biuletenis, Nr. 4 (118). 1960 m. Danville, Illinois, 73 - 96 p.

čiurlionio Galerijos Chicagoj 3 m. sukaktis ir Dailės paroda 1960 gruodžio 3 - 12 d.d.

Pov. Reklaitis: DIE ST. NICOLAI KIRCHE IN VILNA. Atspaudas iš "Zeitschrift für Ostforschung" p. 500 - 522.

Myk. Biržiška: DĖL MŪSŲ SOSTINĖS. Nidos Knygų Klubo leidinys Nr. 30., Londonas, 1960 m. 304 p.

Dr. V. Daugirdaitė-Sruogienė: ŽALGIRIO MŪŠIS (550 metų sukakčiai atžymėti). Išleido "Keleivis", Bostonas, 1960 m., 24 p.

IN QUEST OF NINE BROTHERS. Liaudies pasakos vaikams. Paruošė Stepas Zobarskas. Išvertė Mrs. R. Sealey. Spausdinta Anglijoje, 80 p.

BALFo Dešimtasis Seimas 1960 m. Čikaga, 1960 m., 26 p.

Švenčių šviesos (Amerikos LB biuletenis) 1960 m., gruodžio mėn. nr. 28, 16 p. Iliustravo dail. Ignas. Turinyje kun. St. Ylos, Viktoro Mariūno, dr. J. Girniaus, St. Barzduko straipsniai, sveikinimai, pranešimai.

Lietuvių Radijo Valandėlė Rochesteryje (1950-1960). Išleista 10 metų sukakčiai paminėti. Redagavo Henrikas Žemelis. Išleido Lietuvių Radijo Klubas, 40 p. 1960 m. Leidinyje, kuris gausiai iliustruotas, kalbama apie Radijo Valandėlės Rochesteryje darbą ir reikšmę per 10 metų. Valandėlė išsilaiko iš aukų.

Lietuvos pajūris, red. A. Lymantas, leidžia Mažosios Lietuvos Bičiulių Draugijos centro valdyba Kanadoje, 1960 m., nr. 4, vidutinio formato, 8 pusl.

Lux Christi, gruodžio mėn. Rašo: kun. dr. St. Žilys — Naujosios rubrikos, kun. dr. J. Gutauskas — Mūsų religiniai pokalbiai, kun. dr. I. Urbonas — Lietuviai Tarptautiniame Eu-

MOKSLAS

PRANCŪZIJOS KATALIKŲ INTELEKTUALŲ TRYLIKTOJI STUDIJŲ SAVAITĖ

Prancūzijos Katalikų Intelektualų Centro (C.C.I.F.) iniciatyva kasmet Paryžiuje įvyksta studijų savaitė, kurios metu rinktinės intelektualų jėgos diskutuoja degančio aktualumo religines problemas, gretinant jas su mokslinio pažinimo, literatūros bei meno laimėjimais. Studijų savaitės dalyviai nenori niekam primesti savo sprendimų. Vienintelis jų tikslas pasidalinti pavienių studijų rezultatais ir į problemas įnešti daugiau šviesos.

1959 metų studijų savaitėje Prancūzijos katalikai intelektualai svarstė "paslapties" problemą materializmo persunktame mūsų laikų pasaulyje. 1960 m. lapkričio 9-10 dienomis, žymūs medicinos, filosofijos, istorijos bei teologijos mokslų autoritetai buvo apsistoję prie temos: "Netvarka žmoguje". Paskaitų tikslas buvo padėti krikščioniui geriau pažinti aplinką, kurioje jis turi siekti savojo gyvenimo tikslo, atlikti savąją kelionę į Dievą.

Kievieną vakarą į didžiulę Mutualite rūmų auditoriją, kur vykdavo studijų posėdžiai, susirinkdavo po pusantro tūkstančio mokslo atstovų bei mokslu besidominčių žmonių: universitetų profesoriai, rašytojai, žurnalistai, kunigai, vienuoliai, vienuolės, politinio bei socialinio gyvenimo atstovai ir jauni studentai.

Studijų savaitė apėmė 7 pagrindinius posėdžius.

1. Pirmąjį vakarą žymus psichiatrijos specialistas dr. Henrie Ey kalbėjo apie normalų žmogų ir psichinį ligonį. Kalbėjimas apie netvarką žmoguje galėtų lengvai pastūmėti į pesimizmą, — pastebėjo paskaitininkas. Tačiau nereikia užmiršti, kad apie netvarką galima kalbėti tik tada, kai yra ir tvarka. Kas sudaro šią "tvarką žmoguje"? Kaip ją nustatyti didžiausiu tikslumu, jos nepažeidžaint? Problema labai sunki, kurią spręsdama filosofija negali apsieiti be teologijos pagalbos. Drauge problema labai aktuali. Ar galime būti tikri — kėlė klausimą studijų savaitės dalyviai,— kad klasinės žmogaus prigimties idėjos ir tradiciniai gėrio bei blogio kriterijai kada nors iš pagrindų nepasikeis? Jei mokslai įrodo, kad nenormalumas ir nemoralumas nepriklauso nuo žmogaus proto, tai nusikaltėlius gal teks laikyti tikrais ligoniais? Gal pačios žmogaus iškrypimų studijos dar labiau paaštrins blogio problemą ir dar labiau išryškins jo paslaptį?

Dr. Ey įrodė, kaip yra sunku nustatyti, kur baigiasi normalumas ir prasideda liguistumas. Daugelis nusikaltėlių tikrai yra ligoniai; kiti yra sveiki, bet jų idėjos kartais yra absurdiškesnės už ligonių idėjas. Kaip ten bebūtų, protinis ligonis taip pat yra mūsų brolis, kuriam turime padėti ir parodyti supratimo.

Prof. Dondeyne tą pačią problemą svarstė filosofiniu požiūriu. Nesikeičiančios ir nuo istorijos nepriklausančios žmogaus prigimties, kurią reikia laikyti visa ko taisykle, idėją yra susikūręs pats žmogus, — pažymėjo kalbėtojas. — Tačiau nemaža žmogaus susikurtų idėjų šiandien reikia iš naujo pervertinti. Pavyzdžiui, ir teisingumo normos, kurios prieš keletą šimtmečių buvo visuotinai priimtos, šiandien jau yra atgyvenusios. Natūralinės tvarkos negalima paversti magiška formule, neturinčia tikro pagrindo. Ir šv. Tomui moralumo norma buvo ne tiek prigimtis, kiek Dievo valia.

2. Ar reiktų tad mūsų laikais iš naujo pervertinti ir nuodėmės sąvoką? Toks klausimas buvo pateiktas diskusijoms antrąją studijų savaitės dieną. Tai problema, kuri vis iš naujo iškelia žmogaus pasąmonės ir žmogaus prigimties pagilintos studijos. "Etudes" redaktorius kun. Le Blond įrodė, kad ir šiandien nuodėmės sąvoka turi pasilikti tokia pat, kokią moko Apreiškimas.

3. Trečiosios dienos paskaitos atkreipė dėmesį į nukrypimus nuo broliškos meilės tiek individų tarpe, tiek bendruomenėje, nukrypimus, kurie ypač skaudžiai reiškiasi mūsų dienų socializuotame pasaulyje. Nebus taikos pavienių žmonių ir tautų tarpe, — priėjo išvados trys tos dienos kalbėtojai (Mesnard, kun. Colin ir Demonque) — jei jų santykiuose neįsiviešpataus krikščioniškoji brolių meilė.

4. O gal visa mūsų civilizacija yra nesveika? Šią temą nagrinėjo ketvirtosios dienos kalbėtojai. Ypač griežtą mūsų civilizacijos diagnozę pateikė Prancūzų Kolegijos prof. Francois Perroux. Mūsų civilizacija — kalbėjo jis — neturi teisės vadintis krikščioniška: mūsų moderniuose didmiesčiuose trūksta Evangelijos šilumos. Bažnyčia niekuomet nesiliauja mums priminti Kalno Pamokslo palaiminimų įstatymą, kuris vienintelis gali įkvėpti tikrąją civilizaciją. Kiti du paskaitininkai (Hourdin ir Rollet) buvo kiek švelnesni. Jie parodė, kaip mūsų laikai išgyvena sąžinės krizę, kuri yra nugalima su tikru atsakomybės pajautimu.

5. Penktąją dieną studijų savaitės dalyviai išklausė Folliet paskaitos apie religinius iškrypimus: magiją, rasizmą, klaidingą religiją . . . Kun. Oraison — teologas ir gydytojas — peržvelgė nesubrendusio religinio gyvenimo, kai kurias apraiškas. Jisai pabrėžė, kad meilė privalo pilnai subrandinti mūsų laikų žmogaus religinį gyvenimą.

6. Iš prof. Simon ir dr. Ek paskaitų šeštosios dienos klausytojai pamatė, kad genijus tai nėra ligos išdava. Priešingai, genijus yra pusiausvyros triumfas, kuris nugali netvarką. Žmogaus gyvenimo linijos yra taip įvairios, — kalbėjo dr. Ek, cituodamas Hoelderliną, — kaip kalnų slėniai ir jų keteros. Tai, kaš mes esame, Dievas ištobulins dangaus ramybėje, darnume ir amžinoje malonėje.

Kai kas jau čia žemėje įstengė su malonės pagalba nugalėti netvarką. Tokie yra šventieji.

7. Šventumas buvo visų studijų savaitės darbų baigiamoji tema. Ja paskutinę dieną kalbėjo Prancūzų Akademijos narys Daniel Rops, kun. Depierre ir kun. Perezil. Šventieji yra svarbiausios figūros žmonijos istorijoje. Dievo ir Bažnyčios balsą turi išgirsti ir mūsų laikų pasaulis. Šventųjų uždavinys tą balsą perduoti žmonėms.

Baigiamajame posėdyje Paryžiaus

---

charistiniame kongrese, prel. J. Balkūnas — Jubiliatas kun. Juozas K. Miliauskas, kun. V. Budreckas — Aktyvus privatinis ir bendruomeninis tikinčiųjų dalyvavimas skaitytinėse mišiose; pamokslų skyriuje: kun. J. A. Karaliaus, kun. dr. J. Gutausko pamokslai; knygų skyriuje St. Yla recenzuoja L. Andriekaus "Saulė Kryžiuose", kun. dr. I. Urbonas — "Stasys Šalkauskis", J. Žilevičius — "Garbė Dievui" giesmyną. Žurnalą redaguoja ir administruoja kun. Titas Narbutas.

arkivysk. kardinolas Feltin kalbėjo apie gyvą šventumą, besireiškiantį Bažnyčioje, Mistiniame Kristaus kūne.

Galutinėse išvadose Prancūzijos katalikų intelektualų tryliktosios studijų savaitės dalyviai nepasiliko prie pesimistinių netvarkos žmoguje apraiškų. Jie pabrėžė, kad nepaisant didelės netvarkos bei iškrypimų, žmonija žengia savu keliu į Dievą, į šventumą. Nors šventumas toli gražu dar nėra ranka pasiekiamas, tačiau jis yra toji traukiamoji jėga, yra tas idealas, į kurį — sąmoningai ar nesąmoningai — krypsta žmonijos gražiausi siekimai ir kurį iš tikrųjų atsiekia Dievo malonės vedami kilniausi žmonijos atstovai. Dievas visuomet pasiliko ištikimas žmogui, o šventieji visuomet pasiliko ištikimi Dievui. Žmonija dar turi nueiti ilgą kelią, — kaip pastebėjo prof. Perroux,—kol Evangelijos dvasia savo atnaujinančia galia persunks mūsų pasaulį. Paradoksiški žiaurumai, melas ir apgaulė, egoistiškas nesirūpinimas kitų likimu — tai vis ligos, kuriomis dar serga tautos, save vadinančios civilizuotomis. Tokiame netvarkos pilname pasaulyje krikščionybė nėra migdantis opiumas, kaip norėtų marksistai. Priešingai, yra visa žadinanti jėga, kuri niekam neleidžia užmigti.

Prancūzijos katalikų intelektualų tryliktosios studijų savaitės paskaitų tekstai yra išspausdinti atskiru leidiniu (C.C.I.F., Paris, 61, Rue Madame). **V. K-AS**

MIRĖ D. LIETUVOS KUNIGAIKŠTIJOS ISTORIKAS PROF. ST. ZYDRAM - KOSCIALKOVSKIS

Praeitą rudenį, rugsėjo 2 d., Pitsforde, Anglijoje, mirė lietuvių kilmės, nemaža apie Lietuvą rašęs istorikas prof. Stanislovas Zydram-Koscialkovskis. Jo tėvas Juozas, farmacijos daktaras, vaistininkavo Kėdainiuose, bet už dalyvavimą 1863 m. sukilime buvo ištremtas Sibiran, iš kur grįžęs apsigyveno Gardine. Čia 1881 m. spalių 24 d. gimė Stanislovas. Aplinka, kurioje jis augo ir mokėsi, padarė jį Lietuvos ir Lenkijos unijos šalininku, dėl to jis labai sielojosi lenkų ir lietuvių nesantaika.

Baigęs studijas Jogailos universitete Krokuvoje ir gavęs filosofijos doktoratą, Koscialkovskis grįžo į Lietuvą ir 1906 m. apsigyveno Vilniuje, buvo vienas iš Vilniaus Mokslo Draugijos (Taw. Przyjaciol Nauk w Wilnie) kūrėjų, ėjęs sekretoriaus ir pirmininko pareigas (1906-41) ir bendradarbiavo tos draugijos žurnale "Ateneum Wilenskie". Dar caro laikais jis organizavo lenkų mokyklas Vilniaus krašte, o atidarius Stepono Batoro universitetą Vilniuje, jame dėstė Lenkijos ir D. Lietuvos kunigaikštijos istoriją (1921-39). 1941m. sovietai jį ištrėmė Sibiran, iš kur po metų emigravo Persijon, paskui ilgesnį laiką gyveno Beirute, o 1950m. atvyko į Angliją. Londone įkūrus "Akademinę Stepono Batoro draugiją", prof. St. Koscialkovskiui buvo suteiktas senjoro titulas. Tai pačiai draugijai leidžiant "Alma Mater Vilnensis", buvo redakcinio kolektyvo narys ir bendradarbiavo kituose istoriniuose žurnaluose. Be to, nuo 1950 m. buvo lenkų universiteto tremtyje, Anglijoje, profesorius, o nuo 1958 m. iki mirties ir jo rektorius.

Visą savo gyvenimą prof. St. Koscialkovskis pašventė D. Lietuvos Kunigaikštijos Stanislovo Augusto laikų (1765-80) istorijos studijoms. Žymesnieji jo darbai yra: "Ze studiow nad dziejami ekonomii krolewskich na Litwie". "Korpus kadetow w Nieswiezu", "Z dziejow Komisji Skarbowej litewskiej w początkach panowania Stanislawa Augusta (1765 - 80)", "Studia nad dziejami komisji skarbowej litewskej", "Z dziejow ofianosci na rzecz nauki i nauczania na Litwie". Ši paskutinė studija išspausdinta veikale "Nauka Polska". Didžiausias tačiau jo kelių tomų veikalas, likęs rankraštyje, yra "Antoni Tyzenhauz, podskarbi nadworny litewski", kurį 1939 m. buvo apsiėmusi išleisti Lenkų Mokslo Akademija (Polska Akad. Um.) Krokuvoje, bet kilęs karas ir autoriaus ištrėmimas Sibiran neleido baigti darbo. Po karo, jau laisvame pasaulyje gyvendamas, profesorius atgavo rankraštį ir, jį papildęs Europos bibliotekų ir archyvų šaltiniais, jau buvo susitaręs jį išleisti Prancūzijoje, bet šį kartą mirtis neleido tai įvykdyti. Tikimasi tačiau, jog kiti tuo pasirūpins.

Viktoras Gidžiūnas, O.F.M.

ADOMAS JAKŠTAS PAMINĖTAS BULGARIJOJE

Bulgarijos esperantininkų žurnale "Nuntempa Bulgario" — Dabartinė Bulgarija S. Tijūnaitis iš Lietuvos parašė straipsnį apie A. Jakštą — Dambrauską, minint jo šimto meto gimimo sukaktį. Straipsnis pavadintas šitaip: "A. Dambrauskas — kovotojas už pasaulio taiką ir brolybę tarp tautų." Jis dėtas 1960 m. rugsėjo numeryje.

Straipsnyje tarp kitko rašoma: "Aleksandras Dambrauskas ... buvo neeilinis asmuo su didele erudicija, giliu intelektu, milžinišku darbštumu. Jis pasižymėjo teologo, filosofo, mokslininko, matematiko, poeto, žurnalisto, publicisto, literatūros ir meno kritiko, politiko bei socialinio veikėjo ir pagaliau pasaulinio masto esperantininko savybėmis. Būdamas lietuviško laikraščio "Draugija" redaktorius bei knygų leidimo draugijos pirmininkas, jis plačiai bendradarbiavo įvairiuose laikraščiuose bei žurnaluose, viduj bei užsieny. Jo literatūrinis bei mokslinis palikimas yra grandiozinis. Dėl nenusilenkimo caro antitautinei politikai jis kentėjo ištrėmime penkerius metus apskrities mieste Ustiužnoj, Novgorodo gubernijoj. Kai 1904 metais caro politika kiek sušvelnėjo, ir lietuviai gavo teisę turėti savo spaudą, A. Dambrauskas 1906 metais atsisakė nuo augšto posto ir apsigyveno Kaune, visiškai atsiduodamas darbui lietuvių tautos labui. Kaune jis ir mirė, kaip prelatas, Kauno universiteto garbės profesorius bei daktaras ir pirmas katalikų akademikas".

Toliau rašoma apie Dambrausko kaip esperantininko nuopelnus. Be to, viso puslapio ištrauka iš "Užgesę žiburiai" apie jo santykius su Esperanto autorium Zamenhafu. **L.D.**

ATSIŠAUKIMAS Į LIETUVIUS STUDENTUS

Mieli kolegos! Visi mes esame paskendę savo studijose. Vieni iš mūsų studijuoja techniką, kiti gamtos ar humanitarinius mokslus. Bet ar daug kas jaučia pareigą pastudijuoti lietuvių kalbą, istoriją, literatūrą? Mes jau spėjome paskaityti Hemingvėjo, Sandburgo kūrinius, bet ar mes žinome ką nors apie Čiurlionį, Maironį, Kudirką?

Mūsų tautos kančios jaudina svetimuosius. JAV Kongreso atstovai nekartą yra pareiškę protestą prieš raudonąjį siaubą, kankinantį mūsų tautą. O mes, jaunieji, ką mes darome palengvinti kančias mūsų brolių? Senesnioji mūsų karta šiandien vadovauja lietuviškai spaudai, dirba mokyklose, organizacijose, Lietuvos vadavimo judėjime. Bet jie neamžini. Kas pavaduos juos, Juk tai mūsų pareiga. Bet ar mes esame tam darbui pasiruošę? Ar mes mokame savo mintis reikšti gražia lietuvių kalba? Ar turim pakankamai šiam reikalui žinių?

Mūsų pareiga yra pažinti mūsų

MENAS

ADOMO GALDIKO PARODA ALMAUS GALERIJOJE

Adomas Galdikas nuo pat atvykimo į Jungtines Valstybes narsiai reiškiasi šio krašto meniniame gyvenime. Tasai reiškimasis vyksta dviem kryptimis — lietuviška ir amerikietiška. Lietuvių visuomenė dailininką pažįsta nuo pirmųjų nepriklausomybės metų, amerikietiškoji — nuo to laiko, kai pradėjo ruošti savo darbų parodas Niujorko galerijose ir dalyvauti kitų miestų kolektyvinėse parodose. Turint mintyje šio krašto sąlygas, kiekvienam ateiviui, nors jau ir su žymiu vardu, kelias yra sunkus. Tenka nuolatinėmis parodomis save iškelti ir tartum įleisti šaknis į šios šalies meno sluogsnius. Tada tiktai pasirodo vaisiai — susidomi muziejai, sujunda kolekcionieriai, atsiveria pačių žymiausių galerijų duris . . . Adomui Galdikui yra žinoma ši kieta tikrovė, ir jis, pasitraukęs į nuošalį, dirba ir gyvena vien tik kūryba, kas metą susilaukdamas naujesnių laimėjimų amerikietiškoje ir lietuviškoje plotmėje.

Paskutinis šio dailininko viešas pasirodymas įvyko praėjusių metų gale. Great Necko mieste, netoli Niujorko, Almaus Galerijoje buvo atidaryta Adomo Galdiko tapybos paroda, kuri užtruko nuo lapkričio 27 iki gruodžio 10 d. Šioje parodoje su naujausiais dailininko darbais turėjo progos susipažinti tiek amerikietiškoji, tiek lietuviškoji visuomenė. Žmonių dėmesį Adomo Galdiko kūrybai ypatingai liudija parodos atidarymo pavakarė, į kurią suėjo gausus būrys meno mylėtojų bei dailininko gerbėjų.

Almaus Galerijoje Adomas Galdikas iškabino 13 savo vėliausios kūrybos paveikslų. Visi jie sukurti gamtos temomis. Kai kurie itin didelio formato. Vyrauja aliejus. Šios nedidelės galerijos patalpose Galdiko darbai ypatingai susiskambėjo į darnią visumą ir žiūrovui teikė estetinio vientisumo įspūdį. Tai viena iš teigiamiausių parodos savybių, rodanti, jog dailininkas jai atidžiai ruošėsi, vykusiai atrinko darbus ir pasiekė pilnutinės sintezės.

Kalbant apie šioje parodoje išstatytų darbų pobūdį, pirmiausia tenka pažymėti, jog Adomas Galdikas išlieka ištikimas sau. Jo kūrybinė liepsna, ankstesniuose gyvenimo tarpsniuose plevenusi spalvomis, ir čia tebėra lengvai pažįstama. Tik ji įgijo didesnio intensyvumo, pasiekė gilesnės spalvinės išraiškos, išsiskleidė naujais techniniais atradimais. Siekdamas vis augštesnės tapybinės kultūros, dailininkas atsižadėjo ankstesnio daiktų vaizdavimo daugiau ar mažiau konkrečia forma. Adomas Galdikas dabar į visus daiktus žiūri vien tik per spalvą, stengdamasis aliejinės tapybos priemonėm iškelti jų vidinę pusę. Formai šio meto jo darbuose taip pat teikiama pagrindinė reikšmė, tik jau kitokiu atžvilgiu. Dabar Galdikas, nebesigilindamas į kasdienę daiktų išorę, aliejumi kuria estetines nematytas formas, iš kurių išauga daiktų siluetai. Kartais gi tos formos pasilieka grynai abstraktinėje plotmėje. Tuo keliu žengdamas, dailininkas labai išpuoselėjo aliejinės tapybos faktūrą, suteikdamas jai nepaprasto turtingumo. Šiuo metu jo paveiksluose gamta yra daugiau sudvasinta, pilna paslaptingos galios, išreiškiančios ir pačius tyliausius jos alsavimus ir pačius stipriausius jos prasiveržimas. Užėjęs ant šio kelio, Adomas Galdikas įsirikiuoja į dabartinio laiko pasaulinio meno nuotaikas, tapdamas naujai aktualus ir laimėdamas platesnę erdvę tolimesniems skrydžiams. **L.A.**

ANKSTYVA MIRTIS

Gruodžio 8 d. su mūsų pasauliu atsiskyrė dail. Paulius Augius, palikdamas liūdesy ne tik savo šeimą, bet ir visus lietuvius, kurie vertino jo kūrybinį įnašą į mūsų tautos dailę.

Velionis priklauso tai jaunajai lietuvių grafikų kartai, sakytum, tai trijulei, kurion įeina Petravičius, Valius ir jis. Jie visi trys taip artimi savo nuotaikomis ir užsimojimais kurti lietuvių liaudies meno dvasioje ir per ją siekti visuotinumo. Kaip skaudu, kad dail. P. Augius tokiame ankstyvame amžiuje išlūžo iš tų grafinio elito gretų, palikdamas klaikią tuštumą!

Dailininkas buvo gimęs 1909 m. rugsėjo 2 d. Žemaičių Kalvarijoje. Telšiuose baigė gimnaziją 1935 m., o po trejų metų Kauno Meno Mokyklą. Studijas gilino Paryžiuje. Nuo pat studentavimo dienų dalyvavo meniniuose sambūriuose. Baigęs mokslą, ėmė reikštis kaip originalus grafikas ir dalyvauti parodose Lietuvoje ir užsienyje. Anuomet dailininkas įdomiai iliustravo medžio raižiniais Žemaitės "Petrą Kurmelį", Valančiaus "Žemaičių vestuves",

---

tautos praeitį, literatūrą, o ypatingai gražią lietuvių kalbą. Kas mums šiame reikale gali padėti?

Fordhamo universitete tris vasaras veikė lituanistikos institutas. Lituanistika buvo traktuojama lygiai su kitais dalykais. Tačiau praeitą vasarą jau nesusidarė reikalingo studentų minimumo — 25, ir lituanistikos semestro nebuvo.

Mieli kolegos! Ar tai ne mūsų apsileidimas? Kiekvienas turi jausti pareigą paskirti vieną ar dvi vasaras lituanistikos studijoms. Praeitos vasaros klaidą turime atitaisyti šią vasarą. Tebūna ne 25 studentai, bet 125.

Lituanistikos instituto vadovybė — kun. prof. Vl. Jaskevičius ir prof. A. Vasys pažadėjo mums suorganizuoti vasaros lituanistines studijas, jei iki kovo 15 užsiregistruos bent 25 studentai. Sukruskime visi; parodykime, kad jaunystė viską nugali. Nedelskime. Užsiregistruokime, kad vadovybė galėtų organizuoti lektorius, rūpintis biblioteka ir kitomis priemonėmis.

Užsiregistruoti galima laišku, kartu pridedant registracijos mokestį 36 dol. Jei semestras neįvyktų, pinigai bus grąžinti. Vadovybė prižadėjo rūpintis stipendijomis už mokslą sumokėti, kaip buvo anksčiau.

Kreipkitės šiuo adresu: Lithuanian Program, Fordham University, New York 58, N. Y.

Judita Audėnaitė—N.Y. Sk. Lietuvių Studentų S-gos sekretorė; Gediminas Naujokaitis—N.Y. Sk. Studentų Ateitininkų pirmininkas; Jonas Mačiūnas—N.Y. Sk. Studentų Santaros pirmininkas; Daiva Audėnaitė—N.Y. Sk. Studentų Santaros sekretorė; Jurgis Birutis—N.Y. Sk. Akademikų Skautų pirmininkas; Algis Šetikas—N.Y. Korp. Vytis sekretorius; Antanas Smetona—N. Y. Sk. Neo - Lituanų pirmininkas; Milda Sperauskienė—N.Y. Sk. Neo Lituanų sekretorė; Kazys Norkeliūnas—Fordhamo Lietuvių Studentų atstovas.

Paulius Augius

Salomėjos Nėries "Žalčio pasaką", "Pupos" pasaką ir sukūrė nuostabų "Žemaitijos simfonijų" ciklą. Jo darbų yra Kauno bei Vilniaus meno muziejuose ir Čikagos Meno Institute, nekalbant jau apie privačias kolekcijas. P. Augius mėgo meno klausimais pasisakyti ir spaudoje. Rašė "Vaire", "Naujojoj Romuvoj", "Aiduose", Žiburiuose. Suredagavo tremtyje leidinį Lithuanian Art in Exile. 1938 m. dailininkas už iliustracijas gavo valstybinę premiją. Taip pat ir Amerikoje velionis gyveno menu. Sunkios aplinkybės jam trukdė ankstesniu našumu reikštis šioje šalyje. Bet jis, kiek įgalėdamas, kūrė, dalyvavo meno parodose, buvo vienas iš pagrindinių Liet. Dailės Instituto šulų. Amerikoje Augius sukūrė kalėdinių atviručių seriją, teikė naujų iliustracijų periodinei spaudai. Jo paskutinis užsimojimas, laimingai ištęsėtas, yra iliustracijos Vytauto Mačernio poezijos knygai, kurią suredagavo Kazys Bradūnas. Tai nuostabiai puikūs vaizdai iš lietuviškos buities, išskleisti medyje su turtinga liaudies ornamentika ir giliu įsijautimu į gimtąją žemę.

Visa Pauliaus Augiaus kūryba yra atremta lietuvių liaudies menu. Ji tokia ir tematikoje ir išraiškoje. Kai kam ji gal atrodo per grubi, bet tame liaudiniame pasaulio suvokime ir glūdi visa dailininko Pauliaus Augiaus galybė. Lietuvos, ypač žemaitijos, vargana buitis, savotiškai atsispindinti net gamtoje, jos tautosaka, grafinės senoviškos liekanos jam buvo neišsenkąs kūrybos šaltinis. Iš jos semdamasis, pasiekė jis tikro savitumo, bei gilios išraiškos. Norint suvokti velionio kūrybos dvasią, reikia pažinti žemaitiją — reikia išvysti ano laiko šios Lietuvos dalies peizažą, pažinti jos žmones, girdėti jų tarmę, stebėti jų religinį gyvenimą. "Žemaitijos simfonijų" ciklo paveikslus sunkiau bus pilnai išgyventi tam, kuris nematė didžiųjų Žemaičių Kalvarijos atlaidų, neapvaikščiojo su tomis miniomis Kryžiaus Kelių, išdėstytų beveik 4 kilometrų plote. Augiaus paveiksluose gyvai dvelkia ta paprasta žemaičių pamaldumo dvasia, plevesuoja jų procesijų vėliavos. Įsižiūrėjęs į tas eisenas, jauti, lyg tie žmonės keliautų į pačią amžinybę, sykiu su savimi traukdami ir gamtą, ir savo sodybas, ir savo varganą dalią. Viskas čia sutampa, susilieja. Daiktai, dažnai palenkti žmogui, netenka savo įprastinių dimensijų. Koks ekspresingas yra, pav., jo medžio raižinys "Malda", kur dvi moterys kelia rankas į dangų! Tai vyksta ne šventovėje, o gamtoje. Čia augščiau galima iškelti rankas, kaip bažnyčioje, kuri paprastutė stovi šalia jų, susiliejusi su jų kūnų formomis. Tų būtybių rankos kyla augščiau debesų, kurie čia tokie grėsmingai tamsūs. Tai ar tik ne geriausias velionio paveikslas, įamžinęs Lietuvos pamaldžią moterį.

Apskritai dailininkas savo kūryboje labiausiai ryškino Lietuvos kaimo senovinę buitį, iškeldamas ją į modernios grafikos augštį.

Dail. Paulius Augius mirė, vos peržengęs 50 metų amžiaus ribą. Nėra abejonės, jog jis daug dar būtų sukūręs, jeigu lėtesniais žingsniais būtų artėjusi mirtis. Dabar Lietuvos žemė per anksti turi gedėti, netekusi vieno iš didžiųjų savo numylėtinių.

L. A.

II DAINŲ ŠVENTĖS REPERTUARAS

II Dainų Šventės komitetas pavedė Lietuvių Muzikinei komisijai, kartu su kitais chorvedžiais susitarus, nustatyti galutinį šventės repertuarą. Visas Dainų Šventės repertuaras jau galutinai nustatytas. Todėl jis čia ir pranešamas visiems chorų dirigentams ir choristams:

1. Mišraus choro dainos:

Malda už tėvynę — J. Dambrauskas, JAV himnas, Lietuvos himnas, Lietuviais esame mes gimę — S. Šimkus, Tremtinių ir išvežtųjų giesmė — V. Jakubėnas, Pabusk, pasauli — J. Bertulis, Tėvynės gėlės — S. Gailevičius, Vėjo dukra — S. Šimkus, Vėjužėlis — A. Vanagaitis, Ei didi, didi, — J. Strolia, Išėjo merga — K. V. Banaitis, Aš nueisiu — J. Štarka, Parsivedžiau mergužėlę lepūnę — M. Petrauskas, Pradės aušrelė aušti — B. Budriūnas, Pasakyk, mergele — J. Žilevičius, Kurteliai sulojo — B. Jonušas, Siūbau, lingau paukštelis — J. Zdanius.

2. Vyrų choro dainos:

Ant marių — B. Budriūnas, Daina, daina — J. Gaidelis, O, kad išauštų — J. Žilevičius, Šaltyšius — J. Gaidelis.

3. Moterų choro dainos:

Eglė rauda — A. Markaitis, S.J., Lopšinė — Sesuo M. Bernarda, Tėviškėlė — B. Budriūnas, Rods parpulčiau — A. Vanagaitis, V. Jakubėnas.

Dainų šventės komitetas prašo ir ragina visus chorus išmokti ne tik mišraus choro, bet ir moterų bei vyrų chorų repertuaro dainas. Tai parodys didesnį lietuvių choro pajėgumą ir paįvairins visą šventės repertuarą.

Kai kuriose repertuaro sąsiuviniuose yra daugiau atspausdinta dainų, negu bus dainuojama šventėje. Prašoma ruošti tas dainas, kurios čia nurodytos, o kitos, kurios čia neišvardintos, nebus dainuojamos.

Jei kiltų koks neaiškumas dėl repertuaro gaidų, prašome kreiptis į repertuaro reikalams narį J. Zdanių, 1626 So. Boulevard, Evanston, Ill.

II Dainų Šventės komitetas

---

* Jordano salėje Bostone Jeronimo Kačinsko diriguotos Gounod'o Šv. Cecilijos mišios susilaukė spaudos ir publikos labai palankaus įvertinimo. Įtakingas dienraštis "Boston Globe" sausio 9 d. laidoje rašė:"

"...Du sambūrius vakar popiet girdėjome Jordan Hall salėje — So. Bostono lietuvių šv. Petro parapijos chorą ir Melrose simfoninį orkestrą.

"J. Kačinskas yra abiejų dirigentas, ir vakar juos abudu sujungė, atlikdamas Gounod koncertines šv. Cecilijos mišias. Veikalas imponuojančios apimties, reikalaująs įjungti orkestro lėkštes ir didįjį būgną. Šv. Cecilijos mišios šiandien retai atliekamos pilno sąstato.

"Aiškiai matyti, kad, lavindamas šv. Petro parapijos chorą, Kačinskas statė griežtus reikalavimus, nes jų giedojimas buvo pažymėtinai augšto

RELIGINIS GYVENIMAS

ASYŽIAUS PRANCIŠKONAI — KINO ARTISTAI

Jei kas šiandien aplankytų Asyžių, jo nepažintų: ramus, pranciškoniško paprastumo ir pamaldumo dvasia dvelkiąs miestelis yra pasikeitęs. Keistos asmenybės, keistais drabužiais apsirengę, laksto iš vienos vietos į kitą, iš bažnyčių į aikštes. O dar keistesni pabūklai, visokie aparatai, šviesos, motorai rodo, kad čia dedasi kas nors nepaprasto. Vietos gyventojai, prasivėrę savo kuklių namelių langus, su nepasitikėjimu žiūri į visas tas keistenybes ir negali suprasti, kaip visada tokie rimti ir pamaldūs vienuoliai šiomis dienomis yra įsijungę į tą visą maskaradą ir aktyviai dalyvauja tame jomarke.

Taigi, Asyžiuje sukamas filmas "Pranciškus Asyžietis". Šis filmas yra sena svajonė Platono Skouras, kuris perskaitęs Louis de Wohl romaną "Linksmasis elgeta", išdėstė savo sumanymą tėvui S. Skouras, kuris yra 20th Century-Fox pirmininkas — direktorius. Mintis filmų gamintojui patiko, ir imtasi ją realizuoti. Amerikiečiai, filmų gamybos technikai, tuoj ėmėsi darbo ir nusprendė, kad geriausia bus sukti filmas tose vietose, kurios matė Asyžiaus "Poverello". Dėl to šiandien Asyžius pilnas amerikiečių ir italų, daugiausia atvykusių iš Romos. Jaunas Bradford Dillman, vaidinąs šv. Pranciškų, užsiaugino barzdelę, kad labiau panašėtų į šventąjį, o Asyžius pristatė visokių scenovaizdžių, kurie atgamintų viduramžius.

Šv. Petro bažnyčia, kurioje filmuojama scena, kaip Pranciškus atsisako į vyskupo rankas visko, ką tik turėjo, net ir drabužių, yra visiškai ištuštinta: išnešti suolai ir klaupkos, nes viduramžiais pamaldūs krikščionys tokių patogumų nežinojo. Priorijos rūmai (jie yra statyti XV a.) yra perdažyti pilka spalva, kad atrodytų senesni. Prieš Minervos šventyklą pristatyta keistų barakų, kurie turi atvaizduoti viduramžių rinką. O prie šv. Rufino bažnyčios esanti aikštė turi atvaizduoti Romos Laterano rūmų kiemą, nes Romos Laterano rūmai nieko neturi iš viduramžių.

Kaip tik šioje aikštėje sukama scena, kai Pranciškus gauna linksmą žinią, jog bus priimtas popiežiaus. Keletas viduramžių riterių, apstoję Pranciškų, jam tikrina, kad jis niekad negaus leidimo pamatyti popiežių. Bet Pranciškus (Bradford) nesiliauja tikėjęs ir neklauso, ką jam sako popiežiaus rūmų sargai.

Įdomus yra tas vyriausias filmo herojus Bradford, kuris turi atvaizduoti Pranciškų. Su reta barzdele, apsivilkęs lietpalčiu (kada nevaidina) atrodo daugiau panašus į Alpių šaulį, negu į amerikietį filmų artistą. Net ir tada, kai dėvi šventojo rūbą — abitą, stengiasi kuo mažiau pasirodyti viešumai; pertraukų metu nedrįsta net užsirūkyti bijodamas, kad koks fotografas nepagautų "Pranciškų berūkantį cigaretę". Pats yra protestantas, bet stengiasi įsigyventi į vidurinių amžių mistiko ir asketo gyvenimą. Laisvu laiku jį rasi besėdintį šv. Pranciškaus bazilikoje ir bestudijuojantį Giotto freskas, vaizduojančias šventojo gyvenimą.

O ir kiti artistai vaidybos kostiumuose pasirodo viešai tik tiek, kiek yra būtina. Tokia tvarka ir toks įsakymas, kuris buvo išleistas po to, kai vienoje krautuvėje kilo panika, ten įėjus "raupsuotam" su baisiai nuteptu veidu, kad būtų panašus į raupsais sergantį.

Ypač vengia viešai rodytis šviesiaplaukė Hollywoodo žvaigždė, vaizduojanti šv. Klarą, Dolores Hart. Jai, uoliai katalikei, ši partija yra labai prie širdies ir vaidina su dideliu įsijautimu. Kiekvieną rytą Dolores skuba į bažnyčią priimti šv. Komuniją, o paskui darbas, laisvu laiku Asyžiaus įžymybių lankymas, piešimas ir laiškų rašymas. Dažnai susimąsčiusi vaikščioja po šv. Damijono bažnytėlę ir tas vietas, kur gyveno ir mirė šv. Klara.

Tarp kitų šio filmo artistų pažymėtinas 80 metų amžiaus škotas Finlay Currie, vaidinąs popiežių Inocentą III. Nors jau ant savo pečių neša aštuonias dešimtis, betgi dar yra gyvas ir veiklus, paskutiniais metais vaidinęs daugelyje filmų ir sukoręs 50,000 mylių, bekeliaudamas iš vienos vietos į kitą, kur tik reikėjo vaidinti. Paklaustas, ar nemanąs palikti filmų pasaulį, atsakė: "Jei pasitraukčiau, daugiau nebegyvenčiau, o tik vegetuočiau". Vaidinti popiežių jam vienas malonumas. "Pagaliau, sako, reikėjo imtis ir popiežiaus rolės po to, kai esu vaidinęs kunigą,

---

lygio. Vyrų ir moterų balsai yra pakankamai gausūs, kad galingai skambėtų reikiamose vietose, bet pagrindinis šio choro požymis—puikus aiškumas, greitas, judrus reagavimas į dirigento mostą ir detalių subtilumas.

"Solistų taip pat buvo malonu klausyti, nes visų balsai buvo plataus skambėjimo ir visi giedojo muzikaliai, kas dažnai reta tarp solo balsų. Stankaitytė, Baras ir Vaznelis pasiekė tobulai sulieto tono.

"Nors buvo tonacijos problemų, bet Melrose simfoninis orkestras gražiai užsirekomendavo nelengvu Chadwicko dalyku ir daug reikalaujančiu Mendelsohno Itališka simfonija ir Mišiomis."

* Gruodžio 3-4 d. Niujorke pastatytas Antano Škėmos veikalas "Vienas ir kiti" sutraukė daug lietuvių publikos. Vaidinimą režisavo Vytautas Valiukas, dekoracijas piešė dail. T. Valius, administracinius reikalus tvarkė akt. Kaz. Vasiliauskas, vaidinimą globojo Balfas.

* Gruodžio 3 d. Grand Rapids meno galerijoje atidaryta A. Valeškos Studijos bažnytinio meno ir tarptautinė eglučių paroda. Parodoje dalyvavo šie menininkai: Paulius Augius, Juozas Bakis, Alfonsas Dargis, Jurgis Daugvila, Bronė Jameikienė, Vytautas Kasiulis, Ada Korsakaitė-Sutkuvienė, Viktoras Petravičius, Telesforas Valius, Adolfas Valeška ir Romas Viesulas. Paroda susilaukė didelio susidomėjimo ir buvo gausiai lankoma. Paroda suruošta dail. A. Valeškos iniciatyva.

* Mercury korporacija New Yorke išleido šį mėnesį sekančius Vytauto Bacevičiaus piano kūrinius: Sonata No. 2, Op. 37 ($3), Sonata No. 3, Op. 52 ($3), Capriccio, Op. 28 ($1). Tų kūrinių išimtinas platintojas (exclusive distributor) JAV-se ir Kanadoj yra Theodor Presser Co. Philadelphijoj. Juos galima užsisakyti visose didesnėse muzikos krautuvėse Amerikoje. Taipgi galima įsigyti pas patį autorių, pasiunčiant jam pašto piniginę perlaidą (Money Order) su užsakymu sekančiu adresu: Vytautas Bacevičius, 760 Washington Avenue, Bridgeport 4, Conn.

vyskupą ir kardinolą. Taip jau tiko. Ateityje beliks angelą suvaidinti".

Filmui pagaminti numatyta išleisti 3 milijonai dolerių. Statistais paimti vietos gyventojai, kurie entuziastiškai bendradarbiauja su artistais profesionalais. Vaidybai reikia apie 800 vienuolių, ir asyžiečiai mielai užsivelka pranciškono rūbą. Net ir buvęs Asyžiaus burmistras komunistas neatsilaikė pagundai uždirbti: jis irgi įsimovė į pranciškonišką abitą.

Tarp tų laikinų "pranciškonų" vaidina ir tikri Asyžiaus pranciškonai. Kartais net pats režisierius M. Curtiz neatskiria, kurie čia tikrieji, kurie tik "laikini". Tačiau būna scenų, kur tikrieji greitai išsiskiria nuo netikrųjų. Kartą buvo sukama scena vienuolyno valgomajame. Režisieriui davus ženklą, prie stalo sėdintieji griebėsi už vištienos. Bet dalis vienuolių jos nelietė ir neramiai dairėsi aplink. Režisierius negreit suprato, kad ta diena buvo penktadienis.

Asyžiaus pranciškonai prisidėjo, kiek tik galėjo, kad filmas apie jų ordino steigėją išeitų kiek galima geresnis ir tikresnis. Jie prisitaikė prie keistų filmo pasaulio reikalavimų ir papročių. Tik kai kada jie nesutiko vaidinti scenose, kurios prieštarauja pranciškoniškojo gyvenimo papročiams. Pavyzdžiui, kartą šv. Damijono vienuolyne norėta pavaizduoti scena, kaip Paulius, įsimylėjęs Klarą, veržiasi į vienuolyną, kad dar kartą gautų pamatyti ir pasikalbėti su buvusia mylimąja, kuri pabėgo iš pasaulio ir pasiaukojo Viešpačiui. Nieko nepadarysi: joks vyras negali įeiti į klarisių vienuolyną. Reikėjo pakeisti scenarijų. Vienuolyno vartai, į kuriuos beldžiasi Paulius, filme niekad neatsivers.

Vieninteliai Asyžiuje, kurie atsisakė bendradarbiauti su režisierium Curtiz, yra Asyžiaus balandžiai. Režisierius norėjo sukurti aušros vaizdą, kada balandžiai pabudę leidžiasi į miestelio aikštę. Tam geriausiai tinka 4 val. po pietų, kada šviesos efektas tinkamiausias. Bet balandžiai, kurie kiekvieną dieną 12 val. būriais susirenka į Minervos aikštę gauti iš turistų rankų lesalo, popietiniu metu atsisakė pakartoti vidudienio sceną, nors porą dienų nebuvo šeriami. Sutūpę ant stogų, galvas kraipydami žiūrėjo į barstomus aikštėje žirnius, bet nė vienas nesutiko nusileisti žemyn. Curtiz pasipiktinęs, atsisakė šios scenos. Kažkas girdėjo jį murmant: "Netgi nėra sindikato, kuriam galėčiau apskųsti balandžius".

Dr. J. Sav.

VISUOMENINIS GYVENIMAS

LIETUVIŠKOMIS AKTUALIJOMIS

Mūsų tautinės spaudos bendradarbių tinklas toks nedidelis, kad kiekviena nauja pavardė ar pravardė jau savaime patraukia skaitytojo dėmesį. Juo labiau dėmesys krypsta į tas šviežienas, kurios pasirodo su naujais sumanymais arba, kaip amerikiečiai sako, su senųjų klausimų nauju "approach". Pastarieji "Aidų" numeriai (1960 lapkričio ir gruodžio mėn.) malonią šviežieną pateikia visuomeninio gyvenimo apžvalgoje.

Lapkričio "Aiduose" gerb. A. Plukas pabėrė konstruktyvių minčių Lietuvos laisvės kovos priemonių ir organizacijos klausimu, gruodžio "Aiduose"—lietuvių bendruomenės organizacijos klausimu.

Svarstydamas Lietuvos pavergimo dvidešimtmetį, A.P. lapkričio "Aiduose" taikliai pabrėžia reikalą didesnės mūsų iniciatyvos, kad įveiktume ligšiolinę diskriminaciją Baltijos valstybių atžvilgiu, kuri reiškiasi Laisvosios Europos radijo transliacijose, jas apribojant tik bulgarų, čekų, lenkų, rumunų ir vengrų kalbomis. Tikrai, jei LER išskiriamų tautų išeivija dėl to išskyrimo parodytų daugiau susirūpinimo ir pradėtų Laisvosios Europos Komitetą "bombarduoti" Vasario 16-sios minėjimo rezoliucijomis, organizacijų nutarimais ir prašymais, taip pat spaudos pasisakymais, — veikiausiai Laisvosios Europos radijo transliacijos būtų praplėstos ir lietuvių, latvių, estų, albanų kalbomis. Amerikiečiai yra gana jautrūs viešajai opinijai, juoba, kai ji liečia aiškiai pagrįstą reikalą.

Lapkričio "Aiduose" A.P. įtaigiai svarsto ir Lietuvos bylos kėlimą Jungtinėse Tautose. Tikrai, "naujų valstybių Afrikoj kūrimasis sudaro rėkiantį kontrastą Lietuvos padėčiai." Norėčiau pridurti: ne tik Lietuvos, bet visų Sov. Sąjungos pavergtų valstybių padėčiai. Tatai norėčiau čia specialiai pabrėžti, nes A.P. svarstymai kai kam gali sudaryti klaidingą įspūdį, kad jis mano Lietuvos bylą esant galima ir tikslinga Jungtinėse Tautose kelti skyrium nuo Sov. Sąjungos kitų užgrobimų Centro ir Rytų Europoje. Mano supratimu, A.P. ta prasme nėra izoliacijonistas, o yra visiškai solidarus su visais Pavergtųjų Seimo žygiais, kurių tas yra daręs ir tebedaro, kad JT į savo darbotvarkę įtrauktų Sovietų Sąjungos pavergtos Rytų ir Centro Europos, o sykiu ir pavergtos Lietuvos, klausimą. O mūsų pasyvumą tuo reikalu, mano galva, A.P. teisingai įžvelgia mūsų visuomenės abejingume. Jau eilė metų Pavergtųjų Seimas įvairiomis progomis šaukiasi ir į laisvojo pasaulio sąžinę ir į Jungtines Tautas dėl padėties sovietų pavergtuos kraštuos, nurodydamas, kad po antro pasaulio karo Vakarai suteikė nepriklausomybę buv. savo kolonijų keliems šimtams milijonų gyventojų, ogi sovietai tuo pat metu atėmė laisvę keliems šimtams milijonų gyventojų buv. nepriklausomų valstybių. Tačiau ligšiol tas Pav. Seimo balsas nebuvo lygiagreičiai paremtas atitinkamų tautų išeivijos atitinkama veikla. Kadangi ši veikla turėtų apimti visų laisvojo pasaulio kraštų lietuvius, jos priešakyje gal ir tikslinga būtų turėti ad hoc organą, jei PLB valdyba to nesiimtų. Abejočiau, kad Vlikas, kaip JAV piliečių organizacija ir visiems lietuviams neatstovaująs organas tą uždavinį gebėtų sėkmingai vykdyti. Nebent jis būtų rimtai atkreipęs savo dėmesį į A.P. pastabas dėl Lietuvos laisvinimo organizacijos reformų. Bet pačiame Vlike sąlygos tam, atrodo, dar nepribrendusios.

Lygiai verti dėmesio A.P. "žvilgsniai į Lietuvių Bendruomenę" gruodžio "Aiduose". Nors šiems žvilgsniams tikrą LB vaizdą, mano supratimu, užstojo spalvoti stiklai, pro kuriuos A.P. į LB pažiūrėjo, bet tatai nenuvertina autoriaus nuoširdumo, šį didžiai reikšmingą lietuvių išeivijos klausimą svarstant. Visi jaučiame ne tik JAV bet ir kitų lietuvių bendruomenių negalias, ir kiekvienas nuoširdus susirūpinimas LB likimu ir jos organizacija yra šiaip ar taip žingsnis toms negalioms šalinti. O norint negalias šalinti, reikia surasti jų priežastis. Šias priežastis ir LB vietą JAV lietuvių organizaciniame gyvenime A.P. ir ap-

žvelgia. Jo įsitikinimu, "žodžių tauta, bendruomenė ir organizacija suplakimas ir jų supainiojimas ir sudaro vieną LB nesupratimo priežasčių". Antroji priežastis — LB visuotinumas. A.P. įsitikinimu, "kalbos apie LB visuotinumą arba visų lietuvių apjungimą yra savęs apgaudinėjimas ir kitų klaidinimas."

(1) **LB pobūdis.** Norėdami teisingai suvokti LB pobūdį, neprivalome naujos Amerikos ieškoti. Užtenka atsiversti 1949 išleistą Vliko knygutę "Pasaulio Lietuvių Bendruomenė", kurioje Lietuvių Chartos ir Laikinųjų PLB santvarkos nuostatų autoriai autentiškai ir nedviprasmiškai kiekvienam paaiškina, kad, **"kai tariame Lietuvių Bendruomenė** (parašyta iš didžiosios), **turime minty** ne kokią tam tikrų lietuvių įsteigtą draugiją, klubą ar kitą organizaciją, bet kurios vietovės, kurio krašto ar viso pasaulio **visus lietuvius."** (Pabraukta tekste). A.P., kaip kad savu laiku a.a. J. Liūdžiui, užkliūva Lietuvių Bendruomenės rašymas iš didžiosios raidės, tuo tarpu kai įprastai bendruomenė rašoma iš mažosios. A.P. daro išvadą; "Pastarieji trys žodžiai rašomi iš didžiosios raidės, jau reiškia organizacijos pavadinimą, vietoj žodžio "organizacija" vartojant tą patį "bendruomenės" žodį." Tikras nesusipratimas. Man teko atlikti Lietuvių Chartos ir Laik. PLB santvarkos nuostatų paskutinė redakcija ir tos didžiosios raidės Lietuvių Bendruomenės pavadinime atsirado tuo pačiu pagrindu, kaip jos atsirado Lietuvos konstitucijoj, rašant Lietuvių Tauta iš didžiosios, nors paprastai rašome lietuvių tauta, lietuvių bendruomenė. Jei būčiau nujautęs, kad tas rašymas Lietuvių Bendruomenė iš didžiosios kai kam galės taip toli einančių klaidingų išvadų pakišti, tikrai būčiau palikęs mažąsias raides.

Ne Lietuvių Chartos ir LB santvarkos pradininkai suplakė tautos, bendruomenės ir organizacijos sąvokas, o tik A.P., ir tuo suplakimu remdamasis, paneigė prigimtąjį LB pobūdį ir visuotinumą.

Galime būti skirtingų nuomonių klausimu, ar "išsiblaškę įvairiuose kraštuose ir įsimaišę į kitų tautų tarpą lietuviai" gali ar negali sudaryti "valstybės pobūdžio organizacijos". Bet, skelbiant Lietuvių Chartą ir LB santvarkos pagrindus, kaip tiktai ir buvo turėta mintis bandyti lietuvių išeivijai tokią, anot A.P. "valstybės pobūdžio", organizaciją sukurti, gerai suprantant, kad ji negalės turėti įprastinių valstybinės organizacijos prievartos priemonių, bet taip pat turint galvoje, kad ir tik tautinės bendruomenės solidarumu paremtos moralinio pobūdžio priemonės taip pat gali būti užtenkamai paveikios, kaip žydų bendruomenės praktika vaizdžiai liudija, tokiai "valstybės pobūdžio" tautinės bendruomenės organizacijai gyvuoti. "Ligšiol Lietuvių Bendruomenė neturėjo organizacijos" — skaitome "Pasaulio Liet. Bendruomenėj" (6 pusl). "Šiandien, kai Lietuva svetimųjų okupuota, pasaulyje pasklidę lietuviai ypač privalo vieningos ir veiksmingos savo bendruomenei organizacijos". (Ibid.) Pabrėžiu — **savo bendruomenei organizacijos.** Tad, svarstydami LB negalias, pirmiausia įsisąmoninkime, kad LB ir LB organizacija yra du visai skirtingi dalykai. LB yra neorganizuota lietuvių tautos dalis. LB organizacija ar santvarka yra tos tautos dalies "valstybės pobūdžio", tautiniu solidarumu paremtas, sprendžiamasis ir vykdomasis aparatas.

Nei skelbiant Lietuvių Chartą, nei vėliau kada niekur nebuvo ir negalėjo būt steigiama LB, kaip A.P. yra įsitikinęs, o buvo ir tebėra rūpestis, kaip įsteigti paveikus LB vykdomasis aparatas.

Ir registravimasis valdžios įstaigose liečia ne LB, o tik LB organizaciją, jos vykdomąją ir sprendžiamąją aparatūrą, nepaisant, kaip praktiškais sumetimais ta aparatūra būtų tituluojama. Pvz., kai kuriuos P. Amerikos kraštuos LB organizacija galima įregistruoti tik kaip šalpos organizacija. Neturėjimas gyvenamojo krašto įstatymų LB "valstybės pobūdžio" organizacijai pripažinimo verčia ją tenkintis tokia formalia padėtim, kokia praktiškai įmanoma, pasikliaujant tautiečių tautiniu susipratimu ir solidarumu.

Trumpai drūtai, LB yra, A.P. žodžiais tariant, "tautinė grupė", siekianti susidaryti savo tautiniams uždaviniams vykdyti tam tikrus organus, kurių visumą vadiname LB organizacija.

Galime būti skirtingų nuomonių, ar tai yra verta, ar ne, ar tikslinga, ar ne, ar realu, ar ne. Bet visi turime įsisąmoninti vieną ir tą pačią LB sampratą, kurią LB suteikė jos organizacijos pradininkai, Lietuvių Chartos ir LB santvarkos autoriai.

(2) **LB organizacija.** Nors A.P. visai klaidingai suprato LB pobūdį, bet dėl to jo "žvilgsniai" JAV LB **organizacijos** klausimu savo vertės neprarado. Nėra negalima, kad JAV LB organų funkcijas vykdytų A.P. minimos veikiančios tradicinės JAV lietuvių organizacijos. Juk ilgus amžius valstybės organų sprendžiamosios ir vykdamosios funkcijos priklausė net tik atskiriems asmenims: kunigaikščiams, karaliams, imperatoriams, arba tik tam tikros padėties žmonėms — bajorams. Demokratinės lygybės ir demokratinio visuotinumo principas valstybės organizacijoje, palyginti, yra naujas. O ir mūsų laikais, Tarptautinės Žmogaus Teisių Lygos duomenimis, 1956 iš 140 pasaulyje buvusių "governmental units" 53 buvo perdėm diktatūrinės, 34 pusiau diktatūrinės ir tik 53 daugiau ar mažiau demokratinės. Todėl ir LB organizaciją sudarydami, jei randame, kad tai LB uždaviniams naudinga ir esamomis sąlygomis neišvengiama, galime pasirinkti nebūtinai demokratinę lygybę ir demokratinį visuotinumą. Šis klausimas buvo kilęs ir 1949 Vlike, laikinuosius PLB santvarkos nuostatus redaguojant. Ir tąsyk buvo balsų, kad JAV LB organų funkcijas reikia palikti veikiančioms organizacijoms, parapijoms etc. Kaip referentas, gyniau demokratinius principus, ir dauguma mane palaikė. Tenka sutikti su A.P., kad tai buvo "prieš JV lietuvių organizavimosi tradicijas ir praktiškai (bent iš dalies. Aut.) reiškė veikiančių organizacijų ignoravimą". Po 10 metų čionykščio patyrimo matau, kad vien tik demokratinio principo taikymas JAV LB organizacijai sudaryti jai yra nenaudingas. Inerti demokratinė lietuvių masė išjudinti nevyksta, o, pasijutusi "apeinama", organizuotoji lietuvių visuomenės dalis daugiau ar mažiau sąmoningai LB organizaciją boikotuoja. Dėl to LB organizacijos pareigūnai, LB tautinių uždavinių vykdytojai-entuziastai dažnai turi jaustis kaip žąsis ant ledo: paeiti negali ir plaukti negali, nors vanduo ir matyt. Ilgainiui tatai gali sužlugdyti ir ryžtingiausių idealistų pastangas. Tai būtų neįsivaizduojamas nuostolis išeivijos tautiniame balanse. Dėl to atsargiai ir apdairiai tenka svarstyti kiekviena nuoširdi mintis, ieškanti JV LB organizacijai paveikesnės formos.

Konkrečiai kalbant, A.P. projektas, mano galva, JV LB organizacijai netinka dėl savo kraštutinumo, paneigiančio demokratinį principą LB organizacijoje, iš jos visai išjungdamas lietuvių masių dalyvavimą. Tai tos pat rūšies klaida, kaip kad pasirinkimas JV LB organizacijai grynai demokratinio principo, apeinant organizuotos visuomenės vaidmenį. Esu įsitikinęs, kad geriausia praktiškai JV LB organizaciją sudaryti, sujungiant abu veiksniu: demokratinę lietuvių masę ir jos organizuotąją dalį. Visuotiniai LB organų rinkimai, kaip ligšiol, įgalintų pasireikšti demokratinę masę, o draugijoms, parapijoms, etc. suteikta teisė turėti savo atstovus LB or-

Į V Y K I A I

* Pop. Jonas XXIII kalėdinėje kalboje iškėlė pavojų, kurį sudaro materialistinė gyvenimo samprata. Nuo jos nukenčia socialinė žmonijos struktūra, šeima, paskiri asmenys... Į kovą su ateistiniu materializmu Šv. Tėvas kvietė politikus, intelektualus, tėvus ir visus geros valios žmones, užtikrindamas Kristaus pergalę.

* Jaunimo Literatūros konkurso dvi premijas laimėjo Liūda Germanienė už novelę "Prizmę" ir Dalia Kolbaitė už eilėraštį "Netarti žodžiai". Kiekviena jų gavo po 150 dol. dovaną. Konkursą organizavo Akademinis Skautų Sąjūdis. Abi premijos iškilmingai įteiktos Čikagoje sausio 8 d. Jury komisijon įėjo: Nelė Mazalaitė, dr. H. Lukaševičius, Leonardas Žitkevičius, St. Zobarskas ir R. Kezys.

* Liet. Bendruomenės Tarybos Prezidiumas (J. Šlepetys—pirm., A. Devenienė—vicepirm., J. Kapočius—sekretorius) Naujų Metų proga kreipėsi į lietuvius šiuo atsišaukimu:

"Jungt. Amerikos Valstybių Lietuvių Benndruomenė, didžios idėjos ir svarbių tikslų vedama, žengia į dešimtuosius savo veiklos metus.

LB Tarybos Prezidiumas Kalėdų švenčių ir Naujųjų 1961 Metų proga nuoširdžiai sveikina P. Lietuvių B-nės Valdybą; JAV LB Tarybos narius; LB Centro Valdybą, centrinių LB institucijų, LB apygardų, apylinkių valdybas ir visus LB darbuotojus. Linki jiems ištvermės ir ko geriausios sekmės ateityje.

Prezidiumas sveikina lietuvių organizacijų vadovybes, visus lietuvius JA V-se, pavergtoje Tėvynėje, žiauriame ištrėmime ir išsisklaidžiusius laisvajame pasaulyje.

Širdingai linkime, kad Naujieji Metai būtų visiems giedresni ir kad priartintų mūsų didžiųjų troškimų įsikūnijimą — mūsų mielos Tėvynės išlaisvinimą.

---

ganuose lygia kompetencija su rinktaisiais įtrauktų organizuotąją visuomenės dalį. Augščiau minėta Vliko knygutė —"Pasaulio Lietuvių Bendruomenė" — teisingai paaiškino, kad "PLB organizacija ateina ne esamos tvarkos ir esamų draugijų keisti, griauti ar naikinti, bet tik jų veiklos paremti, papildyti ir apvainikuoti bendra **visų lietuvių organizacija.**" (Pabraukta tekste). Bet savo reikšmingus tautinius uždavinius LB organizacija gali sėkmingai vykdyti tik **visų lietuvių** bendromis jėgomis ir tautiniu solidarumu.

V. Vaitiekūnas

Džiugu konstatuoti, kad visų LB organų darniomis pastangomis atliekami svarbūs tautiniai - kultūriniai darbai rodo gyvą bendruomenininkų ryžtą ir didėjančius užsimojimus ateities veiklai."

* Pavergtųjų Europos Tautų Seimo ir Lietuvių Delegacijos pirm. V. Sidzikauskas Naujųjų Metų sveikinimo žodyje į Lietuvą pažymėjo:

"Sovietų Sąjunga praeitais metais buvo labai išplėtusi pastangas savo užgrobimams įtvirtinti ir savo įtakai Afrikos ir Amerikos žemynuose sustiprinti. Galima sakyti, praėjusieji metai buvo sovietinio veržlumo metai.

Tačiau laisvojo pasaulio lietuvių ta sovietinė ofenzyva nenugąsdino ir nepakrikdė. Priešingai, tik tvirčiau suglaudė jų kovos jėgas dėl Lietuvos laisvės. Laisvųjų lietuvių pastangų ir rūpesčių dėka turėjome praeitais metais ir gražių prošvaisčių. Visame laisvajame pasaulyje, kur tik lietuvių gyvena, ir net ten, kur jų nėra, kaip Artimuose ar Tolimuose Rytuose, ar Indijoje, buvo prisimintas Lietuvos pavergimas. Buvo protesto manifestacijos. Buvo reiškiamas pritarimas lietuvių tautos išvadavimo pastangoms. O Jungtinėms Tautoms svarstant kolonializmo likvidavimą, 37 valstybių atstovai iškėlė taip pat Vidurio ir Rytų Europos valstybių, tarp jų ir Lietuvos, padėtį, reikalaudami likviduoti ir sovietinį kolonializmą.

Jungtinių Tautų priimtoji rezoliucija reikalauja nepriklausomybės ir laisvės visoms tautoms."

Kalbos pabaigoje pirmininkas užtikrino, kad "veikdami drauge su kitomis Sovietų pavergtomis Vidurio ir Rytų Europos valstybėmis Pavergtųjų Europos Tautų organizacijoje, laisvojo pasaulio valstybių remiami, mes, laisvieji lietuviai, savo pareigą atliksime."

* Kan. J. Končius, Balfo pirmininkas, turėjo eilė pasitarimų ir posėdžių Balfo ir Care reikalais. Sausio 5 dalyvavo Filipinų ambasadoriaus Jungt. Tautoms oficialiame priėmime. Sausio 8-12 Vašingtone tarėsi su JAV valdžios pareigūnais šalpos - emigracijos reikalais.

* Mažosios Lietuvos Lietuvių D-ja Čikagoje paaukojo 200 dol. Lietuvos Tyrimų Institutui Niujorke. Tas institutas leidžia studijas Mažosios Lietuvos klausimais. Jose atremia vokiečių ir rusų pretenzijas į tą Lietuvos žemę.

*Montrealio lietuvių dramos sambūris išleido naujas plokšteles (viso 3), į kurias yra įkalbėtas B. Sruogos veikalas "Milžino paunksmė". Vaidinimas trunka 3 valandas. Plokštelės su spalvotu leidiniu kainuoja 15 dol. Anksčiau tas pat sambūris buvo įkalbėjęs "Baltaragio malūną".

* Kun. A. Dauknys iš italų kalbos išvertė "Kristaus gyvenimą", parašytą prof. dr. G. Riccioti. Knyga turi apie 800 pusl. Ji išversta į daugelį kalbų. Leidžia Šv. Kazimiero lietuvių parapija Londone. Iš anksto galima užsisakyti šiuo adresu: Rev. A. Kazlauskas, 21 The Oval, Hackney Rd., London E. 2, England.

* Kun. Pranciškus Juškaitis, Cambridge, Mass., lietuvių parapijos klebonas, gruodžio 22 d. pakeltas prelatu. Naujasis prelatas šioje parapijoje dirba nuo 1917 metų. Jis priklauso tai lietuvių kunigų veikėjų kartai, kuri sielojasi lietuvybės išlaikymu, Lietuvos nepriklausomybe, spauda ir visais reikalais, susijusiais su religija bei tautybe, nesigailėdami jiems nei triūso nei piniginės paramos.

* Dr. V. Vygantas, Pax Romana pirmininkas, gruodžio 29 išskrido į Kongo sostinę Leopoldvillę. Ten nuo gruodžio 31 iki sausio 7 buvo antrasis Pan African Pax Romana seminaras. Pirmasis Pan Africa seminaras buvo prieš trejus metus Ghanoje.

* Čikagoje, jėzuitų sodyboje, pastatytas paminklas žuvusiems už Lietuvos laisvę. Paminklo projektą darė arch. Jonas Mulokas, stilizuodamas liet. koplytstulpį akmenyje. Pašventino vysk. V. Brizgys.

* Pietų Amerikos Lietuvių Kongresas įvyko Buenos Aires mieste Argentinoje gruodžio 2-4 d. Kongresą rengė Lietuvai Laisvinti Centras Argentinoje. Talkino Argentinos Organizacijų ir Spaudos Taryba bei Lietuvių Bendruomenė. Pagrindinė paskaita buvo Kaz. Čibiro: Pietų Amerikos įnašas į Lietuvos laisvinimo darbą. Be to, programa buvo užpildyta pamaldomis, vieša demonstracija San Marino aikštėje, diskusijomis, sveikinimais, koncertu, vaišėmis. Iš Jungtinių Valstybių kongrese dalyvavo min. V. Sidzikauskas, Pavergtųjų Europos Tautų ir Lietuvos Laisvės Komiteto pirmininkas.

* Stud. Ateit. Sąj. valdyba suruošė ideologinius kursus, kurie įvyko gruodžio 28-30 d.d. Coronado Lodge, Chesterton, Ind. Šių kursų programą paruošė dr. J. Girnius. Kursų dėmesys buvo kreipiamas į idėjinį sąjungos narių pasiruošimą.

Kursams vadovavo kun. dr. P. Celiešius ir K. Skrupskelis, kun. K. Pugevičius—dvasios vadas, N. Udrys—komendantas, A. Skirmuntaitė—mergaičių vadovė ir R. Kriaučinas—ūkio vedėjas.

AIDAI SKIRIA PREMIJĄ UŽ MOKSLO VEIKALĄ

1. Kultūros žurnalas "Aidai", leidžiamas Pranciškonų, skiria premiją už lietuvių mokslo veikalą, išspausdintą atskira knyga ar periodinėje spaudoje 1959 ir 1960 metais.
2. Premija, $500.00 sumoje, skiriama už humanistinių mokslų veikalą (teologijos, filosofijos, literatūros mokslų ir meno mokslo, istorijos, kalbotyros, geografijos, archeologijos, folkloro, visuomeninių mokslų ir k.), parašytą lietuvių kalba.
3. Premija nebus skaldoma tarp atskirų autorių.
4. Autoriai arba leidėjai veikalus komisijai atsiunčia ligi 1961 metų kovo 1 d. "*Aidų*" redakcijos adresu: A. Vaičiulaitis, 4757 East Ave., S.E., Washington 28, D.C. Pažymėti, kad siunčiama premijos komisijai.
5. Premijai galima siųsti ir suminėtų mokslų srities rankraščius.
6. Jury komisijos sąstatas bus paskelbtas vėliau.

AIDŲ GARBĖS PRENUMERATORIAI

Feliksas Kudirka, Ant. Razutis, Vincas Tuskenis, Los Angeles, Calif.; kun. dr. V. Cukuras, Middletown, Conn.; kun. B. F. Gauronskas, New Britain, Conn.; kun. J. E. Rikteraitis, New Haven, Conn.: vysk. V. Brizgys, kun. K. Juršėnas, P. Kaupas, M. Krasauskas, Paulius Leonas, J. Vailokaitienė, Chicago, Ill.; prel. Ignas Albavičius, Cicero, Ill.; dr. A. Lipinskis, La Grange Park, Ill.; Ant. Razma, M.D., Wilmington, Ill.; dr. V. Ploplys, Monika Stankaitienė, Rockford, Ill.; R. Sidrys, M.D., Streator, Ill.; kun. Vyt. Bitinas, Kennebunkport, Me.; P. Kiskūnas, Lewiston, Me.; dr. J. Vydas, Bangor, Me.; kun. J. švagždys, Brockton, Mass.; prel. K. A. Vasys, Worchester, Mass.; Vida Zubkienė, Lanham, Md.; Aldona Lescinskienė, Leonas, Bajorūnas, Kazys škėma, Detroit, Mich.; kun. dr. Tomas žiūraitis, O.P., Oxford, Mich.; Kazys Jankūnas, Lodi, N.J.; kun. V. Karalevičius, Pranas Kudulis, N. N., Stasys Petrauskas, M.D., Elizabeth, N.J.; kun. dr. J. Starkus, Bayonne, N.J.; P. J. Bagdas, M.D., W. Koppas, kun. A. Račkauskas, Brooklyn, N.Y.; kun. Kęstutis Balčys, Amsterdam, N.Y.; dr. A. Gylys, Kings Park, N.Y.; kun. Alf. Gleveckas, Albany, N.Y.; J. Kazickas, New Rochelle, N.Y.; K. Kuprėnas, Yonkers, N.Y.; kun. Alf. Petraitis, Schenectady, N.Y.; kun. S. Aleksiejus, Deming, New Mexico; Zigmas Jankus, Cleveland, Ohio; kun. dr. T. Narbutas, Dayton, Ohio; kun. Vyt. Zakaras, Wakita, Okla.; Chas. P. Baltrukonis, Kazys Valaitis, Philadelphai, Pa.; kun. Em. Paukštis, Chester, Pa.; prel. F. Bartkus, Dallas, Texas; Algirdas Jurkus, Domas Jurkus, Montreal, Que.; Eug. čuplinskas, Sigutė Zubrickaitė, Toronto, Ontario; dr. Agota šidlauskaitė, Ottawa, Ont.; A. Tamošaitienė, Kingston, Ont., Canada.

"AIDŲ" RĖMĖJAI

Julius Raulinaitis, Los Angeles, Calif.; Jonas Butkus, Stepas Blynas, Bridgeport, Conn.; Karolina Daknevičienė, A. Jonkutė, M. Kvedaras, kun. J. Lechavičius, V. Manelis, Adolf. Orvidas, A. Prunskytė, V. Ramonas, Chicago, Ill.; A. Kindurys, Ant. Zailskas, Cicero, Ill.; V. šilėnas, Lemont, Ill.; Juozas Jusys, Worchester, Mass.; J. Rugienius, Vincas Vaičiūnas, Detroit, Mich.; kun. J. Tautkus, Omaha, Nebr.; B. šarkenis, Newark, N.J.; kun. Vyt. Pikturna, Ona Kaunienė, Brooklyn, N.Y.; kun. P. Dzegoraitis, Vl. Bražiulis, Ant. Nasvytis, Jon. Stankaitis, Myk. Venslauskas, Cleveland, Ohio; dr. V. Fidleris, Caitheness, Scotland.

"Aidų" administracija visiems nuoširdžiai dėkoja.

Redaguoja — **Antanas Vaičiulaitis**

Redakcijos nariai — **Leonardas Andriekus, O.F.M., Juozas Girnius, Alfonsas Nyka-Niliūnas**

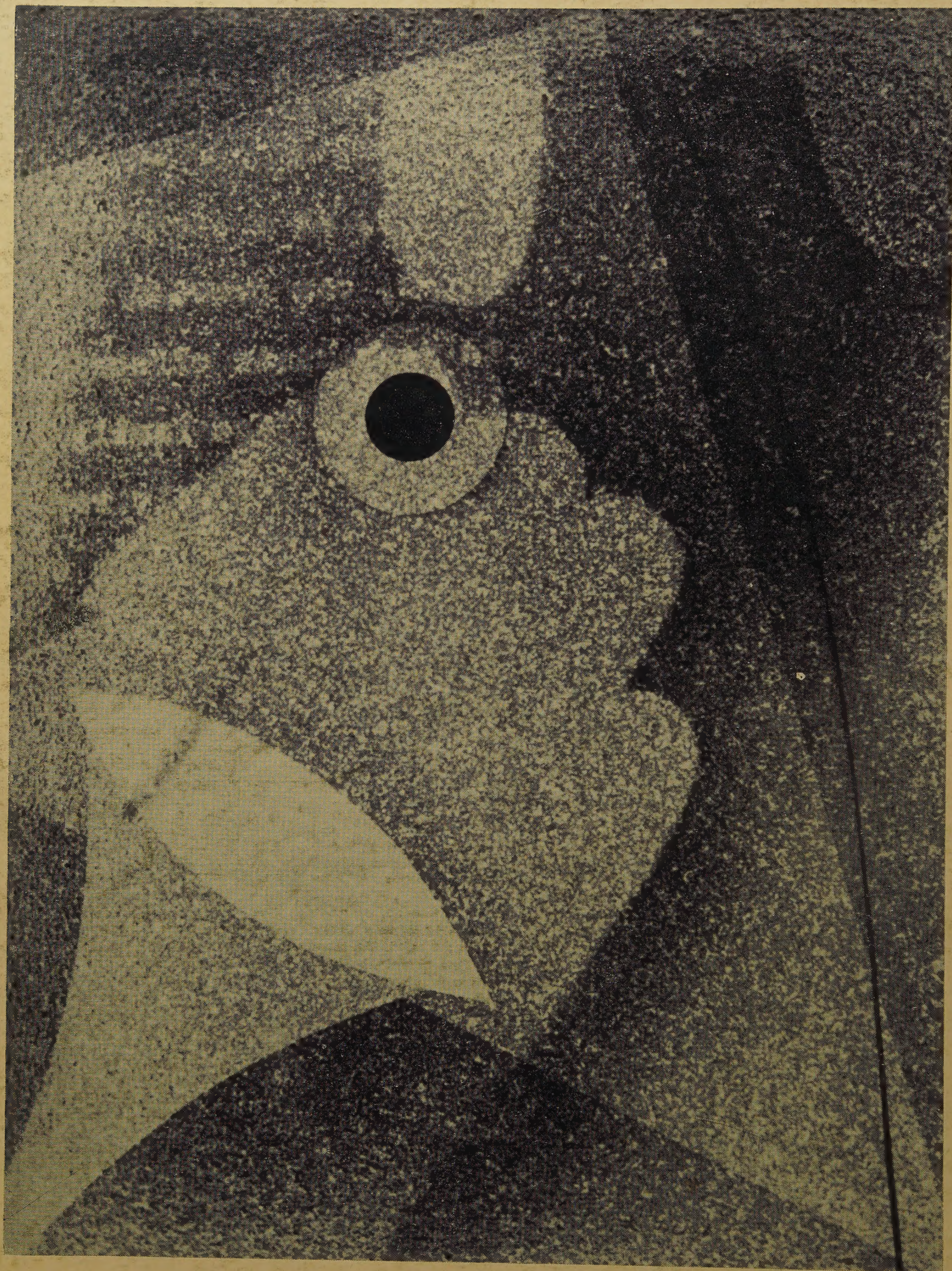
Meninė priežiūra — **Telesforas Valius**

Leidžia — **Tėvai Pranciškonai**

Administracijos adresas — **Aidai, 680 Bushwick Ave., Brooklyn 21, N. Y.**

Dailininko adresas — **Telesforas Valius, 84 Pine Crest Rd., Toronto, Ont. Canada**

Redakcijos adresas — **Antanas Vaičiulaitis, 4757 East Ave., S. E., Washington 28, D. C.**

"Laiškas" (A. Kezio, S.J., nuotrauka)